

BELGISCHE

PENSIOENATLAS 2010

BELGISCHE

PENSIOENATLAS 2010

De auteurs van de pensioenatlas

Jos Berghman, Annelies Debels, Hugo Vandenplas, Frederik Verleden, Anke Mutsaerts,
Hans Peeters & Rika Verpoorten.

**Onderzoeksgroep Pensioenbeleid
Centrum voor Sociologisch Onderzoek
KULeuven**

Parkstraat 45 bus 3601

3000 Leuven

Tel. +32.16.323200

Website: <http://soc.kuleuven.be/ceso/pensioenbeleid/index.php>

Contactpersoon: Elke.Brungs@soc.kuleuven.be

INHOUD

Voorwoord	13
I. De Pensioenatlas	15
i. Het doel van de Pensioenatlas	16
ii. De gebruikte data: het Pensioenkadaster	17
iii. De troeven van de Pensioenatlas	17
II. Het Belgische pensioensysteem in een notendop	21
i. Financiering: repartitie versus kapitalisatie	21
ii. De drie pijlers	21
iii. Eerstepijlerpensioenen	23
a. Rustpensioenen	23
b. Overlevingspensioenen	25
c. IGO	26
iv. Tweedepijlerpensioenen	26
III. Wegwijs in de structuur van de Pensioenatlas	29
1. Socio-demografische context	37
1.1. Vergrijzing en demografische evoluties	38
1.2. Loopbanen	41
1.3. Conclusie	45
2. De eerste pensioenpijler	48
2.1. De eerste pensioenpijler: aantallen en percentages	49
2.1.1. Verdeling van de Belgische gepensioneerden naar soort pensioen	49
2.1.1.1. Individuele gepensioneerden	49
2.1.1.2. Gepensioneerde huishoudens	54
2.1.2. Gepensioneerden met enkel een rustpensioen	56
2.1.2.1. Individuele gepensioneerden	56
2.1.2.2. Gepensioneerde huishoudens	59
2.1.3. Gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen	59
2.1.4. Gepensioneerden met een IGO	61
2.2. Hoogte van de eerste pensioenpijler	63
2.2.1. Alle Belgische gepensioneerden	63
2.2.1.1. Individuele gepensioneerden	63
2.2.1.2. Gepensioneerde huishoudens	64
2.2.2. Gepensioneerden met enkel een rustpensioen	66

2.2.2.1. Individuele gepensioneerden	66
2.2.2.2. Gepensioneerde huishoudens	68
2.2.3. Gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen	69
2.2.4. Gepensioneerden met een IGO	70
2.3. De inkomensverdeling binnen de eerste pijler	72
2.3.1. Alle Belgische gepensioneerden	72
2.3.2. Gepensioneerden met enkel een rustpensioen	73
2.3.2.1. Individuele gepensioneerden	73
2.3.2.2. Gepensioneerde huishoudens	74
2.3.3. Gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen	76
2.3.4. Gepensioneerden met een IGO	77
2.4. Conclusie	77
3. De tweede pensioenpijler	81
3.1. Opname in rente of kapitaal	82
3.2. Timing van opname van het tweedepijlerpensioen	84
3.3. Toegang tot de tweede pijler	85
3.3.1. Individuele gepensioneerden	85
3.3.2. Gepensioneerde huishoudens	87
3.4. Hoogte van het tweedepijlerpensioen	89
3.4.1. Individuele gepensioneerden	89
3.4.1.1. Naar uitkeringsvorm	89
3.4.1.2. Naar achtergrondkenmerken	91
3.4.2. Gepensioneerde huishoudens	93
3.5. De inkomensverdeling binnen de tweede pijler	94
3.5.1. Individuele gepensioneerden	94
3.5.2. Gepensioneerde huishoudens	95
3.6. Conclusie	96
4. Het totale pensioeninkomen	99
4.1. Hoogte en samenstelling van het totale pensioeninkomen	101
4.1.1. Individuele gepensioneerden	101
4.1.2. Gepensioneerde huishoudens	104
4.2. De inkomensverdeling van het totale pensioen	107
4.2.1. Individuele gepensioneerden	107
4.2.2. Gepensioneerde huishoudens	108
4.3. Uitleiding: de toegevoegde waarde van de huishoudelijke cijfers in deze Pensioenatlas	110
4.4. Conclusie	114

5. De toereikendheid van het Belgische pensioensysteem in internationale context	117	
5.1. Vervangingsratio's	119	
5.2. Armoede en ongelijkheid	123	
5.3. Conclusie	127	
6. De toereikendheid van de Belgische pensioenen	129	
Slotaanbevelingen	134	
Referentielijst	135	
Grafieken		
Grafiek 1.1	Evolutie van het aantal en aandeel 65-plussers in de Belgische bevolking, 1990-2008	39
Grafiek 1.2	Evolutie van het aantal vrouwelijke en mannelijke 80-plussers en evolutie van het aandeel 80-plussers binnen de groep van 65-plussers in de Belgische bevolking, 1990-2008	39
Grafiek 1.3	Waarnemingen en bevolkingsvooruitzichten (2000-2060) met betrekking tot het totaal vruchtbaarheidscijfer en de levensverwachting op 65 jaar bij mannen en vrouwen, België	40
Grafiek 1.4	Waarnemingen en bevolkingsvooruitzichten (2000-2060) met betrekking tot het percentage 65-plussers in de bevolking, de afhankelijkheidsgraad van ouderen en het aantal actieven per oudere, België	40
Grafiek 1.5	Evolutie van het aantal echtscheidingen per 10.000 gehuwde vrouwen in België (1980-2002)	41
Grafiek 1.6	Cumulatief percentage rustgepensioneerde werknemers naar geslacht en aantal voltijdse loopbaanjaren op het moment van pensionering (instroom 2002-2004)	42
Grafiek 1.7	Percentage geaggregeerde pensioenopbouw gedurende de loopbaan, rustgepensioneerde vrouwen in het werknemersstelsel (instroom 2002-2004)	44
Grafiek 1.8	Evolutie van de activiteitsgraden voor mannen en vrouwen in België, 1983-2009	44
Grafiek 1.9	Evolutie van de deeltijdse tewerkstelling als een aandeel van de totale tewerkstelling voor mannen en vrouwen in België, 1983-2009	45
Grafiek 2.1	Verdeling van alle gepensioneerden naar leefsituatie en geslacht, 2007, percentages	51
Grafiek 2.2	Leeftijdsverdeling van alle gepensioneerden naar leefsituatie, 2007, percentages	52
Grafiek 2.3	Verdeling van alle gepensioneerden naar leefsituatie, soort pensioen en geslacht, 2007, percentages	54

Grafiek 2.4	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de vrouwelijke gepensioneerde naar het gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de mannelijke gepensioneerde voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, 2007, bedragen in euro	65
Grafiek 2.5	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen en geslacht, 2007, bedragen in euro	67
Grafiek 2.6	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de gepensioneerden met een IGO naar soort IGO en geslacht, 2007, bedragen in euro	71
Grafiek 2.7	Inkomensverdeling van de eerste pijler voor alle gepensioneerden naar geslacht, 2007, percentages	72
Grafiek 2.8	Inkomensverdeling van de eerste pijler voor de rustgepensioneerden naar geslacht, 2007, percentages	73
Grafiek 2.9	Cumulatieve equivalente inkomensverdeling van de eerste pijler voor de rustgepensioneerden naar leefsituatie, 2007, cumulatieve percentages	74
Grafiek 2.10	Inkomensverdeling van de eerste pijler voor koppels met een rustpensioen aan gezinstarief naar stelsel van het rustpensioen en voor koppels met één alleenstaandenpensioen als ambtenaar, 2007, percentages	75
Grafiek 2.11	Inkomensverdeling van de eerste pijler voor de overlevingsgepensioneerden naar geslacht, 2007, percentages	76
Grafiek 2.12	Inkomensverdeling van de eerste pijler voor de gepensioneerden met een IGO naar geslacht, 2007, percentages	77
Grafiek 3.1.	Uitkeringsvorm van het tweedelijnerpensioen naar jaar opname eerstelijnerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, 1980-2007, percentages	83
Grafiek 3.2.	Opname van het tweedelijnerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstelijnerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2000-2002, percentages	84
Grafiek 3.3.	Opname van het tweedelijnerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerstelijnerpensioen naar uitkeringsvorm (rente of kapitaal), rustgepensioneerde werknemers, instroom 2000-2002, percentages	84
Grafiek 3.4.	Toegang tot de tweede pijler naar hoogte van het eerstelijnerpensioen en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages	87
Grafiek 3.5.	Toegang tot de tweede pijler naar hoogte van het geaggregeerde eerstelijnerpensioen op koppelniveau en naar geslacht, koppels met twee alleenstaandenpensioenen in het werknemersstelsel, 2007, percentages	88
Grafiek 3.6.	Gemiddeld maandelijks tweedelijnerpensioen naar hoogte van het eerstelijnerpensioen en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro	93

Grafiek 3.7.	Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages	94
Grafiek 3.8.	Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, percentages	95
Grafiek 4.1	Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers zonder en met tweedepijlerpensioen en rustgepensioneerde ambtenaren, 2007, bedragen in euro	102
Grafiek 4.2	Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen naar hoogte van het totale pensioeninkomen, alleenstaande rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro	103
Grafiek 4.3	Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen naar hoogte van het totale pensioeninkomen voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, bedragen in euro	104
Grafiek 4.4	Aandeel van de tweede pijler in het totale pensioeninkomen naar koppeltype voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, percentages	104
Grafiek 4.5	Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen van beide partners naar hoogte van het totale pensioeninkomen voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro	105
Grafiek 4.6	Gemiddeld maandelijks totaal pensioeninkomen van de vrouw naar totaal pensioeninkomen van de man voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro	106
Grafiek 4.7	Lorenzcurve van de eerste pensioenpijler en het totale pensioeninkomen, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages	107
Grafiek 4.8	Inkomensverdeling van het totale pensioeninkomen naar toegang tot de tweede pijler, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages	108
Grafiek 4.9	Cumulatieve inkomensverdeling van het totale equivalente pensioeninkomen naar levenssituatie, huishoudens met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, percentages	108
Grafiek 4.10	Vergelijking van het individuele en huishoudelijke equivalente gemiddelde maandelijks totale pensioeninkomen naar levenssituatie en zichtbaarheid van het pensioen, vrouwen in huishoudens met minstens één gepensioneerde, 2007, bedragen in euro	112
Grafiek 4.11	Vergelijking van het individuele en huishoudelijke equivalente gemiddelde maandelijks totale pensioeninkomen naar levenssituatie en zichtbaarheid van het pensioen, mannen in huishoudens met minstens één gepensioneerde, 2007, bedragen in euro	113
Grafiek 5.1	Netto pensioenontvangsten uitgedrukt als een veelvoud van individuele jaarlijkse bruto inkomsten, voor mannen en vrouwen die als werkende 0,5, 1 of 1,5 keer het gemiddelde verdienen, selectie van landen	123

Grafiek 5.2	Armoederisicocijfers naar belangrijkste activiteit voor een selectie van landen, +16-jarigen, 2008	124
Grafiek 5.3	Armoederisico en diepte van de armoede voor totale bevolking en 65-plussers voor een selectie van landen, 2008	125
Grafiek 5.4	Percentage huishoudens met (grote) moeilijkheden om rond te komen, naar huishoudenstype, selectie van landen, 2008	126
Grafiek 5.5	Ongelijkheid van de inkomensverdeling bij 65-plussers, verhouding van het hoogste ten opzichte van het laagste inkomenskwintiel- S80/S20, selectie van landen, 2008	127

Tabellen

Tabel 2.1	Verdeling van alle gepensioneerden naar soort pensioen, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages	49
Tabel 2.2	Verdeling van alle gepensioneerden naar soort pensioen en geslacht, 2007, aantallen en percentages	52
Tabel 2.3	Verdeling van alle gepensioneerden naar soort pensioen en gewest, 2007, aantallen en percentages	53
Tabel 2.4	Verdeling van de koppels met minstens één gepensioneerde partner naar combinaties van soorten inkomsten, 2007, aantallen en percentages	54
Tabel 2.5	Verdeling van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages	56
Tabel 2.6	Verdeling van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen en geslacht, 2007, aantallen en percentages	57
Tabel 2.7	Verdeling van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen en gewest, 2007, aantallen en percentages	58
Tabel 2.8	Verdeling van de rustgepensioneerde werknemers en zelfstandigen naar tarief van het pensioen en geslacht, rustgepensioneerden in koppelverband, 2007, aantallen en percentages	58
Tabel 2.9	Verdeling naar stelsel van beide rustpensioenen voor koppels met twee alleenstaanden-pensioenen, 2007, aantallen en percentages	59
Tabel 2.10	Verdeling van de overlevingsgepensioneerden naar woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages	60
Tabel 2.11	Verdeling van de gepensioneerden met een IGO naar soort IGO, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages	61
Tabel 2.12	Verdeling van de gepensioneerden met een IGO naar eventuele cumulatie met een pensioen en geslacht, 2007, aantallen en percentages	62

Tabel 2.13	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van alle gepensioneerden naar soort pensioen, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	63
Tabel 2.14	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de koppels met minstens één gepensioneerde partner naar combinaties van soorten inkomsten, 2007, bedragen in euro	64
Tabel 2.15	Gemiddeld equivalent maandelijks eerstelijnerpensioen naar leefsituatie, 2007, bedragen in euro	65
Tabel 2.16	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	66
Tabel 2.17	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen voor koppels met een gezinspensioen of met één alleenstaandenpensioen naar stelsel van het rustpensioen, 2007, bedragen in euro	68
Tabel 2.18	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen naar stelsel van beide rustpensioenen voor koppels met twee rustpensioenen aan alleenstaandentarief, 2007, bedragen in euro	68
Tabel 2.19	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de overlevingsgepensioneerden naar woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	69
Tabel 2.20	Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de gepensioneerden met een IGO naar soort IGO, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	70
Tabel 3.1.	Uitkeringsvorm van het tweedelijnerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, aantallen en percentages	82
Tabel 3.2.	Toegang tot de tweede pijler naar geslacht, gewest, leeftijd en hoogte van het eerstelijnerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages	85
Tabel 3.3.	Toegang tot de tweede pijler naar koppeltype voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, aantallen en percentages	87
Tabel 3.4.	Verdeling van koppels met twee alleenstaandenpensioenen in het werknemersstelsel naar toegang van elk van de partners tot de tweede pijler, 2007, aantallen en percentages	87
Tabel 3.5.	Hoogte van het tweedelijnerpensioen naar uitkeringsvorm voor rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro	89
Tabel 3.6.	Hoogte van het tweedelijnerpensioen naar uitkeringsvorm en geslacht voor rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	90
Tabel 3.7.	Gemiddeld maandelijks tweedelijnerpensioen naar geslacht, gewest, leeftijd en hoogte van het eerstelijnerpensioen voor rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	91
Tabel 3.8.	Hoogte van het maandelijks tweedelijnerpensioen naar koppeltype voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, bedragen in euro	93

Tabel 4.1	Gemiddeld maandelijks totaal pensioeninkomen naar geslacht, woonplaats en leeftijdsklasse, rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro	101
Tabel 4.2	Gemiddeld equivalent maandelijks totaal pensioeninkomen naar leefsituatie, huishoudens met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, bedragen in euro	106
Tabel 4.3	Verdeling van mannen en vrouwen naar leefsituatie en zichtbaarheid van het pensioen, individuen in huishoudens met minstens één pensioen, 2007, aantallen en percentages	110
Tabel 5.1	Theoretische vervangingsratio's voor een alleenstaande werknemer met een loopbaan van 40 jaar, 2006 en 2046	120
Tabel 5.2	Netto en bruto vervangingsratio's naar individuele inkomsten voor werknemers, selectie van landen, OESO	122

Figuren

Figuur III.1	Verdeling van de individuele gepensioneerden naar subgroep, hoofdstukken 2-4 van de Pensioenatlas	34
Figuur III.2	Verdeling van de gepensioneerde huishoudens in de Pensioenatlas naar subgroep	35

Afkortingenlijst

IGO	Inkomensgarantie voor Ouderen
Alleenst.	Alleenstaanden
AMBT	Ambtenarenstelsel
AP	Alleenstaandenpensioen
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
GN	geen
GP	Gezinspensioen
Koppelv.	Koppelverband
N	Aantal

OP	Overlevingspensioen
P2	Tweedepijlerpensioen
RP	Rustpensioen
VG	Vlaams Gewest
WG	Waals Gewest
WN	Werknemersstelsel
X-as	Horizontale lijn
Y-as	Verticale lijn
ZS	Zelfstandigenstelsel

VOORWOORD

Dat de pensioenproblematiek één van de belangrijkste uitdagingen voor het beleid vormt, is ondertussen doorgedrongen tot de beleidsmiddens. Dat de voldragen behandeling van deze pensioenproblematiek voeding behoeft van valide en betrouwbare informatieopbouw en van een degelijke en volhardende analyse van deze informatie, is minder bekend. Als directeur-generaal Beleidsondersteuning van de FOD Sociale Zekerheid doet het mij genoegen dat op het terrein van de informatievergaring, van de bewustwording en van de politieke beleidsvoorbereiding gedurende de laatste jaren belangrijke vorderingen zijn gemaakt. De Vergrijzingscommissie, het Planbureau, de instelling van Sigedis als één van de verworvenheden van het Generatiepact en de Pensioenconferentie hebben daar elk op hun manier toe bijgedragen. Bij vele van deze initiatieven is de FOD sociale zekerheid betrokken geweest.

Als directeur-generaal Beleidsondersteuning van deze FOD doet het mij echter des te meer genoegen dat wij ook een actieve rol hebben kunnen spelen in de bevordering van de analyse. Reeds gedurende meerdere jaren is de exploitatie van het pensioenkadaster immers een prioriteit in de onderzoeksportefeuille van de FOD. De equipe van professor Berghman aan de K.U.Leuven heeft ons hierbij een grote dienst bewezen. Zij zijn er vooreerst in geslaagd om de rijke informatie die om puur administratieve redenen was opgeslagen in het pensioenkadaster, voor analyse toegankelijk te maken. Nadien hebben zij de eerstelijnerpensioenen, vervolgens de tweedelijnerpensioenen en ten slotte de combinatie van eerste- en tweedelijnerpensioenen op huishoudniveau in kaart gebracht. Deze analyses hebben zij in deze pensioenatlas samengebracht in een coherent overzicht. Tevens hebben zij de analyses overgedaan op basis van de laatst beschikbare data, deze voor 2007.

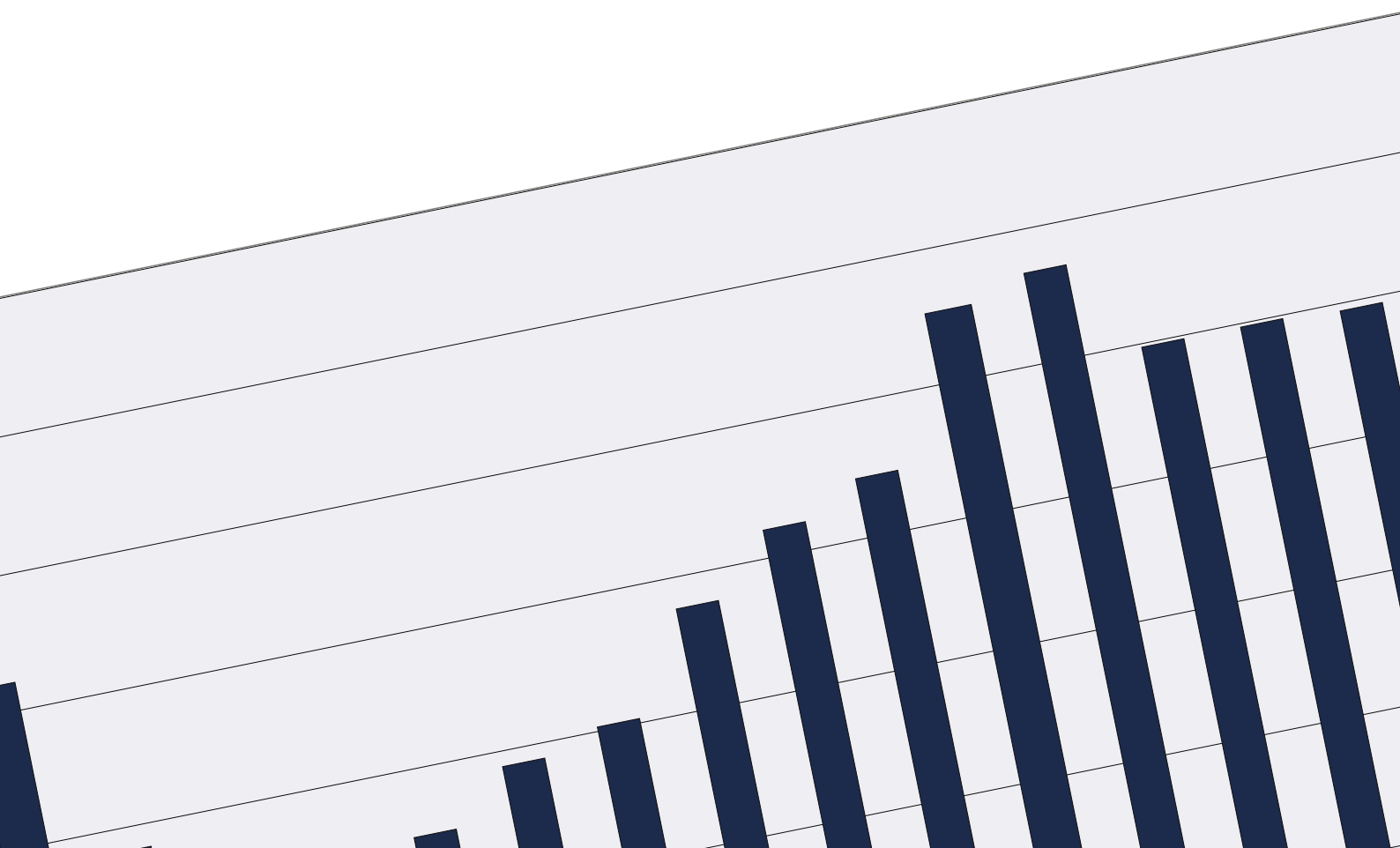
De analyses die in deze pensioenatlas worden gepresenteerd geven een valide en betrouwbaar beeld van de eerste- en tweedelijnerpensioenen en van hun spreiding over de bevolking. Op deze wijze geven zij de meest accurate stand van zaken weer van de huidige pensioenbescherming. Het is op basis van deze informatie dat het toekomstig pensioenbeleid overdacht moet worden en dat goede besluitvorming mogelijk wordt. Ik ben dan ook bijzonder verheugd dat wij op professor Berghman en zijn medewerkers hebben kunnen rekenen om deze cruciale analyses uit te voeren, en dit in samenwerking

met de diensten van de FOD en met medewerking van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid. Ik hoop dan ook dat de bevindingen die hieruit voortvloeien hun weg mogen vinden in de besluitvorming en dat deze analyses aangevuld mogen worden met verklarende analyses over de spreiding van de pensioenen, niet alleen van deze die in uitkering zijn maar tevens van deze in opbouw en van deze die zonodig in de steigers moeten worden gezet. Er is nog werk aan de winkel, maar deze Pensioenatlas vormt daartoe alvast een goede springplank.

Tom Auwers,
directeur-generaal Beleidsondersteuning FOD Sociale Zekerheid

DE PENSIOENATLAS

I. DE PENSIOENATLAS

i. Het doel van de Pensioenatlas

De toegenomen aandacht voor pensioenen staat in schril contrast met de beperkte informatie die hierover in België beschikbaar is. Daarom wil deze Pensioenatlas op een toegankelijke en betrouwbare wijze cijfermateriaal aanreiken over de hoogte en ongelijke verdeling van de Belgische pensioenen. Daarbij beperkt deze atlas zich niet tot de eerste pijler van de wettelijke pensioenen, maar komt ook de tweede pijler met de arbeidsgebonden aanvullende pensioenen aan bod. Bovendien verschaft de atlas inzicht in het totale pensioenpakket dat gepensioneerden ontvangen, dus op basis van de eerste en tweede pijler samen.

Op deze manier wil de Pensioenatlas aantonen in welke mate en voor welke groepen de Belgische pensioenen (on)toereikend zijn. Het pensioenbeleid ziet zich immers geconfronteerd met een dubbele uitdaging. Enerzijds is er de uitdaging van de financiële houdbaarheid: hoe krijgen we in de toekomst de pensioenen op een stabiele manier gefinancierd? Deze uitdaging krijgt naar aanleiding van de vergrijzing in de samenleving terecht veel aandacht. Er stelt zich echter nog een tweede, even fundamentele uitdaging, namelijk die van de sociale houdbaarheid van het pensioensysteem. De vraag stelt zich in welke mate we nu en in de toekomst de toereikendheid van de pensioenen kunnen garanderen en zo de welvaart van een groeiende groep ouderen kunnen veiligstellen. Door de zwakke plekken en ongelijkheden in het pensioensysteem bloot te leggen, wil deze Pensioenatlas enkele basisinzichten aanreiken om geïnformeerde antwoorden op deze vraag mogelijk te maken.

De Pensioenatlas presenteert cijfermateriaal dat afkomstig is uit een unieke databron, namelijk het Pensioenkadaster. De mogelijkheden van deze administratieve databank werden tot voor kort niet volledig benut. Daar kwam verandering in met de ontsluiting van het Pensioenkadaster en de meer recente koppeling ervan aan het Rijksregister. De Pensioenatlas zelf is opgevat als een update en selectie van een aantal meer technische working papers gepubliceerd bij de FOD Sociale Zekerheid¹. De update gebeurde aan de hand van de meest recent beschikbare data, namelijk die voor de Belgische gepensioneerden in 2007. Dit wordt aangevuld met een schets van de socio-demografische context van het Belgische pensioensysteem. Tot slot krijgt de atlas ook een internationale dimensie, door in het laatste hoofdstuk de toereikendheid van de Belgische pensioenen vanuit internationaal vergelijkend perspectief te evalueren.

¹ Berghman, Curvers, Palmans & Peeters (2007; 2008); Berghman, Curvers, Palmans, Vandermeersch & Verpoorten (2009)

ii. De gebruikte data: het Pensioenkadaster

De centrale hoofdstukken uit deze Pensioenatlas maken gebruik van de unieke en relatief onontgonnen data van het Pensioenkadaster.

Het Pensioenkadaster is een administratieve gegevensbank waarin informatie wordt bewaard over de uitgekeerde eerste- en tweedepijlerpensioenen in België. Concreet bevat het Pensioenkadaster voor de volledige gepensioneerde bevolking alle gegevens over de eerste- en tweedepijlerpensioenen vanaf 1 januari 1998 en de gegevens over de pensioenen uitgekeerd in de vorm van een kapitaal vanaf 1 oktober 1980. Het Pensioenkadaster werd opgericht met het oog op de inning van een aantal sociale en fiscale bijdragen op pensioenen. Alle instellingen die pensioenen uitbetalen zijn er wettelijk toe verplicht de specificaties hiervan mee te delen aan Smals, de beheerder van het Pensioenkadaster. Wanneer de pensioeninstellingen niet aan hun aangifteplicht voldoen, worden zij gesanctioneerd. Dit zorgt voor een grote betrouwbaarheid van de gegevens in deze databank.

De pensioenvoorzieningen die niet worden opgenomen in het Pensioenkadaster en waarover we dus geen informatie kunnen geven in deze Pensioenatlas zijn: (1) de individuele levensverzekeringen en het pensioensparen uit de derde pijler, (2) de voordelen toegekend in het raam van vervroegde uittredingsmaatregelen zoals het brugpensioen en (3) de tweedepijlerpensioenen die bij overlijden van de begunstigde worden toegekend aan een ander persoon dan de overlevende echtgeno(o)te of kinderen. Verder is er een probleem met de data van de tweedepijlerpensioenen voor de zelfstandigen. Door een discussie over de interpretatie van de wetgeving, worden niet alle tweedepijlerpensioenen voor zelfstandigen systematisch aangegeven bij het Pensioenkadaster (Berghman et al., 2008, p. 9; Palmans, Peeters & Berghman, 2006, p. 20'). Daarom zullen verder in de Pensioenatlas alleen de tweedepijlerpensioenen voor werknemers en niet deze voor zelfstandigen geanalyseerd worden.

iii. De troeven van de Pensioenatlas

Nu het pensioendebat in België in een verhoogde versnelling is geraakt, en verschillende analyses over de huidige pensioen crisis worden gepresenteerd, kan deze pensioenatlas daar een belangrijke bijdrage toe leveren. De Pensioenatlas heeft immers een aantal belangrijke troeven, die verbonden zijn met de voordelen van de gebruikte data van het Pensioenkadaster. Deze voordelen zijn zowel technisch als inhoudelijk van aard.

De technische voordelen hebben vooral te maken met de administratieve aard van de data van het Pensioenkadaster. Door het gebruik van administratieve data vermijden we namelijk een aantal beperkingen

die inherent zijn aan survey-onderzoek (Berghman et al., 2009, p. 2). In de eerste plaats onderzoeken we de volledige populatie gepensioneerden zonder terug te vallen op een steekproef. Een steekproef introduceert altijd een zekere mate van onbetrouwbaarheid en kan ook leiden tot vertekening. In de tweede plaats laat het gebruik van administratieve data een niveau van detail en precisie toe in de meting van pensioeninkomens dat vaak niet wordt gehaald in survey-onderzoek. Vragen over het inkomen komen namelijk vaak bedreigend over voor deelnemers aan survey-onderzoek. Soms is het voor deze respondenten ook moeilijk om de verschillende pensioenbedragen correct en volledig mee te delen. Dit alles kan leiden tot sociaal wenselijke en vertekende antwoorden in survey-onderzoek. Deze problemen stellen zich niet wanneer gebruik wordt gemaakt van administratieve data.

Naast deze technische voordelen, heeft het werken met het Pensioenkadaster ook een aantal inhoudelijke sterktes. Meer bepaald laten de data volgende drie zaken toe: (1) een adequate analyse van de eerste pijler, (2) een adequate analyse van de tweede pijler en (3) een koppeling van individuele gegevens op huishoudniveau, dit laatste door een koppeling van het Pensioenkadaster aan het Rijksregister.

Wat de eerste pijler betreft, bevat het Pensioenkadaster informatie over de pensioenen in de drie wettelijke stelsels: het stelsel van de werknemers, van de zelfstandigen en van het overheidspersoneel.

Op basis van het Pensioenkadaster beschikken we daardoor voor het eerst over volledige informatie over gepensioneerden met een gemengde loopbaan (i.e. in de verschillende stelsels). De huidige statistieken geven meestal geen omvattend beeld van deze groep, omdat ze telkens slechts één stelsel belichten. Bij de berekening van het gemiddelde werknemerspensioen wordt bijvoorbeeld enkel rekening gehouden met de uitkeringen uit het werknemersstelsel. Zo wordt het pensioen van gepensioneerden die het werknemerspensioen combineren met een ambtenarenpensioen onderschat. Hierdoor wordt het gemiddelde werknemerspensioen naar omlaag getrokken. Op basis van het Pensioenkadaster is het wel mogelijk om het totale wettelijke pensioeninkomen van gepensioneerden over de drie stelsels heen te berekenen (Berghman et al., 2007, p. 5).

Bovendien bevat het Pensioenkadaster informatie over uitkeringen in de sociale bijstandsregeling. Dit zijn het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB), de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO) en de Tegemoetkomingen aan Mindervaliden. Ten slotte zitten ook vakantiegelden, verwarmingstoelagen en herwaarderingspremies uitgekeerd in de eerste pijler in de data vervat. Het Pensioenkadaster geeft dus een erg volledig beeld van de verschillende uitkeringen binnen de eerste pijler.

Wat de tweede pijler betreft, is het een belangrijk voordeel dat in het Pensioenkadaster zowel pensioenen uitgekeerd als rentes dan wel als kapitalen worden geregistreerd. De bestaande statistieken geven immers steeds een oververtegenwoordiging van de rentetrekkingen binnen de tweede pijler. Hoewel de meerderheid

van de tweedepijlerpensioenen in België wordt uitgekeerd in de vorm van een eenmalig kapitaal, wordt er in surveys meestal geen rekening gehouden met de aanvullende kapitaaluitkeringen ontvangen in het verleden. Als zodanig wordt het aantal mensen dat een aanvullend voordeel krijgt in een bepaald jaar gelijkgesteld met de mensen die in dat jaar een uitkering in rente ontvangen en zij die dat jaar een uitkering in kapitaal ontvangen. Echter, een uitkering in kapitaal is eenmalig terwijl een uitkering in rente dat niet is. Uit onderzoek blijkt dat zelfs wanneer uitdrukkelijk gepeild wordt naar mogelijke kapitaaluitkeringen in het verleden, de surveydata niet betrouwbaar zijn (Peeters, Verschraegen, Debels, Brosens, Van Gestel & Berghman, 2005, p. 131). Op basis van het Pensioenkadaster kunnen deze kapitaaluitkeringen in het verleden wel in de analyses worden opgenomen. De informatie over de kapitaaluitkeringen gaat immers terug tot oktober 1980.

Aangezien de gegevens over de eerste en de tweede pijler op individueel niveau gekoppeld kunnen worden, kunnen we in deze Pensioenatlas ook een zicht krijgen op het totale opgebouwde pensioen over deze twee pijlers heen.

Een laatste belangrijke troef van deze Pensioenatlas is dat de informatie over eerste- en tweedepijlerpensioenen gepresenteerd kan worden op het niveau van het huishouden. Tot voor kort beperkten de meeste cijfers over pensioenen in België zich tot het individuele niveau. Nochtans is de kans reëel dat de leden van sommige huishoudens, bijvoorbeeld partners binnen koppels, hun (pensioen)inkomsten onderling delen, dus dat er sprake is van financiële solidariteit binnen het huishouden. Wanneer geen rekening wordt gehouden met deze solidariteit, kunnen bepaalde individuen of groepen gepensioneerden er beter of slechter voorstaan dan de cijfers doen vermoeden.

In 2009 maakten we voor het eerst de koppeling tussen de pensioengegevens van het Pensioenkadaster en de persoonsgegevens van het Rijksregister, die toelieten om het huishouden van gepensioneerden af te bakenen (Berghman et al., 2009). Dit gebeurde binnen de context van de Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming (DWH AM & SB), die de gegevens afkomstig van verschillende administratieve databanken integreert².

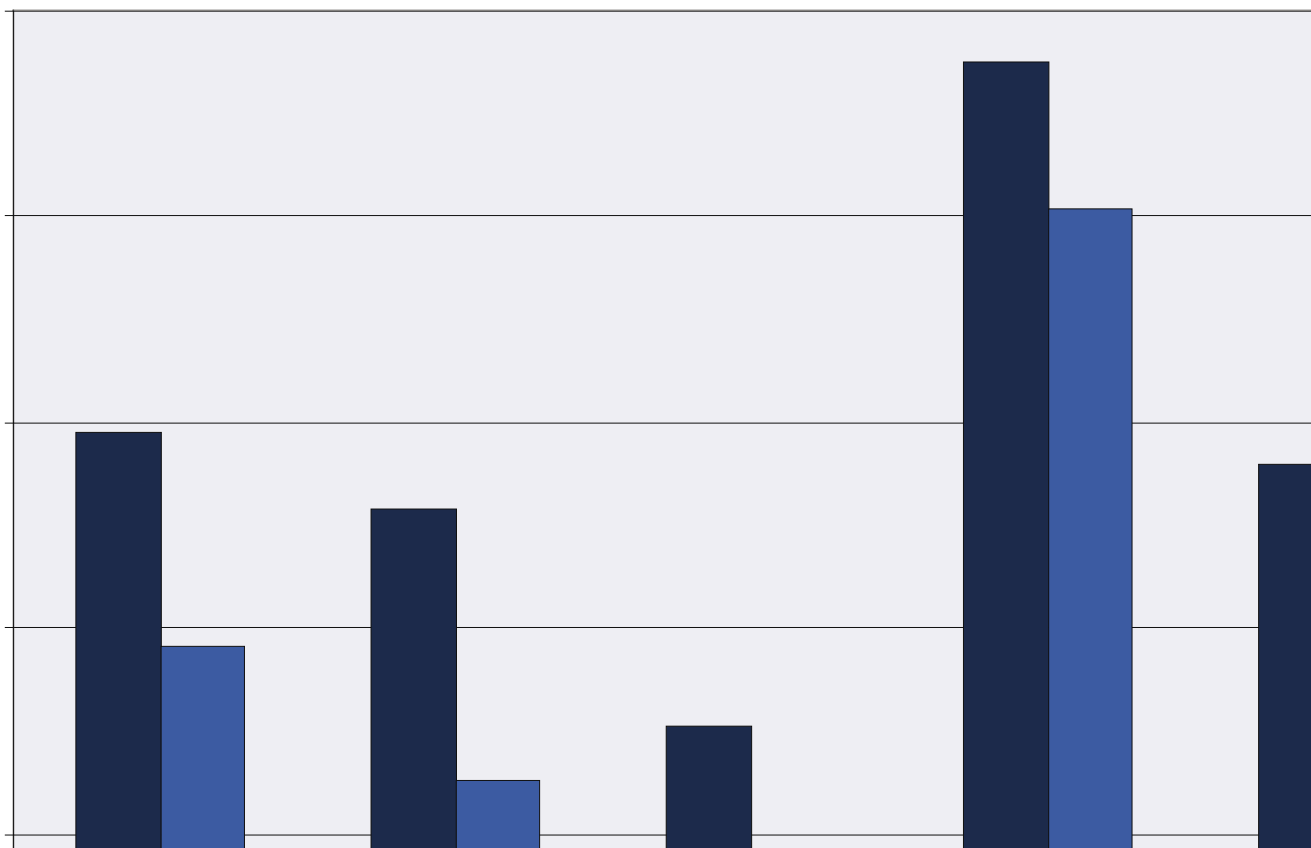
Door deze koppeling kunnen we nu een aantal vragen beantwoorden die voorheen niet behandeld konden worden. Is het bijvoorbeeld zo dat het lage inkomen van sommige gepensioneerden gecompenseerd wordt door het hogere pensioen van een partner? Moeten gepensioneerden met een hoog pensioen dit vaker delen met een minderbedeelde partner? Of geldt het omgekeerde en gaat een hoog pensioen bij de ene partner meestal gepaard met een hoog pensioen bij de andere partner? Dankzij de koppeling met het Rijksregister zijn we niet langer beperkt tot het evalueren van de pensioenbescherming op individueel niveau, maar kunnen we voor gepensioneerde koppels het pensioenpakket van beide partners samen onder de loep nemen.

² Voor meer informatie over het DWH AM & SB verwijzen we naar Berghman et al. (2009).

HET BELGISCHE PENSIOENSYSTEEM IN EEN NOTENDOP

Om de hoogte en ongelijkheid van het pensioenpakket van de Belgische gepensioneerden beter te kunnen plaatsen, wordt hier het Belgische pensioensysteem in een notendop gepresenteerd. We starten met enkele woorden uitleg over de financieringstechnieken van pensioenstelsels en geven daarna een overzicht van de modaliteiten van de verschillende pijlers in het Belgische pensioensysteem.

II. HET BELGISCHE PENSIOEN-SYSTEEM IN EEN NOTENDOP

i. Financiering: repartitie versus kapitalisatie

Pensioenen kunnen op twee wijzen gefinancierd worden: op basis van repartitie of op basis van kapitalisatie. *Repartitie* houdt in dat het pensioen van de huidige generatie gepensioneerden gefinancierd wordt door de bijdragen van de huidige generatie actieven. Bij *kapitalisatie* betaalt elke generatie zijn eigen pensioen. Tijdens de actieve loopbaan worden reserves aangelegd, waaruit nadien het pensioen geput zal worden. In het Belgische pensioensysteem zien we dat voor de financiering van de wettelijke pensioenen in de regel het repartitiebeginsel wordt gehanteerd. Voor de financiering van de aanvullende pensioenen daarentegen geldt het kapitalisatiebeginsel.

ii. De drie pijlers

Begin jaren tachtig werd het concept van de 'drie pijlers' ontwikkeld om het samengaan van de private en publieke elementen binnen de sociale zekerheid te begrijpen (Gieselink, Peeters, Van Gestel, Berghman & Van Buggenhout, 2003). Dit pijlersysteem kan ook worden toegepast op het Belgische pensioenstelsel.

De *eerste pijler* wordt dan gevormd door de wettelijke pensioenstelsels waarbij alle werknemers, zelfstandigen en ambtenaren verplicht zijn aangesloten. Ze omvat de verplichte pensioenregelingen die door de overheid worden georganiseerd. De pensioenen van de *tweede pijler* zijn arbeidsgebonden voorzieningen en worden georganiseerd op het niveau van de onderneming, de bedrijfstak of de beroepsgroep. De overheid komt hier slechts op onrechtstreekse wijze tussenbeide, bijvoorbeeld door het scheppen van een wettelijk kader voor deze pensioenregelingen (zie o.a. de Wet van 13 maart 2003 op de Aanvullende Pensioenen) of door het verschaffen van belastingsvoordelen. De *derde pijler*, ten slotte, onderscheidt zich van de tweede pijler doordat ieder individu, ongeacht zijn professioneel statuut, hieraan vrij kan deelnemen. Ze omvat de pensioenvoorzieningen die weliswaar door de overheid worden gereguleerd, maar waarvoor het initiatief volledig bij het individu ligt. Twee voorbeelden hiervan zijn het pensioensparen en de individuele levensverzekering.

Enkel de eerste- en tweedepijlerpensioenen zijn onderworpen aan de sociale en fiscale heffingen en werden daartoe in het Pensioenkadaster opgenomen. Aangezien deze heffingen niet van toepassing zijn voor pensioenen uitgekeerd in de derde pijler, bevat het Pensioenkadaster hierover geen informatie. Daarom beperkt het vervolg van deze Pensioenatlas zich tot pensioenen uitgekeerd in de eerste en tweede pijler.

iii. Eerstepijlerpensioenen

De verschillende *soorten* pensioenvoorzieningen binnen de eerste pijler zijn: het rustpensioen, het overlevingspensioen en de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO)³. Binnen de rust- en overlevingspensioenen wordt hier in de Pensioenatlas een onderscheid gemaakt tussen drie *stelsels*: het stelsel voor werknemers, voor zelfstandigen en voor ambtenaren. Het werknemers- en ambtenarenstelsel vormen geen homogene gehelen. Daarom wordt hieronder enkel op de globale regelingen in deze stelsels ingegaan. Pensioenen van verschillende soorten en verschillende stelsels kunnen onder bepaalde voorwaarden gecumuleerd worden.

a. Rustpensioenen

Het rustpensioen wordt uitgekeerd aan ouderen waarvan wordt verondersteld dat ze voldoende hebben gewerkt. Om van een rustpensioen te kunnen genieten, moeten mannen en vrouwen tegenwoordig 65 jaar zijn⁴. In het verleden bedroeg de pensioenleeftijd van vrouwen 60 jaar, maar sinds 2009 is er een volledige gelijkschakeling tussen mannen en vrouwen wat de pensioenleeftijd betreft. Daarnaast bestaat er een mogelijkheid om vervroegd op pensioen te gaan vanaf de leeftijd van 60 jaar. Als werknemer of zelfstandige kan dit op voorwaarde dat men minstens 35 jaar pensioenrechten heeft opgebouwd. Bij zelfstandigen leidt dit evenwel tot een vermindering van de opgebouwde pensioenrechten. Als ambtenaar kan dit op voorwaarde dat de loopbaan tenminste vijf dienstjaren telt en men in aanmerking komende diensten of periodes van na 31 december 1976 kan laten gelden.

Rustgepensioneerde werknemers, zelfstandigen en ambtenaren moeten zich aan beperkingen van de arbeidsprestatie houden, willen zij hun pensioenrecht niet verliezen (het principe van toegelaten arbeid). Dit geldt eveneens voor de echtgeno(o)t(e) van gepensioneerden die een gezinspensioen ontvangen. De maximaal toegelaten inkomsten verschillen naargelang het stelsel.

³ Er bestaat enige discussie over of de IGO als pensioenvoorziening kan bestempeld worden of niet. Als een voorwaarde voor een pensioen is dat er bijdragen betaald zijn voor de financiering ervan, dan is de IGO in wezen geen pensioen. De IGO wordt immers gefinancierd vanuit belastingen en niet vanuit sociale zekerheidsbijdragen.

⁴ Ambtenaren worden verplicht op pensioen gesteld vanaf 65 jaar; voor werknemers en zelfstandigen geldt een dergelijke verplichting niet. Voor bepaalde categorieën ambtenaren en werknemers is de pensioenleeftijd hoger of lager.

De berekeningswijze van het pensioen verschilt sterk tussen de stelsels.

- a. Het rustpensioen voor **werknemers** wordt berekend op basis van drie elementen: de duur van de beroepsloopbaan, het loon van elk loopbaanjaar en de gezinssituatie van de gepensioneerde.

Pensioenformule werknemers per loopbaanjaar:

$$\frac{\text{loon van het loopbaanjaar} \times 60 \text{ of } 75 \%}{45}$$

Voor elk loopbaanjaar wordt 1/45ste van het geherwaardeerd, geplafonneerd loon in rekening gebracht. Gepensioneerden die gehuwd zijn met een echtgeno(o)te die geen of een beperkt (vervangings)inkomen geniet, hebben recht op een pensioen berekend aan het gezinstarief (75%). De andere gepensioneerden hebben recht op het alleenstaandentarief (60%). Het zo bekomen pensioenbedrag wordt ten slotte nog eens geïndexeerd en geherwaardeerd, respectievelijk als aanpassing aan de evolutie van de levensduurte en aan stijgingen in het algemene welvaartspeil. In het werknemersstelsel bestaat er ook een rustpensioen voor de uit de echt gescheiden echtgeno(o)t(e), dit wil zeggen op basis van de loopbaan van de gewezen echtgeno(o)t(e).

- b. Bij de **zelfstandigen** gebeurt de berekening van het rustpensioen analoog als bij de werknemers. Alleen worden geen lonen, maar beroepsinkomsten in rekening gebracht. Deze worden geherwaardeerd en begrensd. Voor de beroepsinkomsten van voor 1984 wordt een forfaitair bedrag in aanmerking genomen; voor de beroepsinkomsten van na 1984 wordt een bijdragecoëfficiënt gebruikt om de verschillen in de bijdragenlast tussen werknemers en zelfstandigen te compenseren.

Pensioenformule zelfstandigen per loopbaanjaar:

$$\frac{\text{beroepsinkomsten} \times 60 \text{ of } 75 \% \times \text{bijdragecoëfficiënt}}{45}$$

- c. Het rustpensioen van de **ambtenaren** is gebaseerd op de gemiddelde wedde van de laatste vijf jaar van de loopbaan en staat in verhouding tot de duur van de dienst. Ieder jaar aanneembare dienst geeft recht op één zestigste van de gemiddelde wedde zodat een volledige loopbaan van 45 jaar recht geeft op het maximumpensioen van drie vierde van de wedde⁵. Merk op dat in het ambtenarenstelsel geen rekening wordt gehouden met de gezinssituatie van de gepensioneerde. Het ambtenarenpensioen wordt immers beschouwd als een individueel recht.

Pensioenformule ambtenaren:

$$\frac{\text{refertewedde} \times \text{aantal aanneembare dienstjaren}}{60}$$

Doordat het pensioen wordt berekend op basis van de wedde van de laatste vijf loopbaanjaren is de inkomensval na pensionering beperkt. Het ambtenarenpensioen wordt dan ook vaak omschreven als een 'uitgestelde wedde'. Een verhoging van de wedden van de actieve ambtenaren heeft ook een verhoging van de rustpensioenen van de gepensioneerde ambtenaren tot gevolg (perequatie). Beide elementen hebben tot gevolg dat de financiële positie van gepensioneerde ambtenaren gunstiger is dan deze van de gepensioneerde werknemers en zelfstandigen.

Een laatste opmerking bij de berekeningswijze van de pensioenen over de drie stelsels heen is dat sommige periodes van inactiviteit of afwezigheid gelijkgesteld kunnen worden aan periodes van tewerkstelling, zonder dat daarvoor bijdragen zijn betaald. Dit worden verder in de Pensioenatlas *gelijkgestelde periodes* genoemd⁶. Een voorbeeld is een periode van arbeidsongeschiktheid. De specifieke modaliteiten voor deze gelijkstelling variëren tussen de stelsels.

b. Overlevingspensioenen

Het overlevingspensioen wordt uitgekeerd aan de weduwe of de weduwnaar van een werknemer, zelfstandige of ambtenaar, bij diens overlijden. Het recht op een overlevingspensioen is gebonden aan verschillende voorwaarden. Ten eerste moet de overlevende echtgeno(o)t(e) minstens 45 jaar oud zijn, tenzij er één of meerdere kinderen ten laste zijn of wanneer hij/zij voor minstens 66% arbeidsongeschikt is. Het huwelijk moet minstens één jaar hebben geduurd en het overlevingspensioen vervalt wanneer men een nieuw huwelijk afsluit. Voldoet de weduwe of weduwnaar niet aan de leeftijdsvoorwaarde, dan wordt gedurende een periode van één jaar toch een overlevingspensioen toegekend. Dit tijdelijke overlevingspensioen moet de achterblijvende partner in staat stellen het inkomensverlies door het overlijden van zijn/haar partner te overbruggen.

Het overlevingspensioen bedraagt 80% van het rustpensioen van de overleden echtgeno(o)t(e). Wanneer deze laatste nog geen rustpensioen kreeg uitgekeerd, dan wordt een fictief rustpensioen berekend.

In het pensioenstelsel voor ambtenaren genieten ook wezen van een overlevingspensioen, het zogenaamde wezenpensioen. In de stelsels van de werknemers en de ambtenaren bestaat ook een overlevingspensioen voor de uit de echt gescheiden echtgeno(o)t(e).

⁵ De breuk van 1/60 en het aantal aanneembare dienstjaren kunnen variëren naargelang de categorie van overheidspersoneel.

⁶ In het pensioenstelsel van de ambtenaren worden deze periodes aangeduid als aanneembare diensten.

c. IGO

Mannen en vrouwen die geen of onvoldoende pensioenrechten hebben opgebouwd en die te weinig eigen bestaansmiddelen hebben om aan hun noden te voldoen, kunnen een beroep doen op de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO). Vóór 1 juni 2001 konden deze mensen het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB) aanvragen⁷.

Wil men een beroep doen op de IGO, dan moet men de leeftijd van 65 jaar hebben bereikt. EU-burgers, staatlozen en erkende vluchtelingen kunnen een IGO ontvangen, als ze in België verblijven. Men kan slechts een beroep doen op de IGO als men zijn rechten op een ander pensioen heeft uitgeput, of indien men geen enkel recht heeft op een pensioen.

De IGO wordt slechts toegekend na een onderzoek van de bestaansmiddelen. Wie teveel bestaansmiddelen heeft, krijgt geen of slechts een gedeelte van de inkomensgarantie. Bij de berekening van de IGO worden de bestaansmiddelen in rekening gebracht van de IGO-gerechtigde zelf én van de personen met wie men de hoofdverblijfplaats deelt. Dit impliceert dat het pensioen, zij het gedeeltelijk, in rekening wordt gebracht bij de berekening van de IGO.

Anno 2010 bedraagt de IGO maximaal 530,30 euro per maand voor elke persoon die zijn hoofdverblijfplaats deelt met één of meerdere personen. Wanneer dit niet het geval is, wordt het bedrag met 1,5 vermenigvuldigd (verhoogd bedrag van 795,46 euro).

iv. Tweedepijlerpensioenen

Binnen de tweede pijler bestaan in België zowel regelingen voor werknemers als voor zelfstandigen. Gegeven de hoge vervangingsratio's van de eerste pijler voor statutaire **ambtenaren** is een tweedepijlerpensioen hier zeer uitzonderlijk.

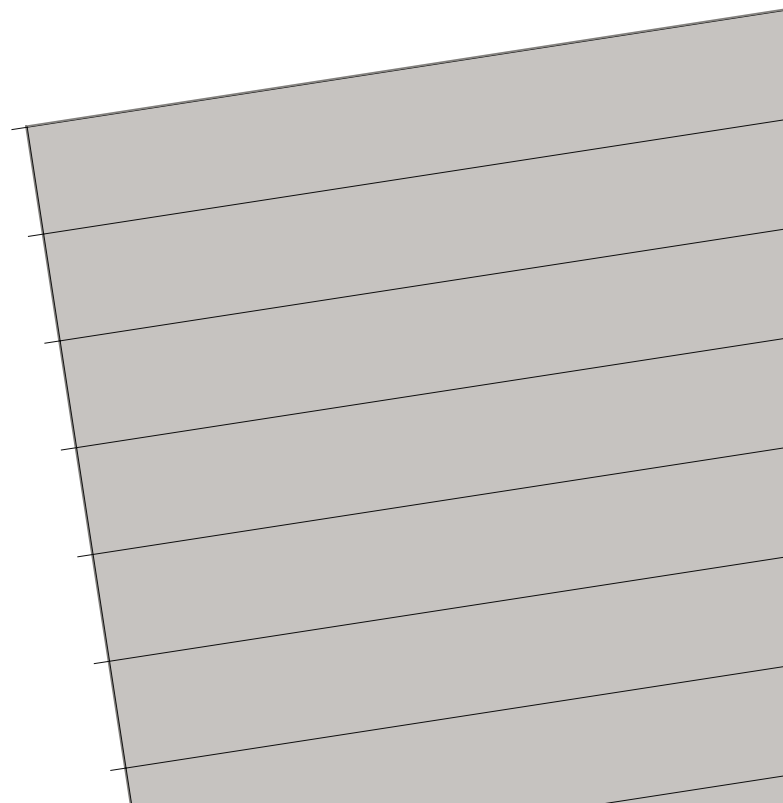
De tweede pijler bij **werknemers** wordt opgebouwd op ondernemings- of sectorniveau. Deze pensioenen bleven lange tijd slechts zeer beperkt gereguleerd. In 1995 werd de Wet-Colla goedgekeurd, maar deze was niet op alle tweedepijlerpensioenen van toepassing. Dit veranderde met de inwerkingtreding van de Wet op de Aanvullende Pensioenen (WAP)⁸ op 1 januari 2004. Deze wet biedt namelijk een geïntegreerd juridisch kader voor alle vormen van aanvullende werknemerspensioenen. Een bespreking van deze wet valt echter buiten het bestek van deze Pensioenatlas.

⁷ Ouderen die reeds een GIB ontvingen dat voordeliger was dan de nieuwe IGO, mochten deze GIB-uitkering behouden. Het gaat hier bijvoorbeeld om ouderen die een GIB berekend aan het gezinstarief ontvingen.

De tweede pijler bij **zelfstandigen** omvat voornamelijk het Vrij Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen (VAPZ), alsook allerhande regelingen voor zelfstandige bedrijfsleiders. Vóór de Wet Aanvullende Pensioenen Zelfstandigen (WAPZ) bestonden tevens afzonderlijke regelingen voor bepaalde vrije beroepen zoals geneesheren, apothekers, tandartsen, notarissen, advocaten en gerechtsdeurwaarders (Van Eesbeeck & Vereycken, 2004, p. 27).

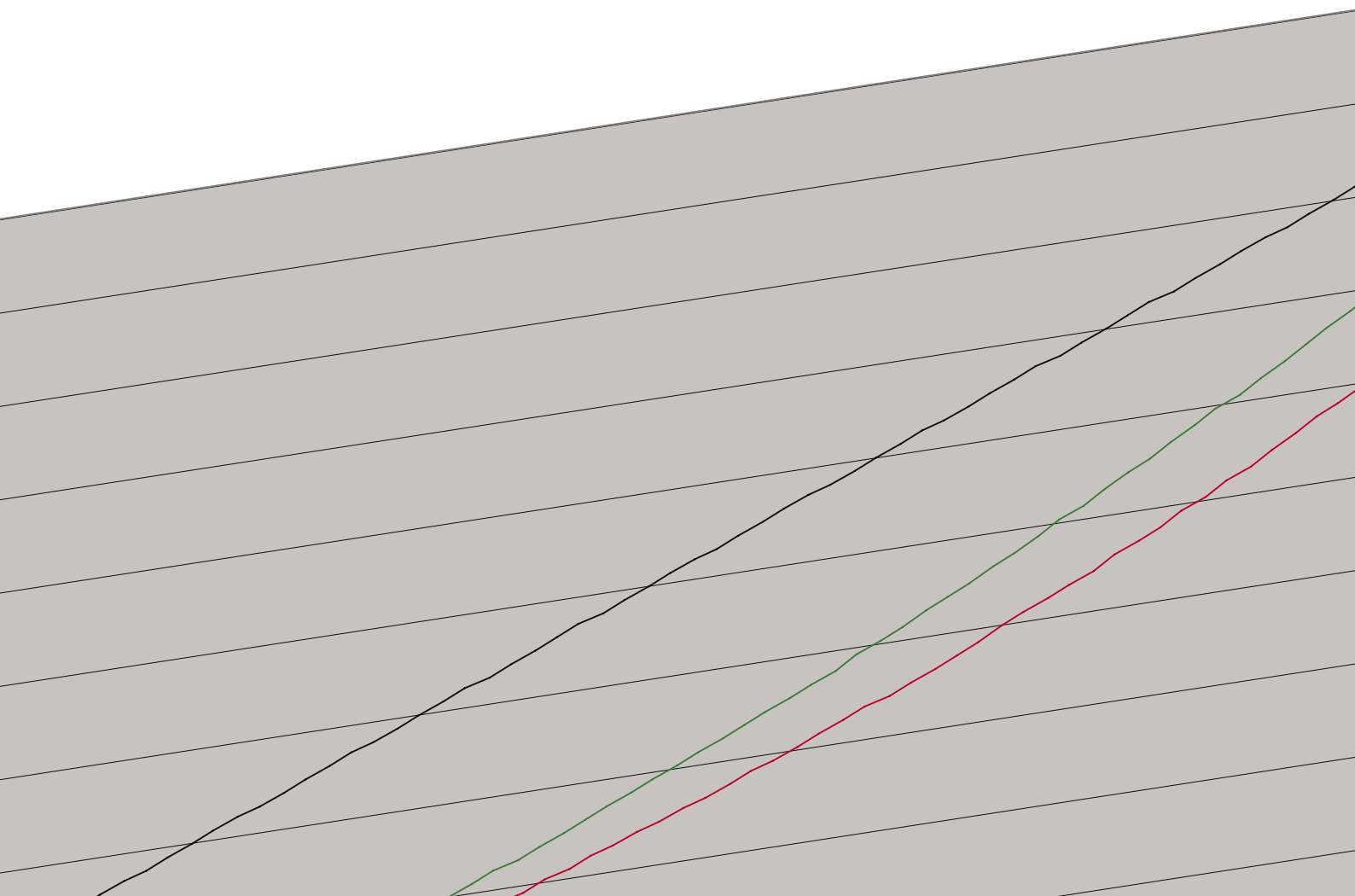
Daar waar de eerstelijlertpensioenen periodiek worden uitgekeerd, kunnen de pensioenen in de tweede pijler onder twee vormen worden uitgekeerd: als *rente* of als *kapitaal*. Wordt het opgebouwde tweedelijlertpensioen uitgekeerd als rente, dan ontvangt de gepensioneerde vanaf de opname van zijn pensioen op regelmatige tijdstippen, bijvoorbeeld maandelijks, een aanvulling bovenop het wettelijk pensioen voor een bepaalde periode of levenslang. Met het oog op een levenslange periodieke uitkering wordt het opgebouwde pensioenkapitaal dan afhankelijk van de verwachte levensduur omgezet in een rente. Bij een uitkering als kapitaal wordt het volledige opgebouwde pensioenkapitaal in één keer opgenomen. De vorm van de tweedelijlertuitkering wordt vastgelegd in het pensioenreglement. Indien het reglement een uitkering in kapitaal voorschrijft, heeft de aangeslotene het recht deze uitkering om te zetten in een rente. Het omgekeerde is niet mogelijk. Het reglement kan eveneens een combinatie van beide uitkeringsvormen voorzien.

⁸ Wet betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid, B.S. 15 mei 2003.

WEGWIJS IN DE STRUCTUUR VAN DE PENSIOENATLAS

Door de ingewikkelde structuur van het Belgische pensioensysteem krijgt ook deze Pensioenatlas onvermijdelijk een zekere complexiteit. Toch hebben we een poging gedaan om de grafieken en tabellen op een overzichtelijke manier te presenteren en daarbij zoveel mogelijk hetzelfde stramien te volgen. Enige toelichting is echter noodzakelijk en daarom helpen we in deze paragraaf de lezer op weg in de structuur van de Pensioenatlas.

III. WEGWIJS IN DE STRUCTUUR VAN DE PENSIOENATLAS

Het **eerste hoofdstuk** van de Pensioenatlas schetst de socio-demografische context van het Belgische pensioensysteem. Vooreerst worden een aantal demografische evoluties getoond die leiden tot ontgroening en vergrijzing en die zo de financiële en sociale houdbaarheid van de pensioenen onder druk zetten. Vervolgens laten we een aantal grafieken zien met betrekking tot loopbanen van gepensioneerden en huidige actieven. Zoals hierboven aangetoond, vormt de loopbaan namelijk één van de belangrijkste determinanten van de hoogte en dus van de toereikendheid van de pensioenen. We focussen hierbij voornamelijk op de bestaande genderverschillen.

De **volgende drie hoofdstukken** (hoofdstukken 2-4) maken de kern uit van deze Pensioenatlas. Onder de vorm van een reeks tabellen en grafieken bevatten zij informatie over de hoogte en de ongelijke verdeling van de Belgische pensioenen bij diverse groepen gepensioneerden. Een gepensioneerde wordt gedefinieerd als iemand die een eerstepijlerpensioen ontvangt binnen het Belgische pensioenstelsel. Wie zelf geen pensioen ontvangt maar bijvoorbeeld samenleeft of gehuwd is met een gepensioneerde, wordt in de Pensioenatlas niet als een gepensioneerde gezien. Hoofdstuk twee bevat het cijfermateriaal met betrekking tot pensioenen in de *eerste pijler*, hoofdstuk drie dat met betrekking tot pensioenen in de *tweede pijler* en hoofdstuk vier dat met betrekking tot het *totale pensioenpakket* uit de twee pijlers samen.

Hoofdstuk twee geeft in eerste instantie een aantal beschrijvende statistieken over de verdeling van de gepensioneerden over de verschillende soorten en stelsels eerstepijlerpensioenen. In tweede instantie wordt de hoogte van deze pensioenen in beeld gebracht. Omdat de gemiddelde hoogtes een onvolledig beeld van de pensioenen ophangen, wordt in een derde deel ten slotte nog stilgestaan bij de inkomensverdeling en spreiding van de pensioenen over de gepensioneerden.

De informatie over aantallen en percentages, hoogte en spreiding wordt telkens gepresenteerd voor verschillende groepen gepensioneerden. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen alle gepensioneerden en specifieke groepen gepensioneerden, namelijk gepensioneerden met

enkel een rustpensioen, met enkel een overlevingspensioen, met een combinatie van het rust- en overlevingspensioen of met een IGO, al dan niet in combinatie met een ander pensioen.

Hoofdstuk drie start net als hoofdstuk twee met een beschrijvend luik. Hier wordt voornamelijk ingegaan op de uitkeringsvorm (rente-kapitaal) en de timing van de opname van de tweedepijlerpensioenen. In tegenstelling tot de eerste, verplichte pijler, vallen er bij de tweede pijler twee facetten te beoordelen: namelijk de toegang en de hoogte. Eerst wordt de vraag gesteld wie er toegang heeft tot de tweede pijler. Vervolgens wordt voor wie toegang heeft tot de tweede pijler, naar analogie met het tweede hoofdstuk, de hoogte van de tweedepijlerpensioenen in kaart gebracht. We sluiten af met een aantal grafieken die de spreiding van deze pensioenen behandelen. Het cijfermateriaal in dit hoofdstuk heeft omwille van databeperkingen enkel betrekking op de gepensioneerden met een rustpensioen opgebouwd in het werknemersstelsel.

Hoofdstuk vier behandelt het totaal pensioenpakket van de gepensioneerde, dit wil zeggen het bedrag uit de twee pijlers samen. In eerste instantie wordt de hoogte van het totaal pensioen in kaart gebracht. Hierbij wordt rekening gehouden met o.a. de leeftijd, het geslacht, en het al dan niet ontvangen van een tweedepijlerpensioen. Ten tweede bestuderen we de samenstelling van het totaal pensioen, door het belang van de eerste en de eventuele tweede pijler onder de loep te nemen. Tot slot wordt de verdeling van het totale pensioeninkomen meegegeven. Hiervoor wordt o.a. de Lorenzcurve bepaald die de verdeling van de eerste pijler vergelijkt met de verdeling van het totaal pensioen. Ook hier geldt dat het gepresenteerde cijfermateriaal enkel betrekking heeft op de rustgepensioneerde werknemers. De opbouw van de Pensioenatlas en de afbakening van de populaties in de hoofdstukken twee tot en met vier wordt samengevat in Figuur III.1.

Een laatste centraal onderscheid doorheen deze hoofdstukken van de Pensioenatlas is dat tussen gepensioneerde *individuen en huishoudens*. Dit onderscheid doorkruist de verschillende hoofdstukken van deze atlas. Grafieken en tabellen over individuele gepensioneerden hebben enkel betrekking op de pensioenen waar elk van deze gepensioneerden zelf recht op heeft. Grafieken en tabellen over gepensioneerde huishoudens hebben betrekking op de pensioenen die door minstens één van de leden van het huishouden binnengebracht worden.

Evenwel krijgen niet alle types huishoudens doorheen deze Pensioenatlas evenveel aandacht. We besteden vooral aandacht aan de gepensioneerden in *koppelverband* en aan de *alleenstaande* gepensioneerden, maar nauwelijks aan andere types huishoudens. We kunnen namelijk niet bij al deze huishoudens financiële solidariteit binnen het huishouden verwachten.

Gepensioneerden die in koppelverband leven behoren tot een (on)gehuwd koppel, al dan niet met inwonende kinderen. Gepensioneerden in koppelverband worden verondersteld solidair te zijn en bereid om hun inkomsten te bundelen. Deze solidariteit is onder meer een expliciete voorwaarde van het huwelijk: beide partners worden verwacht naar eigen vermogen bij te dragen aan het huishoudinkomen, en dat inkomen wordt verondersteld gemeenschappelijk te zijn. Het wettelijk pensioensysteem gaat er bovendien vanuit dat er sprake is van zulke solidariteit tussen (huwelijks)partners. Dit uit zich bijvoorbeeld in het bestaan van het gezinspensioen, dat wordt toegekend aan een gehuwde gepensioneerde met een echtgeno(o)t(e) die geen of slechts beperkte eigen inkomsten heeft. De veronderstelling van financiële solidariteit kan redelijkerwijze ook gemaakt worden voor ongehuwd samenwonenden.

Financiële solidariteit kan niet verwacht worden bij collectieve huishoudens. Dit type huishouden omvat de gepensioneerden in rust- en verzorgingstehuizen, maar eventueel ook gepensioneerden in een kloostergemeenschap en dergelijke. Naast de koppels, de collectieve huishoudens en de alleenstaanden blijft nog een restcategorie onder de huishoudens over. Dit omvat de huishoudens waar gepensioneerden inwonen bij iemand anders dan hun partner, eenoudergezinnen, samenwonende broers, vrienden die eenzelfde adres delen, enzovoort. Ook in deze gevallen is het onduidelijk of er eveneens sprake is van financiële solidariteit en hoe groot deze eventueel is. Daarom worden ook deze samenlevingsverbanden niet opgenomen in de secties van de Pensioenatlas over de gepensioneerde huishoudens.

Bij de analyses op huishoudniveau wordt binnen de groep huishoudens in koppelverband ook rekening gehouden met de inkomens die beide partners ontvangen. Indien binnen het koppel de ene partner een alleenstaandpensioen ontvangt en de andere eigen inkomsten heeft uit sociale zekerheid en/of arbeid, dan wordt dit koppel in de regel niet opgenomen in de analyses. Gezien de activiteit van de niet-gepensioneerde partner wordt dit koppel niet als een 'echt' gepensionerd koppel beschouwd. Er is bovendien geen zicht op de bijdrage van de tweede partner aan het inkomen op koppelniveau. Bij koppels waar de gepensioneerde een gezinspensioen ontvangt, volgt uit de toekenningsvoorwaarden voor het gezinspensioen dat de inkomsten van de andere partner beperkt zijn. Daarom worden alle koppels met een gezinspensioen wel opgenomen in de analyses, ongeacht de inkomsten van de tweede partner. De indeling van de gepensioneerde huishoudens en de afbakening van de subgroepen bij de analyses doorheen de Pensioenatlas wordt schematisch weergegeven in Figuur III.2.

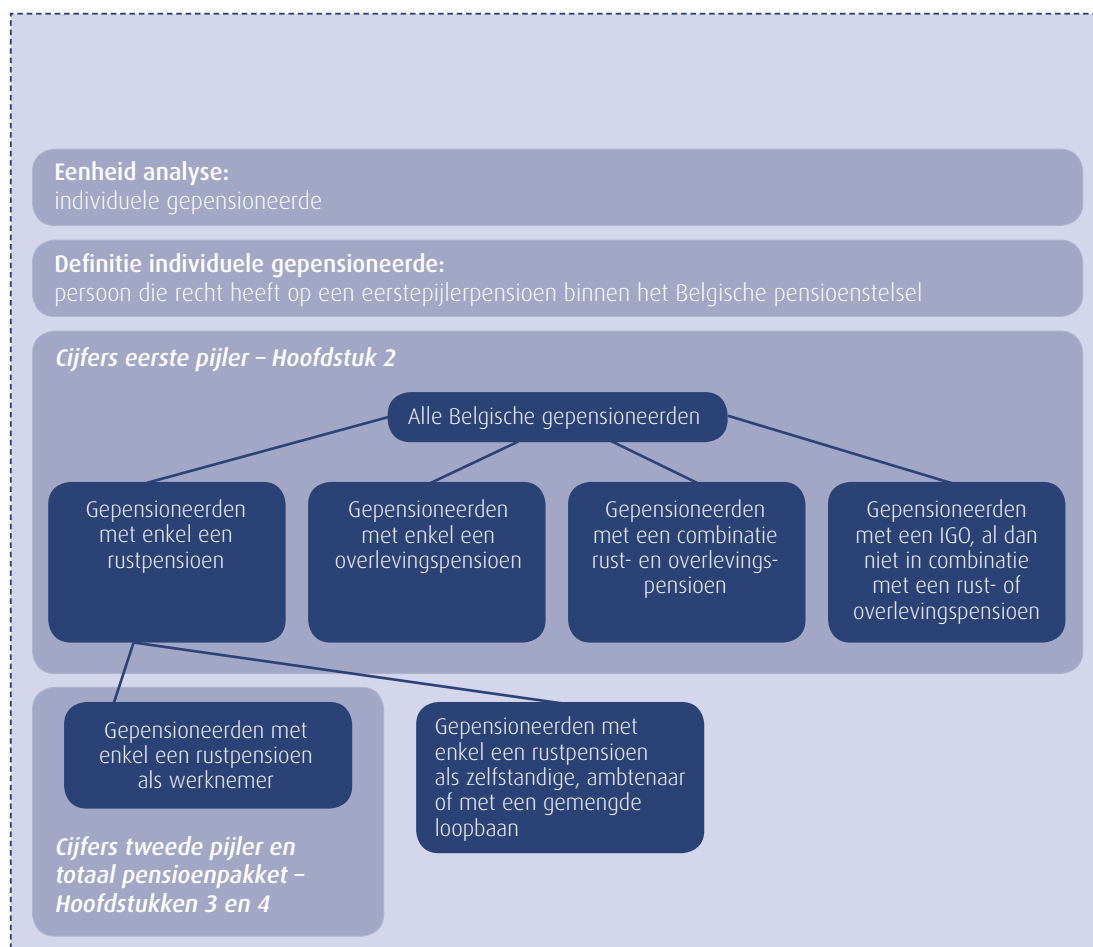
Op bepaalde plaatsen wordt het pensioeninkomen van huishoudens in *koppelverband* en *alleenstaande* huishoudens vergeleken. Omdat het huishoudelijk inkomen groter moet zijn voor twee personen om rond te komen dan voor een alleenstaande, wordt daarbij gebruik gemaakt van een **equivalent inkomen**. Dat betekent concreet dat het gezamenlijke inkomen van tweepersoonshuishoudens gedeeld wordt door anderhalf, om zo – rekening houdend met bepaalde schaalvoordelen die het samenwonen biedt – het inkomen vergelijkbaar te maken met dat van éénpersoonshuishoudens.

In **hoofdstuk vijf** staan we stil bij de ruimere betekenis van de verdelingen en bedragen uit de voorgaande hoofdstukken voor de toereikendheid van de Belgische pensioenen. Daartoe behandelen we twee groepen indicatoren: vervangingsratio's en armoede- en ongelijkheidscijfers. Deze indicatoren vertegenwoordigen namelijk de twee hoofddoelstellingen van de sociale bescherming in het algemeen en de pensioenbescherming in het bijzonder, namelijk minimale inkomensgarantie en loongekoppelde levensstandaardbeveiliging. De indicatoren voor België worden in een internationale context vergeleken.

Tot slot geven we nog mee dat alle bedragen in deze Pensioenatlas **brutobedragen** zijn, tenzij waar expliciet anders vermeld. Deze bedragen geven niet het inkomen weer waarover de gepensioneerde in kwestie effectief kan beschikken. Op de hier gepresenteerde brutobedragen worden immers nog een aantal inhoudingen verricht, vooraleer ze worden uitgekeerd aan de gepensioneerde. Bovendien willen we opmerken dat de gemiddeldes en medianen die gebruikt worden om pensioenhoogtes aan te duiden een grote spreiding kunnen verhullen. Om daaraan tegemoet te komen, worden ook grafieken over de spreiding van de verschillende bedragen gegeven. Niettemin hebben ook de gemiddeldes en medianen hun nut doordat ze een duidelijk idee geven van wat er voor verschillende groepen gepensioneerden gewaarborgd wordt.

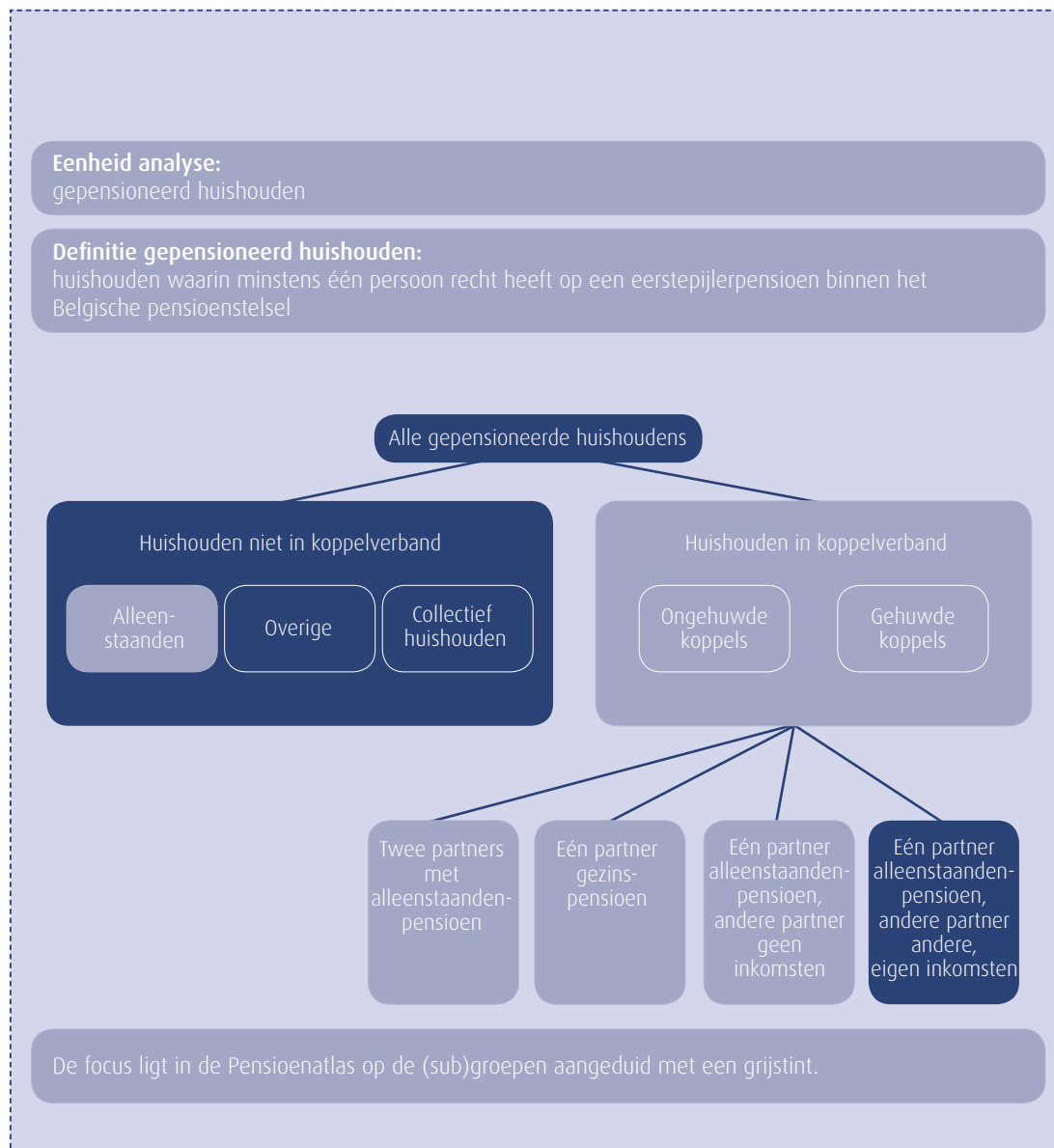
Figuur III.1

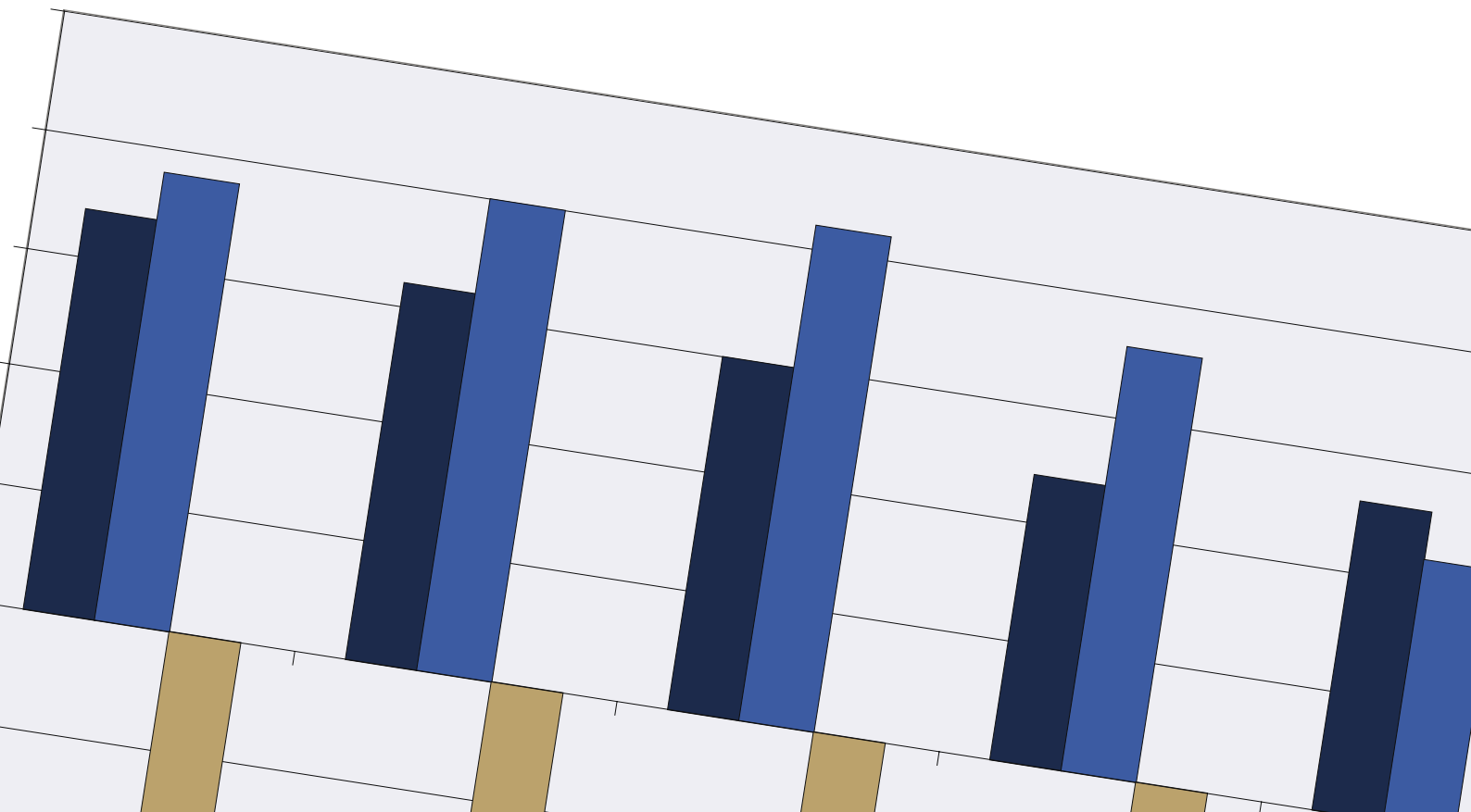
Verdeling van de individuele gepensioneerden naar subgroep, hoofdstukken 2-4 van de Pensioenatlas.

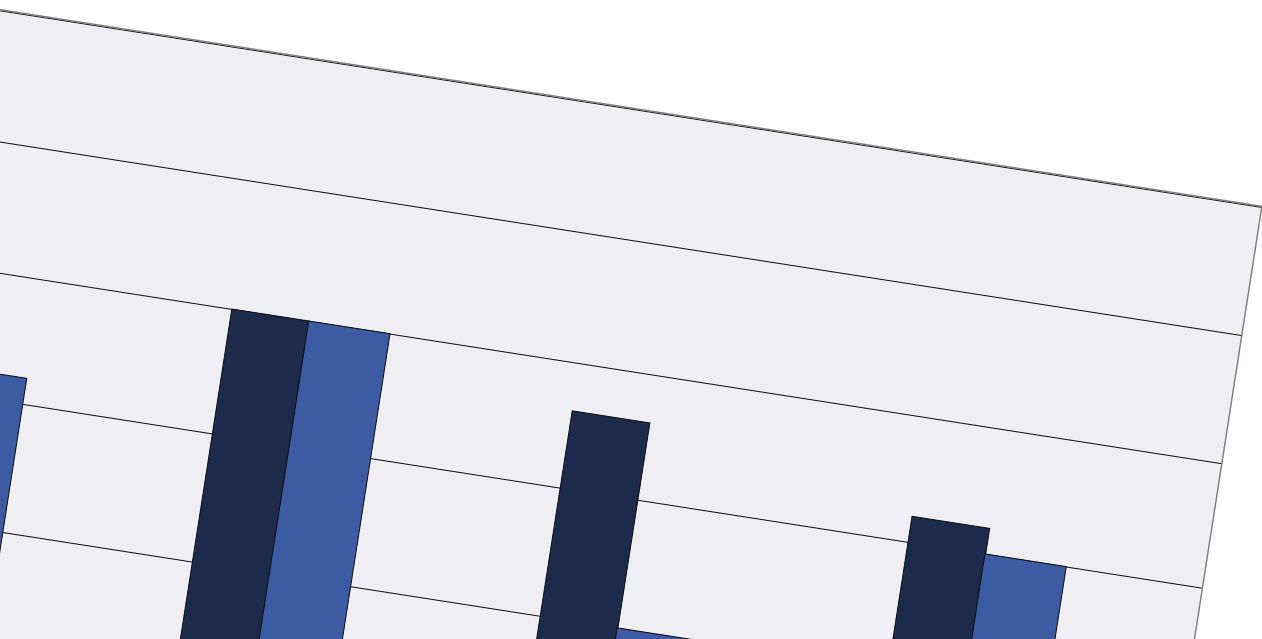
Figuur III.2

Verdeling van de gepensioneerde huishoudens in de Pensioenatlas naar subgroep.

SOCIO-DEMOGRAFISCHE CONTEXT

1. SOCIO-DEMOGRAFISCHE CONTEXT

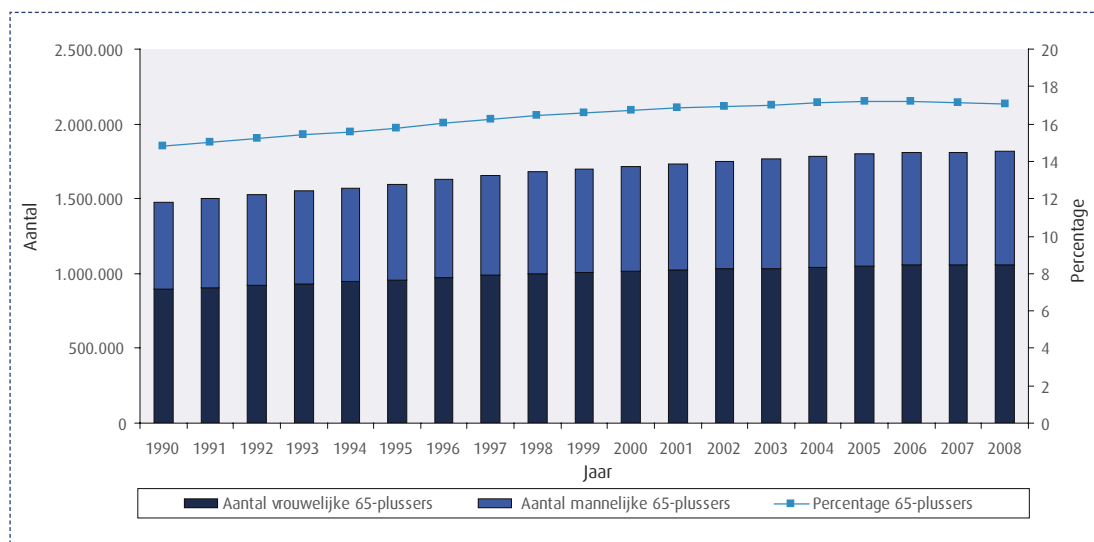
In dit eerste hoofdstuk van de Pensioenatlas schetsen we de belangrijkste kenmerken van de socio-demografische context van het Belgische pensioenstelsel. We belichten daarbij de vergrijzing van de samenleving en een aantal tendensen op het vlak van loopbanen.

Het eerste punt dat we toelichten, vormt meteen ook de meest gekende uitdaging voor het pensioensysteem, namelijk de vergrijzing van de samenleving. Dit stelt voornamelijk problemen voor de financiële houdbaarheid en duurzaamheid van het pensioensysteem. Omdat we echter vooral de toereikendheid van pensioenen beter willen begrijpen, staan we ten tweede ook stil bij de loopbanen van de gepensioneerden. Pensioenen worden immers berekend op basis van de bijdragen die de gepensioneerden tijdens hun loopbaan leverden. De loopbaan vormt dus een doorslaggevende verklarende factor voor de hoogte van het pensioen. Daarom bespreken we een aantal verschuivingen in de loopbanen tijdens de laatste decennia en lichten we de centrale verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke loopbanen toe.

1.1. Vergrijzing en demografische evoluties

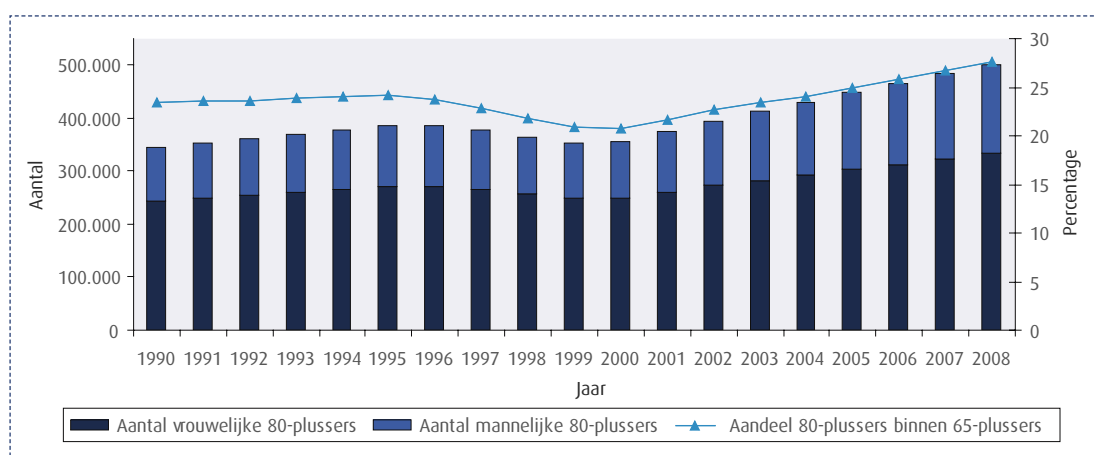
De toenemende vergrijzing vormt de belangrijkste uitdaging voor de houdbaarheid van het Belgische pensioensysteem. Deze vergrijzing wordt treffend geïllustreerd in de grafieken 1.1 en 1.2.

Uit grafiek 1.1 blijkt dat zowel het aandeel als het absolute aantal 65-plussers in de Belgische bevolking onophoudelijk gestegen is tussen 1990 en 2008. Grafiek 1.2 toont aan dat er bovendien sprake is van een vergrijzing binnen de vergrijzing: het aandeel 80-plussers binnen de groep van 65-plussers neemt toe, net als het absolute aantal 80-plussers.

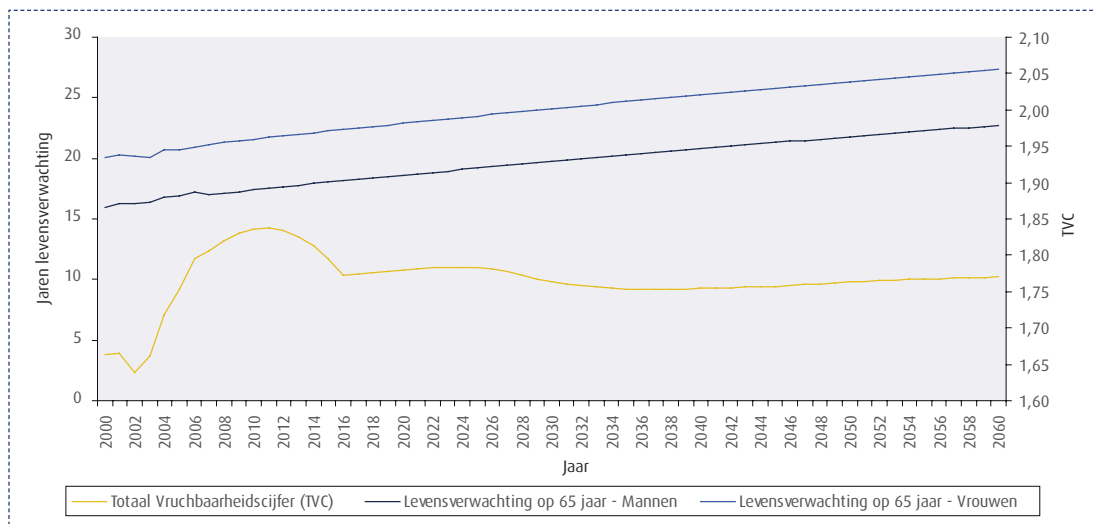
Grafiek 1.1.
Evolutie van het aantal en aandeel 65-plussers in de Belgische bevolking, 1990-2008
Bron: Eurostat (2010)

Binnen de groep van 65-plussers vinden we dat een grote meerderheid van 58 procent vrouwen zijn. Binnen de groep van 80-plussers is deze vervrouwelijking nog sterker uitgesproken: twee derden van deze groep zijn vrouwen. De vergrijzing is dus vooral een vrouwenzaak. Dit heeft te maken met de gemiddeld langere levensverwachting van vrouwen (zie verder).

Grafiek 1.2.
Evolutie van het aantal vrouwelijke en mannelijke 80-plussers en evolutie van het aandeel 80-plussers binnen de groep van 65-plussers in de Belgische bevolking, 1990-2008
Bron: Eurostat (2010)

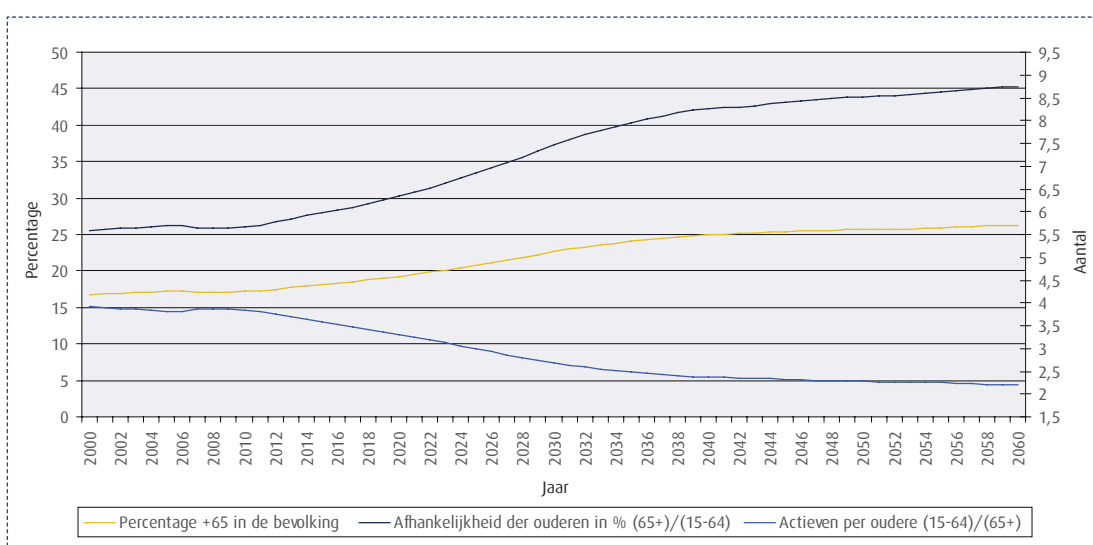
De demografische evoluties die leiden tot de vergrijzing worden getoond in de grafieken 1.3 en 1.4. Ten eerste is er sprake van een gestegen levensverwachting. In 2010 bedroeg de levensverwachting op 65-jarige leeftijd bij mannen nog 17 jaar (i.e. tot 82 jaar) en bij vrouwen nog 22 jaar (i.e. tot 87 jaar). Schattingen van het Planbureau en ADSEI voorspellen een verdere stijging van deze levensverwachting tot 23 jaar voor 65-jarige mannen in 2060 (i.e. tot 88 jaar) en 27 jaar voor 65-jarige vrouwen (i.e. tot 92 jaar).

Grafiek 1.3. Waarnemingen en bevolkingsvooruitzichten (2000-2060) met betrekking tot het totaal vruchtbaarheidscijfer en de levensverwachting op 65 jaar bij mannen en vrouwen, België

Bron. 2000 - 2006: waarnemingen, ADSEI; 2007 - 2060: Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, FPB-ADSEI

De vergrijzing verhoogt zo de druk op de financiële houdbaarheid van de eerste pijler van het Belgische pensioensysteem. De verhouding tussen het aantal mensen op beroepsactieve leeftijd (16-64 jaar) en op pensioensgerechtigde leeftijd (65+) wordt kleiner en zal volgens de voorspellingen verder dalen van 3,8 in 2010 tot 2,2 actieven per oudere in 2060 (zie grafiek 1.4). Dit betekent dat de afhankelijkheidsgraad van ouderen ten opzichte van de actieve bevolking over dezelfde periode spectaculair zal toenemen van 26 naar 45 procent.

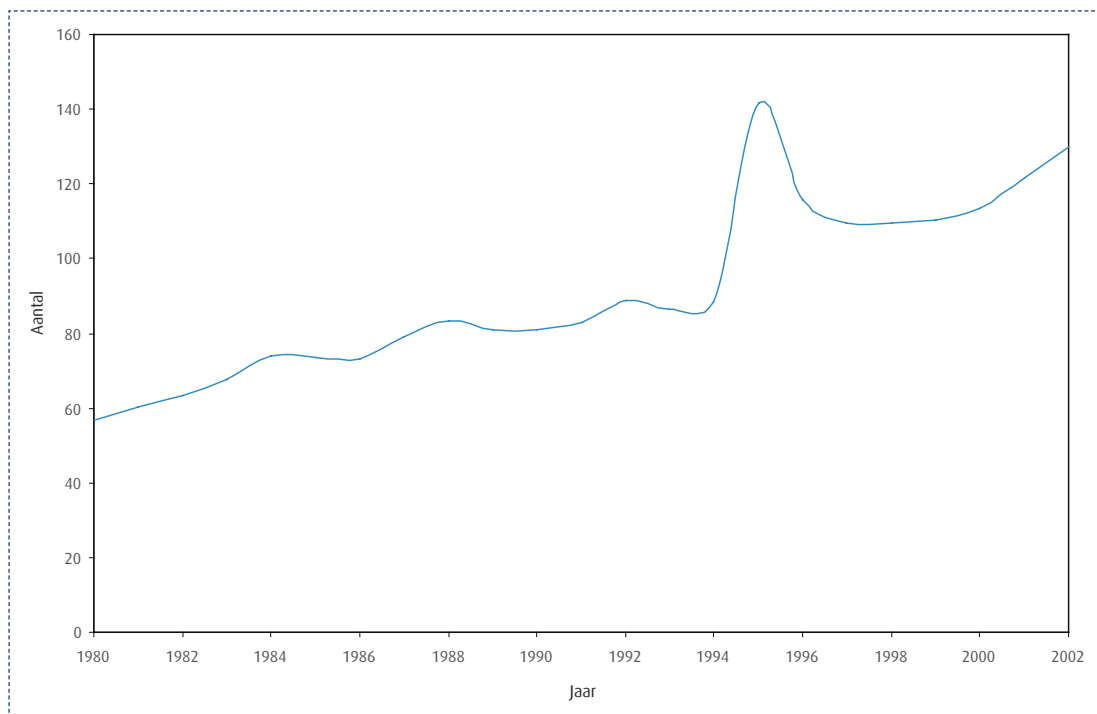

Grafiek 1.4. Waarnemingen en bevolkingsvooruitzichten (2000-2060) met betrekking tot het percentage 65-plussers in de bevolking, de afhankelijkheidsgraad van ouderen en het aantal actieven per oudere, België

Bron. 2000 - 2006: waarnemingen, ADSEI; 2007 - 2060: Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, FPB-ADSEI

Naast demografische evoluties die de vergrijzing in de hand werken, zijn er ook een aantal demografische evoluties die een impact hebben op de structuur van de gepensioneerde huishoudens. Een belangrijke evolutie daarbij is het sterk toegenomen aantal echtscheidingen. Grafiek 1.5 laat de evolutie van het aantal

echtscheidingen per 10.000 gehuwde vrouwen zien in België. Daaruit blijkt dit aantal meer dan verdubbeld is van minder dan 60 in 1980 naar 130 in 2002 (Matthijs, 2009). Het toegenomen aantal gescheidenen maakt samen met de opkomst van nieuwe samenlevingsvormen het systeem van gezinsmodalisering in de pensioenberekening moeilijker toepasbaar.

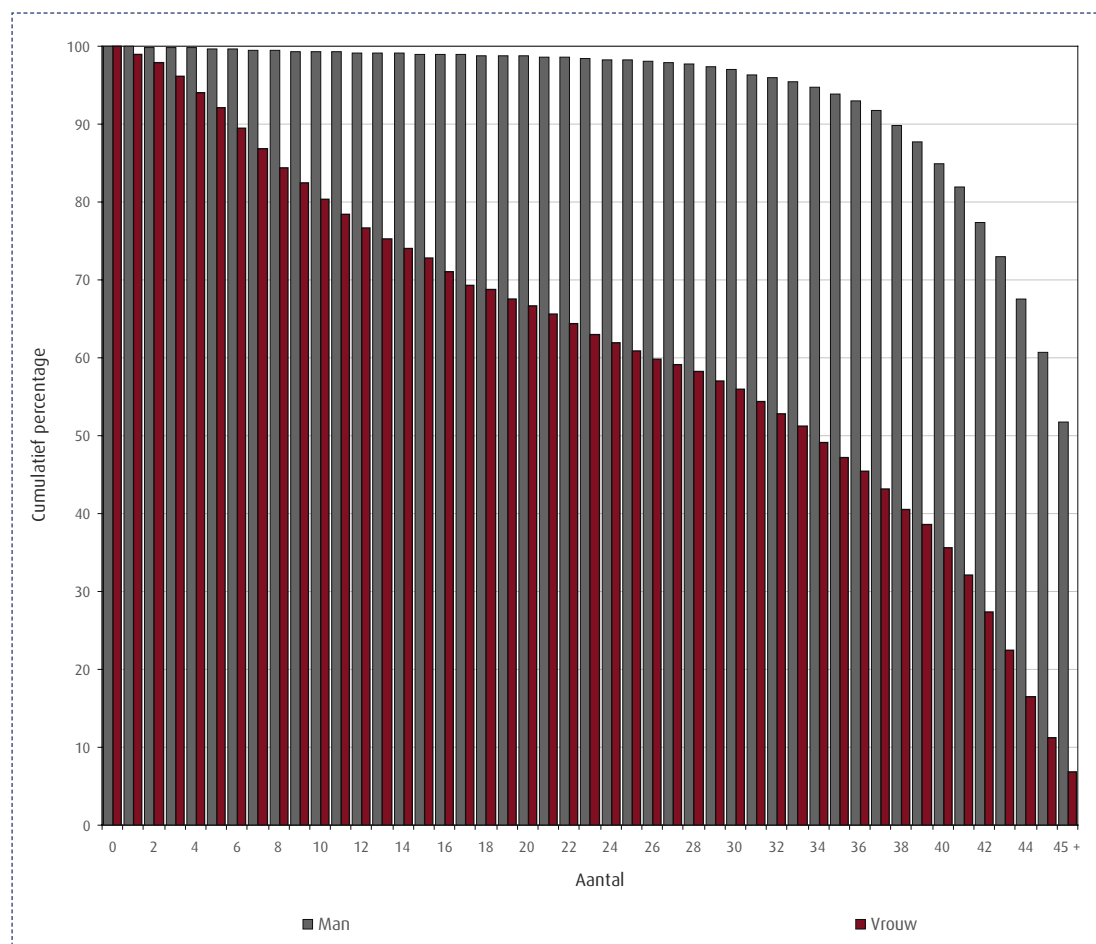
*Grafiek 1.5.
Evolutie van het aantal
echtscheidingen per 10.000
gehuwde vrouwen in België
(1980-2002)*

*Bron.
Berekeningen Matthijs (2009)
op basis van NIS, FOD Economie –
Algemene Directie Statistiek*

1.2. Loopbanen

Zowel eerste- als tweedepijlerpensioenen zijn in België sterk gekoppeld aan de loopbaan die de gepensioneerde achter de rug heeft. De cijfers gepresenteerd in het vervolg van deze Pensioenatlas moeten steeds in het licht hiervan geïnterpreteerd worden. Mensen verschillen sterk in de lengte en de aard van de loopbanen die ze afgelegd hebben en dus in de rechten die ze binnen de twee pijlers opgebouwd hebben. Het belangrijkste verschil dat in deze context opgetekend kan worden, is wellicht het verschil tussen de loopbanen van mannen en vrouwen (zie bijvoorbeeld Palmans, Curvers & Berghman, 2008, pp. 261-278). Daarom staan we vooral hierbij stil in deze paragraaf. We focussen in eerste instantie op de loopbanen van de huidige gepensioneerden, om daarna een aantal ruimere trends met betrekking tot de loopbanen mee te geven.

Grafiek 1.6 toont het percentage mannen en vrouwen dat minstens een bepaald aantal voltijdse loopbaanjaren heeft vervuld in het werknemersstelsel. De grafiek heeft betrekking op een steekproef van werknemers die tussen 2002 tot 2004 voor het eerst met rustpensioenen gingen. Bij de langste loopbanen vinden we beduidend minder vrouwen dan mannen. Slechts 11 procent van de vrouwen kan zich beroepen op een voltijdse loopbaan van minstens 45 jaar; bij de mannen loopt dit percentage op tot 61 procent. Bovendien neemt het aandeel vrouwen veel sneller af dan het aandeel mannen naarmate de loopbanen langer worden. Zo heeft de helft van de mannen een loopbaan van 45 jaar of meer, terwijl de helft van de vrouwen slechts kan terugblikken op een loopbaan van 33 jaar.

Grafiek 1.6.
Cumulatief percentage
rustgepensioneerde werknemers
naar geslacht en aantal voltijdse
loopbaanjaren⁹ op het moment
van pensionering
(instroom 2002-2004)

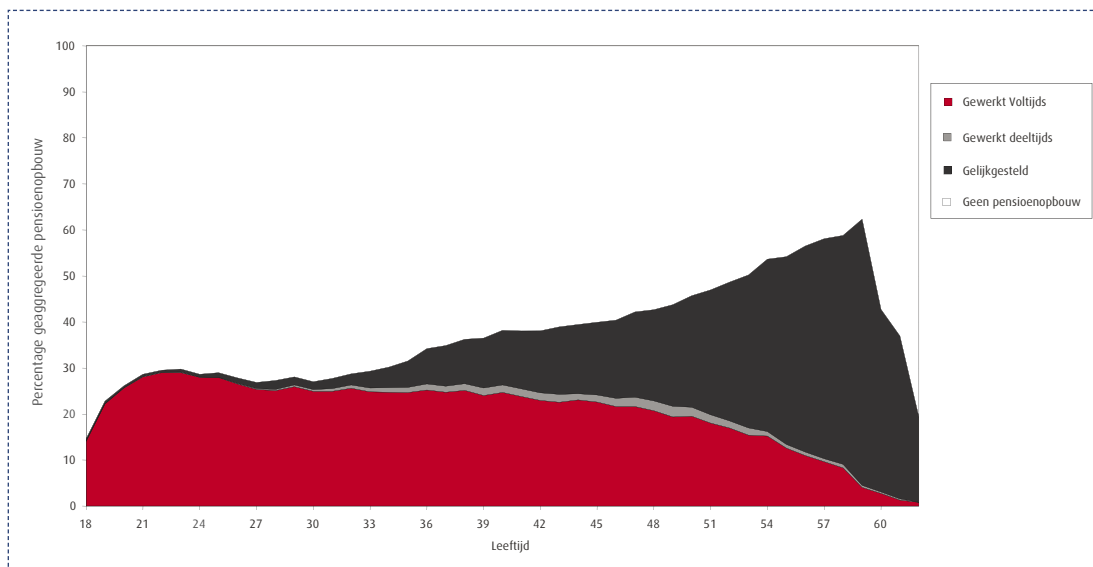
Bron.
Bewerking door Giselda Curvers
op basis van Palmans, Peeters,
& Berghman, 2007.

⁹Een voltijds gewerkt jaar wordt naar analogie met de wetgeving over de minimumpensioenen gedefinieerd als elk kalender jaar waarin de gepensioneerde als werknemer tewerkgesteld was voor minstens 1.710 uren of 285 dagen van zes uren.

Grafiek 1.7 brengt het loopbaanprofiel voor de van 2002 tot 2004 gepensioneerde vrouwen in het werknemersstelsel meer gedetailleerd in kaart (Palmans, Curvers & Berghman, 2008). Meer bepaald laat deze grafiek zien hoeveel deze vrouwen op elke leeftijd gemiddeld hebben bijgedragen aan hun pensioenopbouw. Bij een score van 100 procent hebben ze tot die leeftijd hun volledige potentieel aan pensioenopbouw benut. Bovendien wordt een onderscheid gemaakt naar het type van pensioenopbouw: op basis van voltijdse tewerkstelling, deeltijdse tewerkstelling of gelijkgestelde periodes. Deze laatste zijn de periodes waarin niet gewerkt werd, maar die wel voor de pensioenberekening in aanmerking komen, bijvoorbeeld in geval van ziekte, werkloosheid, loopbaanonderbreking, etc.

De grafiek kan als volgt worden geïnterpreteerd. Als deze vrouwen op hun achttiende allemaal een volledig jaar voltijds gewerkt hadden, dan zou hun geaggregeerde pensioenopbouw 100 procent bedragen. Het grafiekvlak zou dan voor deze leeftijd volledig rood gearceerd zijn. Als al deze vrouwen op hun achttiende een volledig jaar halftijds hadden gewerkt, dan zou hun geaggregeerde pensioenopbouw gelijk zijn aan 50 procent. Het grafiekvlak zou voor deze leeftijd tot de helft lichtgrijs worden gekleurd. Als geen van deze vrouwen op hun achttiende gewerkt hadden of recht hadden gekregen op een gelijkstelling, zou er geen pensioenopbouw zijn en zou het grafiekvlak wit blijven.

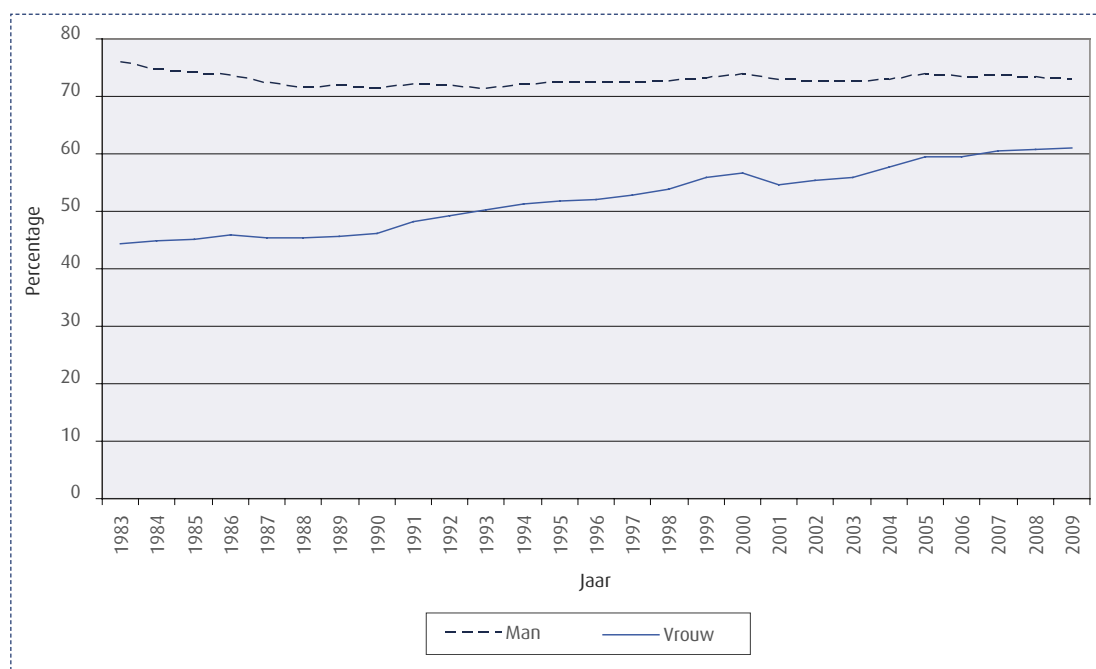
Uit de grafiek blijkt dat de pensioenopbouw door middel van voltijdse tewerkstelling piekt tussen de leeftijd van 20 en 28 jaar. Vanaf hun dertigste treden heel wat vrouwen (tijdelijk) uit de arbeidsmarkt en vanaf die leeftijd gaan ook steeds meer vrouwen deeltijds werken. Vanaf de leeftijd van vijfenveertig is er voor deze vrouwen een opmerkelijke stijging van het aandeel van de gelijkgestelde pensioenopbouw. De grafiek toont dus dat de recent gepensioneerde vrouwen tijdens hun loopbaan vaak afwezig waren op de arbeidsmarkt en voor deze periodes ofwel geen pensioen opbouwden, ofwel konden rekenen op een gelijkstelling voor de pensioenopbouw (Palmans, Curvers & Berghman, 2008).

Grafiek 1.7.
Percentage geaggregeerde pensioenopbouw gedurende de loopbaan, rustgepensioneerde vrouwen in het werknemersstelsel (instroom 2002-2004)

Bron.
Palmans, Curvers & Berghman, 2008

Ondanks de grote verschillen in loopbanen tussen mannen en vrouwen bij de recent gepensioneerden, kan voor de toekomst een geleidelijke afname van deze verschillen verwacht worden. In de loop van de voorbije decennia zijn vrouwen namelijk steeds vaker gaan participeren op de arbeidsmarkt. Dit blijkt uit grafiek 1.8, die een sterk toegenomen activiteitsgraad bij vrouwen registreert sinds de jaren 1980, terwijl de mannelijke activiteitsgraad vrij stabiel blijft¹⁰.

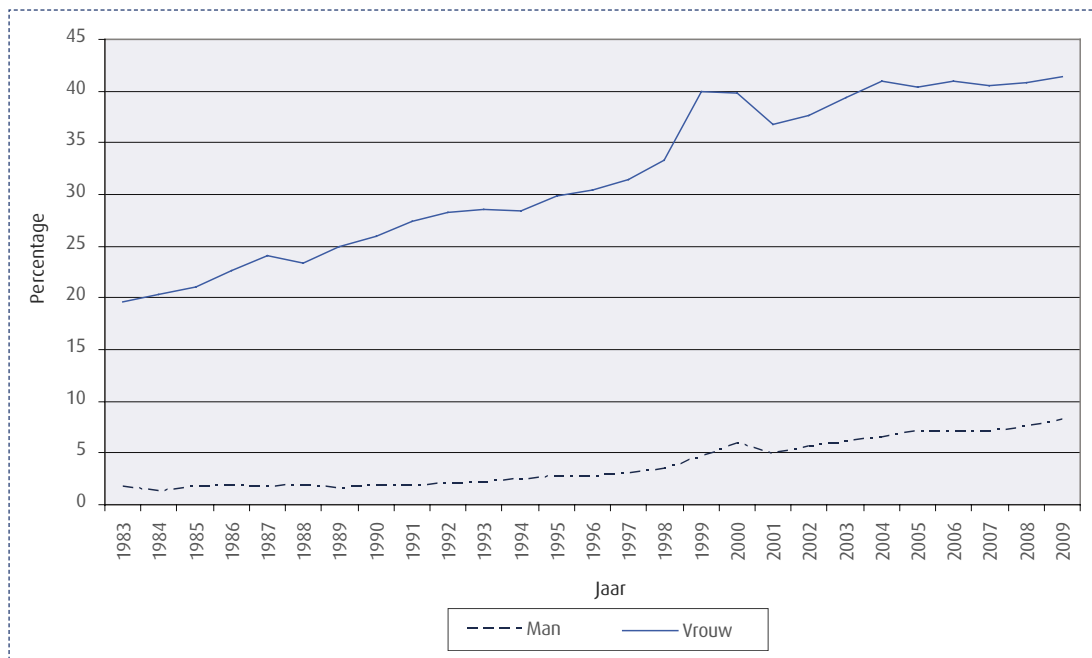

Grafiek 1.8.
Evolutie van de activiteitsgraden voor mannen en vrouwen in België, 1983-2009

Bron.
Eurostat (2010)

¹⁰De activiteitsgraad is de verhouding van het aantal personen van 15 tot 64 dat werkt of werkloos is ten opzichte van het totale aantal personen op arbeidsactieve leeftijd.

Bij de toegenomen activiteitsgraad van vrouwen in grafiek 1.8 dient evenwel een kanttekening gemaakt te worden. Deze toename bij vrouwen is namelijk in sterkere mate dan bij mannen te wijten aan deeltijdse tewerkstelling. Grafiek 1.9 laat het percentage deeltijds tewerkgestelden zien voor mannen en vrouwen van 1983 tot 2009. Zowel bij mannen als bij vrouwen is er een toename van deeltijdse arbeid, maar deze toename is bij vrouwen meer uitgesproken. Anno 2009 was het percentage deeltijdse arbeid bij vrouwen (41%) ruim vier keer groter dan bij mannen (8%). Ondanks de toegenomen arbeidsmarktparticipatie van vrouwen, is er op dit vlak dus nog geen toenadering merkbaar tussen mannen en vrouwen.

Grafiek 1.9.
Evolutie van de deeltijdse tewerkstelling als een aandeel van de totale tewerkstelling voor mannen en vrouwen in België, 1983-2009

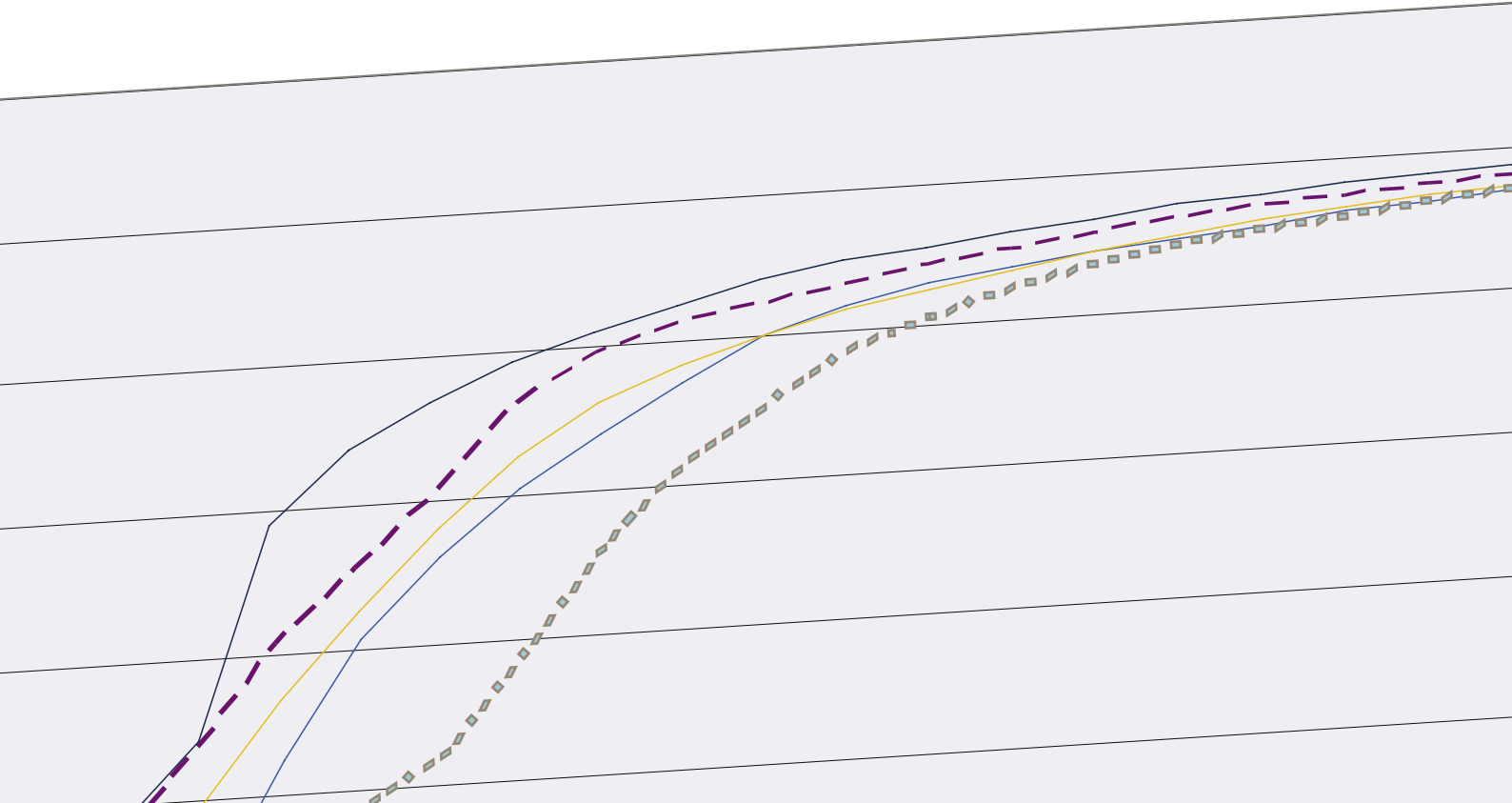
Bron.
Eurostat (2010)

Noot.
De data voor 1999 en 2000 zijn onzeker of onbetrouwbaar; de plotse afwijking van de algemene trend in deze periode is dus allicht aan datakwaliteit te wijden.

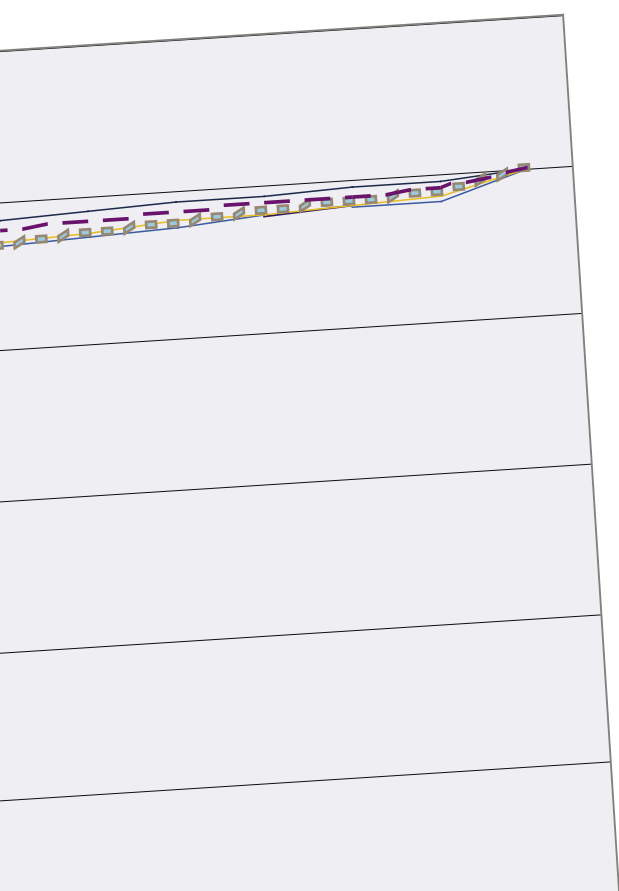
1.3. Conclusie

In dit hoofdstuk werden een aantal belangrijke kenmerken van de socio-demografische context van het Belgische pensioensysteem geschetst. We illustreerden hoe verschillende demografische evoluties tot een toenemende vergrijzing geleid hebben. Voorspellingen wijzen erop dat deze trend zich de eerstkomende decennia verder zal zetten. Dit heeft gevolgen voor de financiële houdbaarheid van het pensioenstelsel.

Vervolgens besteedden we aandacht aan de verschillen in de loopbanen van mannen en vrouwen. De loopbaan vormt namelijk een belangrijke determinant van de hoogte en dus van de toereikendheid van het pensioen. We stelden vast dat mannen in het verleden meer volledige loopbanen opbouwden dan vrouwen. Dit kan een negatieve invloed hebben op de pensioenhoogtes van vrouwen ten opzichte van mannen. Omwille van de toegenomen arbeidsmarktparticipatie van vrouwen verwachten we dat deze verschillen geleidelijk zullen verminderen. Niettemin blijven vrouwen vaker dan mannen deeltijds werken.

DE EERSTE PENSIOENPIJLER

2. DE EERSTE PENSIOENPIJLER

In dit hoofdstuk worden de eerstepijlerpensioenen van de Belgische gepensioneerden in kaart gebracht. Het bevat ten eerste een aantal beschrijvende statistieken met betrekking tot de verdeling van de gepensioneerden over de verschillende soorten en stelsels eerstepijlerpensioenen. Ten tweede wordt de hoogte van deze pensioenen in beeld gebracht en tot slot de inkomensverdeling binnen de eerste pijler.

De informatie over aantallen en percentages, hoogte en inkomensverdeling wordt telkens gepresenteerd voor verschillende groepen gepensioneerden. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen alle gepensioneerden en specifieke groepen gepensioneerden, namelijk gepensioneerden met enkel een rustpensioen, met enkel een overlevingspensioen of met een inkomensgarantie voor ouderen, al dan niet in combinatie met een ander pensioen. De laatste twee groepen krijgen relatief minder aandacht, omdat het belang van deze groepen in de totale populatie gepensioneerden minder sterk doorweegt.

2.1. De eerste pensioenpijler: aantallen en percentages

2.1.1. Verdeling van de Belgische gepensioneerden naar soort pensioen

2.1.1.1. Individuele gepensioneerden

	Totale groep		Instroom 2007	
	Aantal	%	Aantal	%
Soort pensioen				
RP	1.211.170	65	75.608	83
OP	216.597	12	9.564	11
RP + OP	326.862	18	2.893	3
IGO	90.739	5	2.853	3
Onbekend	9.547	1	-	
Woonplaats				
Onbekend	29.855	2 %	2.501	3
België	1.767.678	95	88.300	97
VG	1.072.421	58	54.568	60
WG	555.777	30	27.528	30
BHG	139.480	8	6.204	7
Buitenland	57.382	3	117	0
Geslacht				
Man	854.998	46	45.760	50
Vrouw	990.370	53	42.980	48
Onbekend	9.547	1	2.178	2
Leeftijd				
-60	128.151	7	9.746	11
60-64	202.460	11	48.782	54
65-69	358.128	19	24.754	27
70-74	363.926	20	1.642	2
75-84	595.949	32	3.962	4
85+	206.301	11	1.032	1
Totaal				
	1.854.915	100	90.918	100

Tabel 2.1.
Verdeling van alle gepensioneerden naar soort pensioen, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.1 geeft een overzicht van de Belgische gepensioneerden naar de belangrijkste variabelen die in de volgende grafieken en tabellen verder uitgewerkt zullen worden: het soort pensioen, de woonplaats, het geslacht en de leeftijdsklasse van de gepensioneerden.

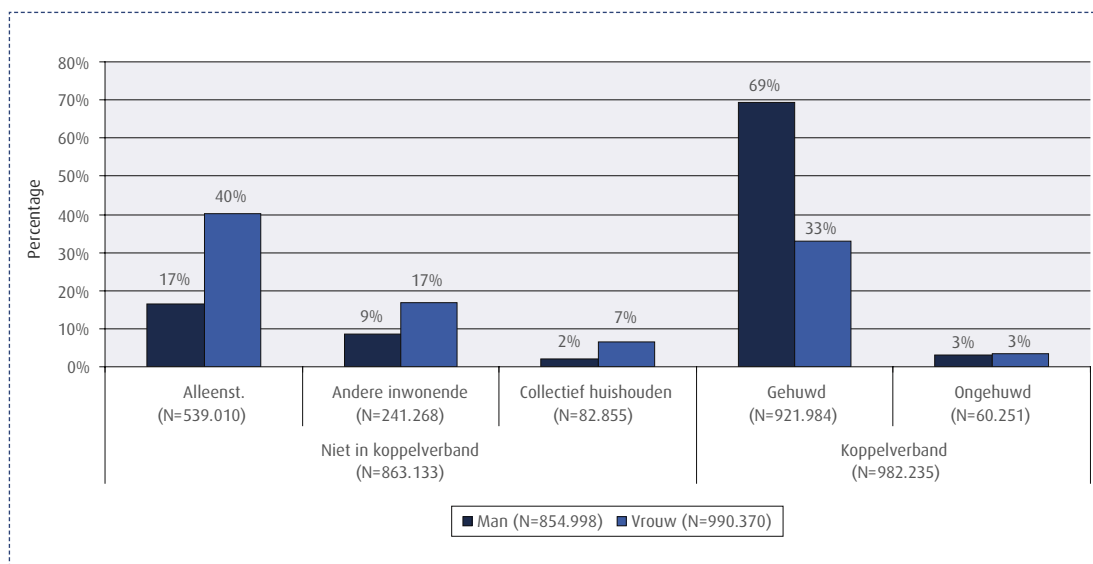
Om mogelijke evoluties onder de diverse variabelen te kunnen nagaan wordt naast de verdeling van de totale groep gepensioneerden ook de instroom van 2007 weergegeven. De instroom van 2007 bestaat uit alle gepensioneerden die in de loop van dat jaar voor het eerst een eerstelijnerpensioen ontvangen hebben.

In 2007 telde België 1.854.915 gepensioneerden met een pensioen van Belgische oorsprong. Uitgedrukt als percentage van de totale Belgische bevolking (N=10.584.534) betekent dit dat 17 procent van de Belgen in 2007 gepensioneerd was. De overgrote meerderheid van de Belgische gepensioneerden woont in België (95%). Drie procent van de gepensioneerden woont in het buitenland en voor een kleine twee procent is de woonplaats onbekend. Van de gepensioneerden die in België wonen, heeft 60 procent zijn woonplaats in het Vlaams Gewest, een derde in het Waals Gewest en een kleine tien procent in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De vrouwen zijn oververtegenwoordigd bij de gepensioneerden. 53 procent van hen zijn vrouwen, 46 procent zijn mannen. Uit de leeftijdsverdeling blijkt dat achttien procent van de gepensioneerden jonger is dan 65 jaar. Een 40 procent van de gepensioneerden bevindt zich in de leeftijdsklassen tussen 65 en 75 jaar en maar liefst twee op vijf gepensioneerden is ouder dan 75 jaar.

Uit tabel 2.1 blijkt ook dat het rustpensioen de koploper is onder het soort pensioen dat de gepensioneerden ontvangen. Twee derden van alle Belgische gepensioneerden ontvangt een zuiver rustpensioen en dus een pensioeninkomen dat gebaseerd is op de eigen loopbaan. Voor 30 procent van de gepensioneerde populatie is dat een overlevingspensioen, eventueel gecombineerd met een eigen rustpensioen. Overlevingspensioenen worden berekend op basis van de loopbaan van de overleden partner. Vijf procent van de totale groep ontvangt een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO), al dan niet gecombineerd met een eigen pensioeninkomen¹¹.

De verschillen die een vergelijking van de instroom in 2007 met de totale groep gepensioneerden oplevert zijn vooral leeftijdsgebonden. De leeftijd van de instromende groep concentreert zich tussen 60 en 65 jaar. Aangezien vrouwen gemiddeld ouder worden dan mannen, zijn vrouwen niet langer in de meerderheid in deze groep. Bij de instromende gepensioneerden ligt het aandeel van de zuivere rustgepensioneerden merkkelijk hoger. Ook dit hangt samen met de structuur van de instroom. Overlevingspensioenen worden toegekend na het overlijden van de partner en zullen dus vaker voorkomen in de oudere leeftijdsklassen.

¹¹Zoals in de inleiding werd aangegeven omvat deze groep ook de ontvangers van een Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB) die hun GIB-regeling behouden omdat deze voordeliger is dan een IGO.

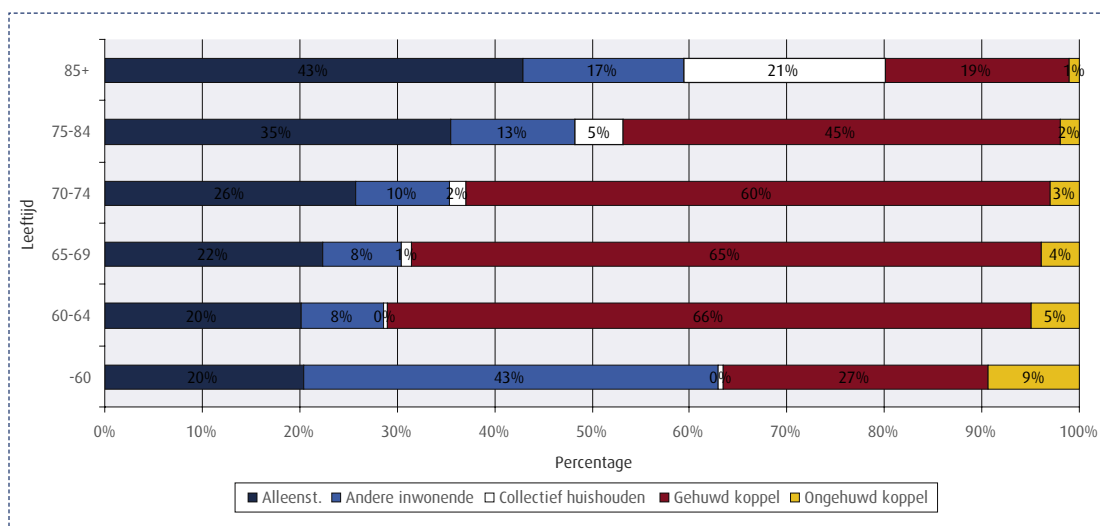
Grafiek 2.1. Verdeling van alle gepensioneerden naar levenssituatie en geslacht, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 2.1. schetst de levenssituatie van de Belgische gepensioneerden naar geslacht. Iets meer dan de helft van de gepensioneerden leeft in koppelverband. Dit betekent dat ze gehuwd zijn of ongehuwd samenwonen met een partner (met of zonder kinderen). De overige 47 procent leeft niet in koppelverband: deze gepensioneerden zijn alleenstaand, ofwel wonen ze in bij personen die niet hun partner zijn zoals kinderen, ouders of personen waarmee ze geen familieband hebben, of ze wonen in een collectief huishouden zoals een rust- en verzorgingstehuis of een kloostergemeenschap.

Mannen en vrouwen apart genomen levert wel een verschillend beeld op. Globaal genomen leeft een afgetekende meerderheid van de gepensioneerde mannen samen met een partner (72% van alle mannen), terwijl de meerderheid van de gepensioneerde vrouwen (64%) niet in koppelverband leeft. De grootste groep vrouwen met 40 procent zijn de alleenstaanden. Ook verblijven vrouwen in verhouding vaker dan mannen in collectieve huishoudens en in huishoudens met andere samenwonenden.

Grafiek 2.1 biedt het totaalbeeld van de soorten huishoudens waar de Belgische gepensioneerden deel van uitmaken. Waar we in het vervolg van de Pensioenatlas cijfers over gepensioneerde huishoudens presenteren, worden echter niet al deze huishoudens behandeld. Meer bepaald worden de collectieve huishoudens en die huishoudens waar gepensioneerden inwonen bij iemand anders dan de partner buiten beschouwing gelaten. De financiële solidariteit kan er niet zomaar vergeleken worden met die binnen een koppel (zie ook inleiding). De analyses over gepensioneerde huishoudens blijven dan ook beperkt tot de alleenstaande huishoudens en koppels. De analyses over individuele gepensioneerden daarentegen maken geen veronderstellingen over financiële solidariteit binnen het huishouden. Daarom worden bij deze analyses alle gepensioneerden opgenomen ongeacht het type huishouden waarin ze leven.

Grafiek 2.2. Leefstijdsverdeling van alle gepensioneerden naar leefsituatie, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 2.2 toont de leefsituatie van de Belgische gepensioneerden naargelang hun leeftijd. Per leeftijdsklasse wordt het relatieve aandeel van de vijf categorieën uit de vorige grafiek weergegeven. Hieruit blijkt dat de leefsituatie duidelijk evolueert.

Bij de gepensioneerden tot 60 jaar, leeft de grootste groep samen met andere inwonenden dan de partner. Tot deze groep behoren onder andere overlevingsgepensioneerden, personen met een wezenpensioen, een invaliditeitspensioen et cetera. Hoewel de analyses niet toelaten na te gaan met wie deze mensen precies samenleven, is de kans groot dat het bijvoorbeeld om hun kinderen gaat. Tussen 60 en 75 jaar domineren de groepen die in koppelverband leven. Maar hun aandeel, gehuwd of niet, neemt systematisch af naarmate de oudere groepen in beeld komen. Deze evolutie wordt vooral veroorzaakt door het toenemende aandeel alleenstaanden. Terwijl bij de 60- tot 64-jarigen één op vijf alleenstaand is, geldt dit voor meer dan 40 procent van de groep ouder dan 84 jaar.

Tot slot blijkt dat het aandeel gepensioneerden in een collectief huishouden toeneemt met de leeftijd. Van de 75- tot 84-jarigen verblijft ongeveer 5 procent in een collectief huishouden, terwijl dat bij de oudste groep één op vijf is. Dit is niet verwonderlijk. De zorgafhankelijkheid, en dus de nood aan een opname in bijvoorbeeld een rust- en verzorgingsinstelling, neemt toe met de leeftijd (Bayingana, Demarest, Gisle, Hesse, Miermans, Tafforeau & Van der Heyden, 2006).

	M		V	
RP	785.457	92%	425.713	43%
OP	3.747	0%	212.850	21%
RP + OP	37.479	4%	289.383	29%
IGO	28.315	3%	62.424	6%
Totaal	854.998	100%	990.370	100%

Tabel 2.2. Verdeling van alle gepensioneerden naar soort pensioen en geslacht, 2007, aantallen en percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.2 geeft de verdeling van de gepensioneerden naar soort pensioen en geslacht. Uit de tabel blijkt duidelijk dat mannen en vrouwen in het algemeen aanspraak maken op andere soorten pensioenen. 92 procent van de gepensioneerde mannen ontvangt uitsluitend een rustpensioen, terwijl dat bij de vrouwen slechts 43 procent is. De gepensioneerde vrouwen, daarentegen, krijgen tien keer vaker een overlevingspensioen, al dan niet in combinatie met een rustpensioen (50%) dan mannen (5%). Het verschil tussen mannen en vrouwen kan dus in grote mate worden teruggebracht tot het gendersverschil in het ontvangen van het overlevingspensioen. Tot slot moet ook worden opgemerkt dat relatief gezien dubbel zoveel vrouwen aanspraak maken op een IGO als mannen.

	BHG		VG		WG		Totaal
RP	86.218	62%	726.207	68%	346.502	62%	1.158.927
OP	12.108	9%	105.958	10%	77.442	14%	195.508
RP + OP	29.643	21%	186.220	17%	106.738	19%	322.601
IGO	11.511	8%	54.036	5%	25.095	5%	90.642
Totaal	139.480	100%	1.072.421	100%	555.777	100%	1.767.678
Bevolking	1.031.215		6.117.440		3.435.879		10.584.534
	14%		18%		16%		17%

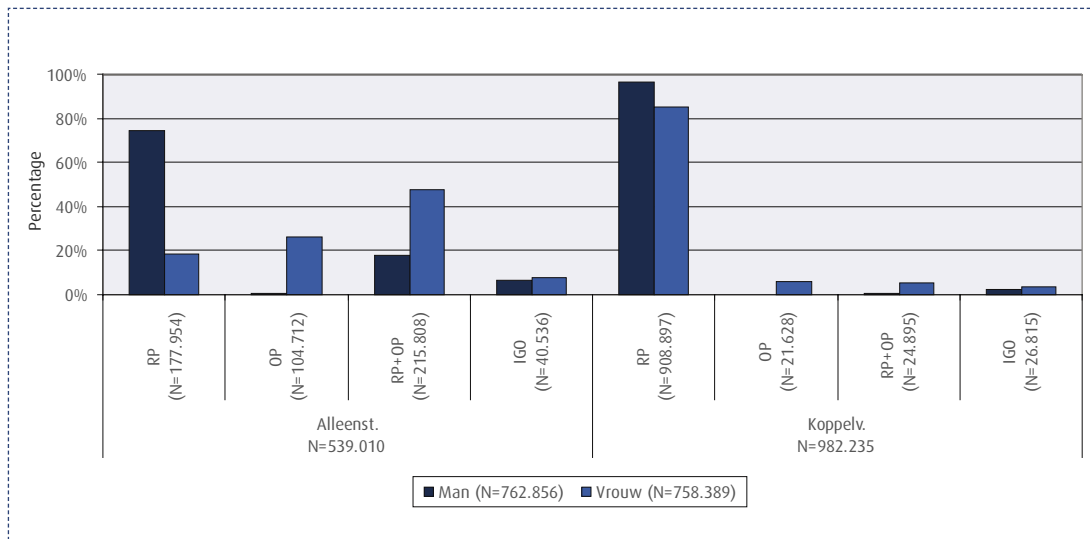
Tabel 2.3.
Verdeling van alle gepensioneerden naar soort pensioen en gewest, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.3 geeft de verdeling weer van de verschillende soorten pensioenen over de drie gewesten. De verdeling van de pensioentypes volgt in de drie gewesten hetzelfde patroon: de grote meerderheid van de gepensioneerden ontvangt enkel een rustpensioen, een derde een overlevingspensioen en een kleine groep een IGO (al dan niet in combinatie met een ander pensioen).

Toch zijn er ook verschillen tussen de gewesten te bemerken. Meer bepaald valt op dat het aandeel rustgepensioneerden groter is in het Vlaams Gewest, het aandeel overlevingsgepensioneerden groter is in het Waals Gewest en dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest relatief gezien de grootste groep gepensioneerden met een IGO telt.

Wordt de pensioenbevolking vergeleken met de totale bevolking (toestand op 01/01/2007, bron: <http://statbel.fgov.be>), dan is het Vlaams Gewest koploper: 18 procent van de Vlaamse bevolking behoort tot de groep gepensioneerden.

Grafiek 2.3. Verdeling van alle gepensioneerden naar leefsituatie, soort pensioen en geslacht, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 2.3 verdeelt de gepensioneerde mannen en vrouwen naar hun leefsituatie. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen alleenstaande gepensioneerden (539.010) en gepensioneerden in koppelverband, dat wil zeggen zij die gehuwd of ongehuwd samenwonen (982.235). Andere vormen van samenwonen (bijvoorbeeld gepensioneerden in rusthuizen of inwonend bij familie) worden buiten beschouwing gelaten.

De grafiek geeft aan dat bij de gepensioneerden die in koppelverband leven de overgrote meerderheid een zuiver rustpensioen ontvangt (resp. 97% van de mannen en 85% van de vrouwen). Een kleine groep vrouwen in koppelverband ontvangt een overlevingspensioen, al dan niet in combinatie met een rustpensioen (12%). Mogelijk gaat het hier om vrouwen die ongehuwd samenwonen met een partner. Het overlevingspensioen wordt immers enkel geschorst bij een nieuw huwelijk.

Bij de alleenstaande gepensioneerden zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen veel groter. De grote meerderheid van de alleenstaande mannen ontvangt een zuiver rustpensioen (75%), gevolgd door 18 procent die een rust- en een overlevingspensioen combineren. Bij de alleenstaande vrouwen daarentegen is het beeld meer gevarieerd. Iets minder dan een vijfde van de alleenstaande vrouwen ontvangt een zuiver rustpensioen. Drie vierde van deze vrouwen ontvangt echter een overlevingspensioen, waaronder 26 procent een zuiver overlevingspensioen. 48 procent combineert een rust- en een overlevingspensioen. Dergelijke combinatie is immers mogelijk tot 110 procent van het bedrag van het overlevingspensioen.

De gepensioneerden met een IGO vormen een beperkte groep. Onder de alleenstaanden is hun aandeel groter dan onder de gepensioneerden in koppelverband. De inkomens van de andere inwonenden worden immers mee in rekening gebracht bij de toekenning van een IGO.

2.1.1.2. Gepensioneerde huishoudens

Combinaties	Aantallen	%
Pensioen x Pensioen	284.562	41
RP x RP	246.443	35
RP x RP+OP	16.403	2
RP x OP	8.874	1
IGO x IGO	3.154	0
RP x IGO	1.475	0
RP+OP x RP+OP	1.020	0
OP x OP	74	0
Andere	7.119	1
Pensioen x Geen inkomen	260.327	37
Pensioen x Uitkering	71.568	10
Pensioen x Arbeidsinkomen	80.300	12
Totaal	696.757	100

Tabel 2.4.
Verdeling van de koppels met minstens één gepensioneerde partner naar combinaties van soorten inkomsten, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.4 geeft weer in welke mate koppels met tenminste één gepensioneerde partner dit pensioen combineren met een ander pensioen of met andere bronnen van inkomsten. 41 procent van de koppels combineert twee pensioeninkomens. Bij 37 procent van de koppels blijft het gezinsinkomen beperkt tot één pensioeninkomen. 12 procent van de koppels combineert het pensioen van de ene partner met inkomsten uit arbeid van de andere partner en bij 10 procent van de koppels wordt het pensioen van de ene partner aangevuld met een andere sociale uitkering, bijvoorbeeld een werkloosheidsuitkering. Onder de koppels waar beide partners een pensioen ontvangen combineert een grote meerderheid twee zuivere rustpensioenen. Bijna alle koppels met twee pensioenen ontvangen minstens één zuiver rustpensioen. Een kleine restgroep combineert twee andere pensioensoorten, bijvoorbeeld twee IGO's.

2.1.2. Gepensioneerden met enkel een rustpensioen

2.1.2.1. Individuele gepensioneerden

	Totale groep		Instroom 2007	
	Aantal	%	Aantal	%
Stelsel pensioen				
WN	590.603	49	39.027	52
ZS	82.327	7	4.679	6
AMBT	220.307	18	15.872	21
Gemengd	318.110	26	16.030	21
Onbekend	4.848	0	-	
Woonplaats				
België	1.158.927	95	73.935	98
VG	726.207	60	46.363	61
WG	346.502	28	22.518	30
BHG	86.218	7	5.054	7
Buitenland	37.012	3	102	0
Onbekend	20.256	2	1.571	2
Geslacht				
Man	785.457	65	44.278	59
Vrouw	425.713	35	30.063	40
Onbekend	5.025	0	1.267	1
Leeftijd				
-60	66.388	6	6.809	9
60-64	168.151	14	45.880	61
65-69	293.958	24	22.488	30
70-74	269.341	22	229	0
75-84	346.915	29	172	0
85+	71.442	6	30	0
Totaal				
	1.216.195	100	75.608	100

Tabel 2.5.
Verdeling van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen, woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.5 geeft het overzicht van de Belgische rustgepensioneerden (met een zuiver rustpensioen) naar het stelsel waarin het rustpensioen werd opgebouwd, hun woonplaats, hun geslacht en hun leeftijd. De rustgepensioneerden uit het werknemersstelsel zijn goed voor de helft van de totale rustgepensioneerde populatie. Op de tweede plaats komen de rustgepensioneerden met een gemengde loopbaan (26%) en vervolgens de rustgepensioneerde ambtenaren (18%). Slechts zeven procent van de rustgepensioneerden

heeft zijn pensioenrechten uitsluitend als zelfstandige opgebouwd. Deze verhoudingen verschuiven niet noemenswaardig voor de instromende groep van 2007 (de zuiver rustgepensioneerden die in 2007 voor het eerst een wettelijk pensioen ontvangen).

Net als bij de volledige groep gepensioneerden, bevindt de grote meerderheid rustgepensioneerden zich in het Vlaamse Gewest (60%). Slechts de helft daarvan woont in het in het Waalse Gewest (30%) en een fractie daarvan in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (7%). Deze verhouding blijft bewaard in de meest recent ingestroomde groep rustgepensioneerden.

Onder de rustgepensioneerden is er een opmerkelijk overwicht van de mannen, goed voor 65 procent van de populatie. Het rustpensioen is dus overwegend een mannenzaak. De verdeling tussen mannen en vrouwen wijkt dus sterk af van die bij de volledige groep gepensioneerden, waar de vrouwen nog in de meerderheid waren (zie tabel 2.1). Het overwicht van de mannen onder de rustgepensioneerden is evenwel minder uitgesproken bij de instromende rustgepensioneerden, waar het aandeel van de vrouwen is opgeklommen tot 40 procent. Dit lijkt erop te wijzen dat na verloop van tijd meer en meer vrouwen zullen instromen die eigen pensioenrechten hebben opgebouwd.

Ruim een derde van de rustgepensioneerden is 75 jaar of ouder; een vijfde is jonger dan 65. Bij de instroom van 2007 ligt deze verhouding anders, maar dat volgt uiteraard uit het concept van de instroom zelf.

	M		V		Totaal	
WN	364.037	46%	226.422	53%	590.459	49%
ZS	52.591	7%	29.729	7%	82.320	7%
AMBT	131.241	17%	89.043	21%	220.284	18%
Gemengd:	237.588	30%	80.519	19%	318.107	26%
WN + ZS	136.117	17%	49.080	12%	185.197	15%
WN + AMBT	85.555	11%	27.176	6%	112.731	9%
ZS + AMBT	5.995	1%	1.597	0%	7.592	1%
WN + ZS + AMBT	9.921	1%	2.666	1%	12.587	1%
Totaal	785.457	100%	425.713	100%	1.211.170	100%

Tabel 2.6.
Verdeling van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen en geslacht, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.6 geeft de verdeling van rustgepensioneerden over de verschillende stelsels van het rustpensioen (werknemers, zelfstandigen, ambtenaren en de diverse mengvormen) naar geslacht. In verhouding hebben meer vrouwen dan mannen uitsluitend binnen het werknemersstelsel een rustpensioen opgebouwd (53% t.o.v. 46%). Mannen hebben dan weer vaker een rustpensioen opgebouwd op basis van een gemengde loopbaan (30% t.o.v. 19%). Aangezien mannen doorgaans een langere loopbaan opbouwen, is hun kans op een gemengde loopbaan groter dan bij vrouwen.

	VG		WG		BHG	
WN	351.777	48%	151.876	44%	45.096	52%
ZS	54.626	8%	22.249	6%	3.270	4%
AMBT	120.984	17%	81.540	24%	13.944	16%
Gemengd	198.820	27%	90.837	26%	23.908	28%
Totaal	726.207	100%	346.502	100%	86.218	100%

Tabel 2.7.
Verdeling van de rustgepensioneerden naar stelsel van het rustpensioen en gewest, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.7 toont de verdeling van de rustgepensioneerden over de verschillende stelsels van het rustpensioen naar gewest. Twee duidelijke tendensen vallen op. Allereerst telt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest relatief meer rustgepensioneerde werknemers (52%) dan het Vlaamse (48%) en Waalse Gewest (44%). Dit wordt gecompenseerd door een relatief lager aandeel rustgepensioneerde zelfstandigen. Daarnaast is het aandeel gepensioneerde ambtenaren merklijk groter in het Waalse (24%) dan in Vlaamse (17%) en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (16%).

	RP WN				RP ZS				Totaal	
	Man		Vrouw		Man		Vrouw			
Tarief alleenstaande	185.502	68%	170.329	100%	20.396	50%	24.431	100%	507.316	83%
Tarief gezin	86.034	32%	489	0%	20.085	50%	50	0%	106.658	17%
	271.536		170.818		40.481		24.481		613.974	

Tabel 2.8.
Verdeling van de rustgepensioneerde werknemers en zelfstandigen naar tarief van het pensioen en geslacht, rustgepensioneerden in koppelverband, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.8 toont de verhouding tussen alleenstaanden- en gezinsspensioenen naar geslacht voor de rustgepensioneerde werknemers en zelfstandigen in koppelverband.

In de stelsels van de werknemers en de zelfstandigen ontvangt een gehuwde rustgepensioneerde met een partner ten laste, een rustpensioen aan een gezinstarief (75 procent van de geherwaardeerde lonen in plaats van 60 procent, het tarief alleenstaande). Als voorwaarde voor de toekenning van een gezinsspensioen geldt wel dat de gehuwde partner geen niet-toegelaten beroepsactiviteit uitoefent en geen vervangingsinkomen geniet. Bovendien moet het (alleenstaanden)pensioen van die gehuwde partner kleiner zijn dan het verschil tussen het gezins- en alleenstaandenbedrag van de ontvanger van het gezinsspensioen. Het stelsel van de ambtenaren wordt in de tabel niet getoond, omdat een dergelijk onderscheid naar gezinssituatie daar niet gemaakt wordt.

Uit de tabel blijkt dat het gezinstarief voornamelijk een mannenzaak is. Dit is een gevolg van het lang overheersende mannelijke kostwinnersmodel en de bijhorende zwakkere arbeidsmarktpositie van vrouwen. Mannen bevinden zich vaker dan vrouwen in een situatie waarin hun partner een laag pensioen heeft, of weinig tot geen inkomen uit arbeid of sociale zekerheid, wat recht geeft op een gezinsspensioen.

Dit zorgt ervoor dat het gemiddeld pensioenbedrag van de rustgepensioneerde mannen omhoog wordt getrokken in vergelijking met dat van de gepensioneerde vrouwen.

Uit de tabel blijkt ook nog dat het beschreven patroon sterker is bij de zelfstandigen dan bij de werknemers. Mannen met een rustpensioen als zelfstandige ontvangen in verhouding vaker een gezinspensioen dan gepensioneerde werknemers (50% t.o.v. 32%). Een mogelijke verklaring is dat de echtgenote van een zelfstandige vaak 'gratis' meewerkte in de zelfstandige zaak ('meewerkende echtgenoten').

2.1.2.2. Gepensioneerde huishoudens

Combinatie stelsels	Aantallen	%
WN x WN	58.769	27
WN x Gemengd	54.167	25
WN x AMBT	30.187	14
Gemengd x Gemengd	18.523	9
AMBT x Gemengd	17.958	8
AMBT x AMBT	15.350	7
WN x ZS	9.957	4
ZS x Gemengd	6.104	3
ZS x AMBT	3.893	2
ZS x ZS	1.024	1
Totaal	215.932	

Tabel 2.9.
Verdeling naar stelsel van beide rustpensioenen voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Onder de koppels met twee rustpensioenen aan het tarief voor alleenstaanden blijken de gezinnen met twee pensioenen opgebouwd in het stelsel voor werknemers in tabel 2.9, de grootste groep te vormen, goed voor een vierde van de gehele groep. Aan het andere uiteinde vinden we de combinatie van twee rustpensioenen uit het stelsel voor de zelfstandigen. Slechts iets meer dan 1.000 gepensioneerde gezinnen bevinden zich in deze situatie. Het typische zelfstandigenkoppel – waarbij veelal de vrouw 'gratis' meewerkt in de familiezaak – zal niet in deze categorie van gezinnen met twee rustpensioenen aan alleenstaandentarieft te vinden zijn. Twee alleenstaandenpensioenen veronderstelt immers dat beide partners voldoende pensioenrechten hebben opgebouwd, want anders is een gezinspensioen voordeliger.

2.1.3. Gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen

Overlevingspensioenen worden toegekend aan weduwen of weduwnaars van werknemers, zelfstandigen of ambtenaren met opgebouwde pensioenrechten. Het overlevingspensioen weerspiegelt de loopbaan en de

pensioenrechten van de overleden partner. Hertrouwen leidt tot het schorsen van het overlevingspensioen. Overlevingsgepensioneerden in koppelverband vormen dus eerder een uitzonderingscategorie (zie bijvoorbeeld tabel 2.4). Vandaar dat hier enkel ingegaan wordt op de individuele gepensioneerden en niet op de gepensioneerde huishoudens met enkel een overlevingspensioen.

	Totale groep		Instroom 2007	
	Aantal	%	Aantal	%
Woonplaats				
België	195.508	89	8.675	91
VG	105.958	48	4.844	51
WG	77.442	35	3.342	35
BHG	12.108	6	489	5
Buitenland	18.295	8	14	0
Onbekend	5.114	2	875	9
Geslacht				
Man	3.747	2	271	3
Vrouw	212.850	97	8.427	88
Onbekend	2.320	1	866	9
Leeftijd				
-60	56.580	26	3.871	40
60-64	23.123	11	1.090	11
65-69	11.812	5	466	5
70-74	19.025	9	775	8
75-84	66.569	30	2.633	28
85+	41.808	2	729	8
Totaal				
	218.917	100	9.564	100

Tabel 2.10.
Verdeling van de overlevingsgepensioneerden naar woonplaats, geslacht en leeftijdsklasse, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.10 geeft het overzicht van de Belgische gepensioneerden met uitsluitend een overlevingspensioen. De verdeling over de geslachten is het meest opvallende facet van de tabel. Maar liefst 97 procent van de gepensioneerden die enkel een overlevingspensioen ontvangen zijn vrouwen. Wordt gekeken naar de leeftijd van de overlevingsgepensioneerden, dan blijken vooral de oudste leeftijdsklassen – 75 jaar en ouder – deze groep te domineren. Deze leeftijdsklasse is ook dominant bij de instroom. Het algemene beeld bij de overlevingsgepensioneerden is er dus één van vrouwen die op latere leeftijd een overlevingspensioen ontvangen na het overlijden van hun echtgenoot.

2.1.4. Gepensioneerden met een IGO

	Totale groep		Instroom 2007	
	Aantal	%	Aantal	%
Soort IGO				
IGO	16.878	18	1.202	42
IGO + RP	59.935	65	1.459	51
IGO + OP	8.707	9	128	4
IGO + RP + OP	6.603	7	64	2
Onbekend	-		-	
Woonplaats				
België	90.642	98	2.833	99
VG	54.036	59	1.648	58
WG	25.095	27	734	26
BHG	11.511	12	451	16
Buitenland	9	0	-	
Onbekend	1.472	2	20	1
Geslacht				
Man	28.315	31	868	30
Vrouw	62.424	68	1.975	69
Onbekend	1.384	2	10	0
Leeftijd				
-60	1.489	2	20	1
60-64	1.307	1	1.069	37
65-69	17.003	18	1.138	40
70-74	19.987	22	267	9
75-84	37.269	40	294	10
85+	15.068	16	65	2
Totaal				
	92.123	100	2.853	100

Tabel 2.11.
Verdeling van de
gepensioneerden met een IGO
naar soort IGO, woonplaats,
geslacht en leeftijdsklasse,
totale groep en instroom 2007,
aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van
het Pensioenkadaster en het
Rijksregister, 2007

Tabel 2.11 geeft het overzicht van de gepensioneerden met een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO), al dan niet gecombineerd met een ander pensioeninkomen. Het gros van de gepensioneerden met een IGO – 65 procent – combineert de inkomensgarantie met een rustpensioen. De verdeling over de gewesten volgt in grote mate die van de rustgepensioneerden. Tweede derden van de gepensioneerden met een IGO zijn vrouwen. Deze oververtegenwoordiging blijft even groot bij de instromende groep gepensioneerden met een IGO. Meer dan de helft van de IGO-gerechtigden is 75 jaar of ouder. Het zijn dus vooral de oudere, vrouwelijke gepensioneerden die op basis van onvoldoende bestaansmiddelen een beroep kunnen doen

op deze vorm van bijstand. In principe kan wie jonger is dan 65 jaar geen IGO ontvangen. In 2007 gold als overgangmaatregel nog 64 jaar als minimale leeftijd, wat allicht het aandeel van de groep tussen 60 en 65 jaar kan verklaren bij de instroom.

Een analyse van de gepensioneerden met een IGO wordt niet uitgevoerd voor gepensioneerde huishoudens. Tabel 2.1 leert immers dat het aantal gepensioneerden met een IGO slechts vijf procent van de totale gepensioneerde populatie uitmaakt. Combinaties binnen een huishouden met een IGO zijn dan ook relatief zeldzaam, zoals ook blijkt uit tabel 2.4.

	M		V	
IGO	2.389	9%	13.420	21%
IGO + RP	24.695	87%	34.985	56%
IGO + OP	15	0%	8.645	14%
IGO + RP + OP	1.216	4%	5.374	9%
Totaal	28.315	100%	62.424	100%

Tabel 2.12.
Verdeling van de gepensioneerden met een IGO naar eventuele cumulatie met een pensioen en geslacht, 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

De verdeling van de verschillende combinaties van de inkomensgarantie met andere pensioenen is duidelijk anders voor mannen en vrouwen. De mannelijke gepensioneerden met een IGO concentreren zich vooral in de groep van gepensioneerden die een rustpensioen cumuleren met een IGO (87%). De verdeling bij de vrouwen is meer verspreid: de ruime helft cumuleert een IGO met een rustpensioen, 21 procent ontvangt enkel de inkomensgarantie en 14 procent cumuleert de IGO met een overlevingspensioen. De verschillen weerspiegelen dus het intussen gekende overwicht van de mannen bij de rustgepensioneerden en van de vrouwen bij de overlevingsgepensioneerden.

2.2. Hoogte van de eerste pensioenpijler

2.2.1. Alle Belgische gepensioneerden

2.2.1.1. Individuele gepensioneerden

	Totale groep	Instroom 2007
Soort pensioen		
RP	1.290	1.315
OP	1.018	1.003
RP + OP	1.232	1.125
IGO	742	609
Woonplaats		
België	1.255	1.277
VG	1.240	1.259
WG	1.283	1.330
BHG	1.260	1.202
Buitenland	390	907
Geslacht		
Man	1.444	1.500
Vrouw	1.037	1.040
Leeftijd		
-60	1.150	1.271
60-64	1.537	1.300
65-69	1.252	1.220
70-74	1.182	944
75-84	1.154	1.040
85+	1.160	1.069
Totaal		
	1.220	1.254

Tabel 2.13.
Gemiddeld maandelijks
eerstepijlerpensioen van alle
gepensioneerden naar soort
pensioen, woonplaats, geslacht
en leeftijdsklasse, totale groep en
instroom 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van
het Pensioenkadaster en het
Rijksregister, 2007

Tabel 2.13 geeft het overzicht van de gemiddelde maandelijks eerste pijlerpensioenen naar het soort pensioen, de woonplaats, het geslacht en de leeftijd van alle Belgische gepensioneerden. Zoals uit de titel blijkt ontvangt een gepensioneerde in 2007 maandelijks een eerste pijlerpensioen van gemiddeld 1.220 euro. Achter dit algemeen gemiddelde zit echter heel wat variatie verscholen naargelang het soort pensioen, het geslacht en de leeftijd van de gepensioneerde.

Over de diverse pensioensoorten hebben de rustgepensioneerden het hoogste gemiddelde pensioeninkomen met 1.290 euro per maand, gevolgd door de gepensioneerden met een rust- en een overlevingspensioen. Gepensioneerden met een inkomensgarantie voor ouderen, al dan niet in combinatie met een ander pensioen, hebben het laagste gemiddeld maandbedrag: 742 euro. De hoogte van het pensioenbedrag verschilt substantieel tussen mannen en vrouwen: mannen ontvangen gemiddeld een hoger eerstelijerpensioen dan vrouwen. Voor verklaringen van deze genderverschillen verwijzen we naar Berghman, Curvers, Palmans & Peeters (2007, p. 9). Ook onder de diverse leeftijdsklassen valt de variatie van de gemiddelde bedragen op. Gepensioneerden tussen 60 en 65 jaar krijgen maandelijks gemiddeld meer dan 1.500 euro, daar waar dat bij de oudste groep gepensioneerden met gemiddeld iets meer dan 1.000 euro een derde minder is.

Wordt de totale groep gepensioneerden vergeleken met de instroom van 2007, dan valt op dat de gemiddelde pensioenbedragen van de instromende gepensioneerden bijna telkens hoger liggen dan de pensioenbedragen van de totaal groep gepensioneerden. Een uitzondering hierop vormt de groep gepensioneerden met een Inkomensgarantie voor ouderen (zie ook Berghman, Curvers, Palmans & Peeters, 2007, p. 22).

2.2.1.2. Gepensioneerde huishoudens

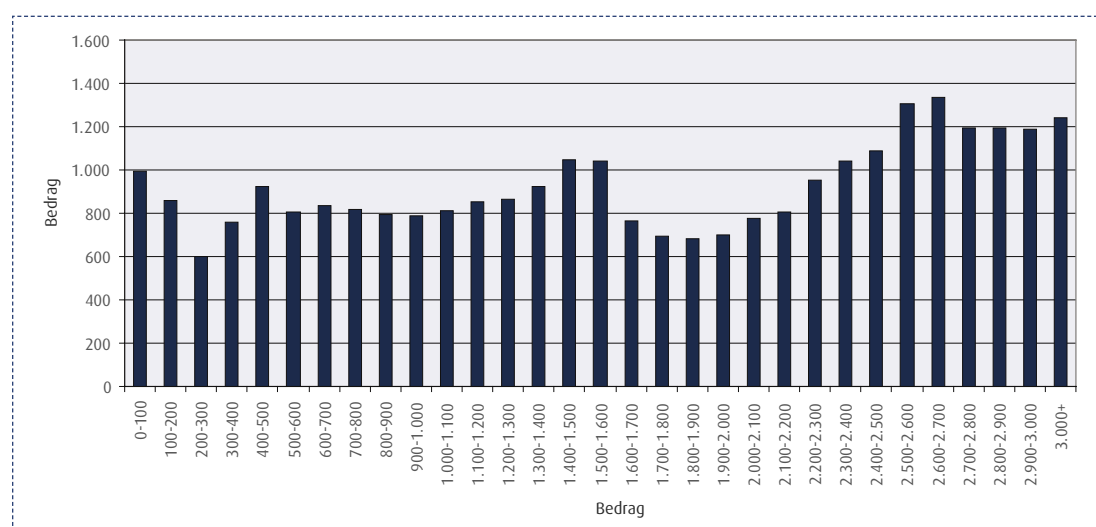
Combinaties	Bedrag
Pensioen x Pensioen	2.373
RP x RP	2.417
RP x RP+OP	2.441
RP x OP	2.514
IGO x IGO	1.183
RP x IGO	1.625
RP+OP x RP+OP	2.467
OP x OP	1.842
Andere	1.236
Pensioen x Geen inkomen	1.512
Pensioen x Uitkering	1.134
Pensioen x Arbeidsinkomen	1.437
Totaal	1.817

Tabel 2.14.
Gemiddeld maandelijks
eerstepijlerpensioen van de
koppels met minstens één
gepensioneerde partner naar
combinaties van soorten
inkomsten, 2007, bedragen in
euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van
het Pensioenkadaster en het
Rijksregister, 2007

Tabel 2.14 geeft het gemiddelde bedrag van het eerstelijerpensioen op huishoudniveau naar de mogelijke combinaties van het soort pensioen of andere vormen van inkomsten en dit voor de koppels met minstens één pensioengerechtigde. De hoogste bedragen zijn te vinden bij de koppels met twee zuivere rustpensioenen of met allerlei combinaties van rust- en overlevingspensioenen. Het laagste bedrag onder de koppels met twee pensioeninkomens is te vinden bij de koppels die twee pensioeninkomens uit een (zuiver of gemengd) IGO combineren.

Bij de koppels die slechts één pensioeninkomen ontvangen, is het gemiddelde maandbedrag het hoogste bij die koppels die naast het ene pensioeninkomen geen andere inkomsten hebben. De koppels waar de tweede partner een uitkering (andere dan een pensioen) krijgt, hebben van alle categorieën het laagste gemiddelde maandbedrag: 1.134 euro. De inkomsten uit arbeid of een uitkering worden hier niet in rekening gebracht voor het maandelijkse gemiddelde inkomen. Deze gegevens zijn nog niet beschikbaar.

Grafiek 2.4. Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de vrouwelijke gepensioneerde naar het gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de mannelijke gepensioneerde voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 2.4 is op de horizontale as het wettelijk pensioenbedrag van de eerste partner (man) afgebeeld en op de verticale as het gemiddeld wettelijk pensioenbedrag in euro op maandbasis voor de tweede partner (vrouw) en dit voor koppels die twee alleenstaandenpensioenen combineren. Hoewel we variatie vaststellen, is het gemiddeld wettelijk pensioenbedrag voor de tweede partner hoger naarmate het wettelijk pensioenbedrag voor de eerste partner stijgt. Dit wijst op een zekere mate van pensioenhomogamie.

Leefsituatie	Bedrag
Alleenstaanden	1.380
Man	1.392
Vrouw	1.362
Koppels	1.591
Gezinspensioen	933
Alleenstaandenpensioen + Alleenstaandenpensioen	1.690
Alleenstaandenpensioen	1.121

Tabel 2.15. Gemiddeld equivalent maandelijks eerstelijnerpensioen naar leefsituatie, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In tabel 2.15 wordt het eerstelijnerpensioen van gepensioneerden die in koppelverband leven en van alleenstaande gepensioneerden vergeleken. Pensioeninkomens bij alleenstaanden en koppels kunnen niet zonder meer met elkaar vergeleken worden. Eénzelfde inkomen levert een verschillend welvaartsniveau op voor alleenstaanden en koppels, aangezien bij koppels twee mensen van dit inkomen moeten leven.

Tegelijk leidt samenleven tot schaalvoordelen: bepaalde vaste kosten zoals huishuur of verwarming blijven relatief stabiel of een huishouden één of meerdere leden telt. Om een goede vergelijking mogelijk te maken, houden we rekening met het inkomen op koppelniveau, maar wordt dit inkomen door middel van de OESO-equivalentieschaal omgezet naar een pensioen op individueel niveau (zie Berghman, Curvers, Palmans, Vandermeerschen & Verpoorten, 2009, p. 66).

Koppels hebben gemiddeld genomen een hoger equivalent pensioeninkomen dan alleenstaanden (resp. 1.591 en 1.380 euro). De goede score voor koppels is echter vooral te danken aan de koppels met twee alleenstaandenpensioenen (1.690 euro). Koppels met één alleenstaandenpensioen hebben beduidend lagere equivalente inkomens dan alleenstaanden (resp. 1.121 en 1.380 euro). De gepensioneerden die leven in een koppel met een gezinspensioen blijken het laagste equivalent inkomen per capita te hebben (933 euro).

2.2.2. Gepensioneerden met enkel een rustpensioen

2.2.2.1. Individuele gepensioneerden

	Totale groep	Instroom 2007
Stelsel pensioen		
WN	1.030	1.084
ZS	569	396
AMBT	2.227	2.230
Gemengd	1.314	1.241
Woonplaats		
België	1.328	1.333
VG	1.306	1.310
WG	1.372	1.397
BHG	1.329	1.256
Buitenland	362	933
Geslacht		
Man	1.479	1.520
Vrouw	956	1.060
Leeftijd		
-60	1.325	1.505
60-64	1.617	1.325
65-69	1.287	1.249
70-74	1.214	852
75-84	1.187	830
85+	1.288	758
Totaal	1.290	1.315

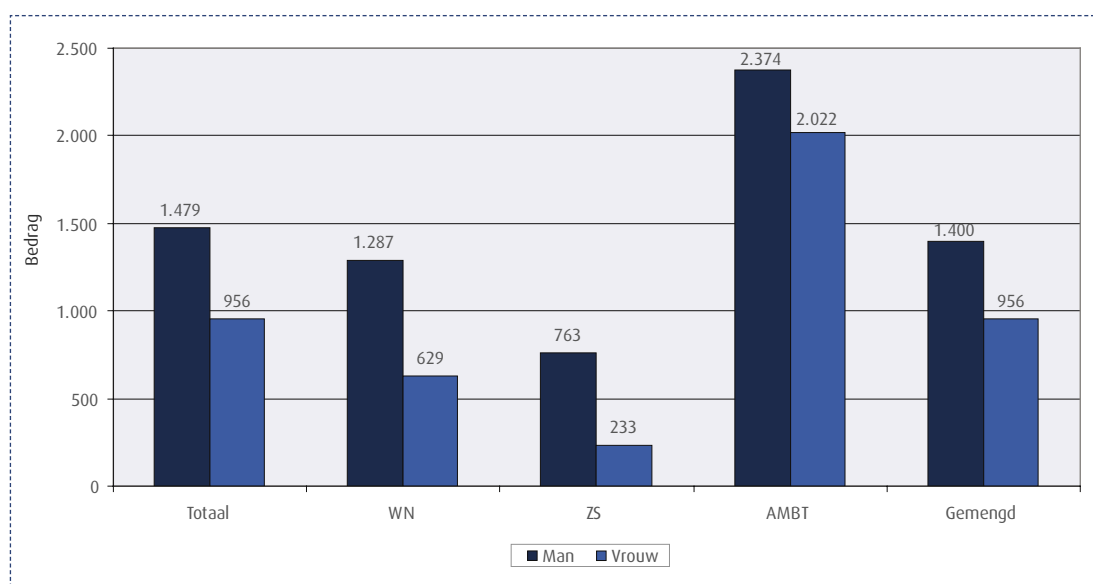
Tabel 2.16.
Gemiddeld maandelijks
eerstepijlerpensioen van de
rustgepensioneerden naar stelsel
van het rustpensioen, woonplaats,
geslacht en leeftijdsklasse, totale
groep en instroom 2007, bedragen
in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het
Pensioenkadaster en het Rijksregister,
2007

Tabel 2.16 toont het overzicht van de gemiddelde maandbedragen van de rustpensioenen naar het stelsel waarin het rustpensioen werd opgebouwd, de woonplaats, het geslacht en de leeftijd van de rustgepensioneerden. Opnieuw geldt dat het algemeen gemiddelde – 1.290 euro als gemiddeld maandelijks rustpensioen – veel onderliggende variatie verbergt. Niet zozeer tussen de gewesten, maar vooral tussen mannen en vrouwen en tussen de stelsels waarin het rustpensioen werd opgebouwd zijn grote verschillen waar te nemen. Het pensioenstelsel van de ambtenaren geldt hierbij als het meest genereus: een rustgepensioneerde ambtenaar ontvangt maandelijks gemiddeld 2.227 euro. Dit is het dubbele van wat een rustgepensioneerde werknemer gemiddeld krijgt (1.030 euro) en vier keer het gemiddelde rustpensioen van een zelfstandige (569 euro).

Net als bij de totale groep gepensioneerden valt ook het verschil tussen mannen en vrouwen op. Het vrouwelijke gemiddelde bedraagt minder dan twee derden van het bedrag voor mannelijke rustgepensioneerden. Ook zijn er opmerkelijke verschillen in gemiddelde bedragen naar de leeftijd van de rustgepensioneerden. Gepensioneerden tussen 55 en 65 jaar ontvangen maandelijks gemiddeld 400 tot 500 euro meer dan oudere gepensioneerden.

Een vergelijking van de totale groep met de instroom leert dat de gemiddelde bedragen van de nieuwe rustgepensioneerden in de regel hoger liggen¹². Opmerkelijk is dat de rustpensioenen van zelfstandigen een tegengesteld patroon vertonen. Het gemiddelde pensioenbedrag van de instroom is gedaald in vergelijking met het pensioen van de totale groep gepensioneerden. Eén verklaring hiervoor ligt in de in 1984 gemaakte overgang in de pensioenberekening naar het in rekening brengen van de reële beroepsinkomsten in plaats van de forfaitaire inkomsten. Voor meer uitleg verwijzen we naar Berghman, Curvers, Palmans & Peeters (2007, p. 34).

Grafiek 2.5.
Gemiddeld maandelijks
eerstepijlerpensioen van de
rustgepensioneerden naar stelsel
van het rustpensioen en geslacht,
2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het
Pensioenkadaster en het Rijksregister,
2007

¹²Instromende rustgepensioneerden ouder dan 70 jaar vormen een atypische groep.

In grafiek 2.5 worden de gemiddelde eerstepijlerpensioenen vergeleken tussen mannen en vrouwen en dit voor de diverse stelsels van het rustpensioen. Het bedrag voor de vrouwen ligt in alle stelsels onder dat van de mannen. In de volledige populatie rustgepensioneerden komt het gemiddeld eerstepijlerpensioen van de vrouwen op 65 procent van dat van de mannen. Bij de ambtenaren loopt dit op tot 85 procent en is het genderverschil dus kleiner. Bij de rustgepenseerde werknemers vertegenwoordigt het vrouwelijke gemiddelde slechts 49 procent van het mannelijke en onder de zelfstandigen daalt dit tot 31 procent.

2.2.2.2. Gepensioneerde huishoudens

Stelsel	Gezinspensioen	Eén alleenstaandenpensioen
WN	1.624	1.503
ZS	930	842
AMBT	-	2.432
Gemengd	1.371	1.584

Tabel 2.17.
Gemiddeld maandelijks eerstepijlerpensioenen voor koppels met een gezinspensioen of met één alleenstaandenpensioen naar stelsel van het rustpensioen, 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 2.17 geeft het gemiddeld wettelijk pensioenbedrag in euro op maandbasis voor koppels met een gezinspensioen of met één alleenstaandenpensioen voor rustgepenseerden. Koppels waarvan de enige pensioengerechtigde een rustpensioen voor zelfstandigen heeft, hebben steeds het laagste gemiddeld wettelijk pensioenbedrag. Koppels met één alleenstaandenpensioen in het ambtenarenstelsel krijgen daarentegen het hoogste pensioen. Behalve voor de gepenseerden met een gemengde loopbaan ligt het gezinspensioen hoger dan het ene alleenstaandenpensioen. Onder de gemengde loopbanen ligt het gemiddelde hoger bij het alleenstaandenpensioen door de cumulatie met het ambtenarenpensioen. Bij ambtenaren is een vergelijking tussen beide tarieven niet mogelijk aangezien er in dat stelsel geen gezinspensioenen bestaan.

Combinatie stelsels	Bedrag
WN x WN	2.209
WN x Gemengd	2.197
WN x AMBT	3.266
Gemengd x Gemengd	2.221
AMBT x Gemengd	3.861
AMBT x AMBT	4.653
WN x ZS	1.437
ZS x Gemengd	1.413
ZS x AMBT	2.730
ZS x ZS	1.012
Totaal	2.612

Tabel 2.18.
Gemiddeld maandelijks eerstepijlerpensioenen naar stelsel van beide rustpensioenen voor koppels met twee rustpensioenen aan alleenstaandentarieef, 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 2.18 geeft de gemiddelde wettelijk pensioenbedragen in euro op maandbasis voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen (uitsluitend rustpensioenen) naar de mogelijke combinaties van stelsels van beide partners. Koppels die twee ambtenarenpensioenen combineren krijgen gemiddeld het hoogste wettelijk pensioen (4.653 euro), terwijl koppels die twee zelfstandigenpensioenen combineren gemiddeld het laagste wettelijk pensioen krijgen (1.012). Combinaties met een ambtenarenpensioen doen het steeds beter dan andere combinaties. Zelfs koppels die een zelfstandigenpensioen combineren met een ambtenarenpensioen zijn gemiddeld genomen beter af dan koppels die twee werknemerspensioenen combineren.

2.2.3. Gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen

	Totale groep	Instroom 2007
Woonplaats		
België	1.086	1.064
VG	1.080	1.055
WG	1.090	1.079
BHG	1.126	1.058
Buitenland	390	708
Geslacht		
Man	715	1.500
Vrouw	1.031	1.040
Leeftijd		
-60	983	1.204
60-64	1.055	1.300
65-69	982	1.220
70-74	991	944
75-84	1.037	1.040
85+	1.035	1.070
Totaal		
	1.018	1.003

Tabel 2.19.
Gemiddeld maandelijks
eerstepijlerpensioen van
de overlevingsgepensioneerden
naar woonplaats, geslacht en
leeftijdsklasse, totale groep en
instroom 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het
Pensioenkadaster en het Rijksregister,
2007

Tabel 2.19 geeft een overzicht van de gemiddelde maandbedragen die gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen ontvangen. Deze groep wordt gedomineerd door vrouwelijke gepensioneerden en hier ligt het gemiddelde bedrag van de vrouwen uitzonderlijk hoger dan dat van de mannen. De (weinige) mannelijke gepensioneerden met een zuiver overlevingspensioen ontvangen gemiddeld 70 procent van het vrouwelijk gemiddelde. Het gemiddelde bedrag vertoont opmerkelijk weinig variatie naargelang de leeftijd van de gepensioneerden. Wordt de totale groep vergeleken met de instroom, dan valt op dat de jongere recente overlevingsgepensioneerden merkkelijk hogere bedragen ontvangen. Het

algemeen gemiddelde van de instroom verschilt echter amper met dat van de totale groep, aangezien beide populaties veel oudere gepensioneerden tellen.

2.2.4. Gepensioneerden met een IGO

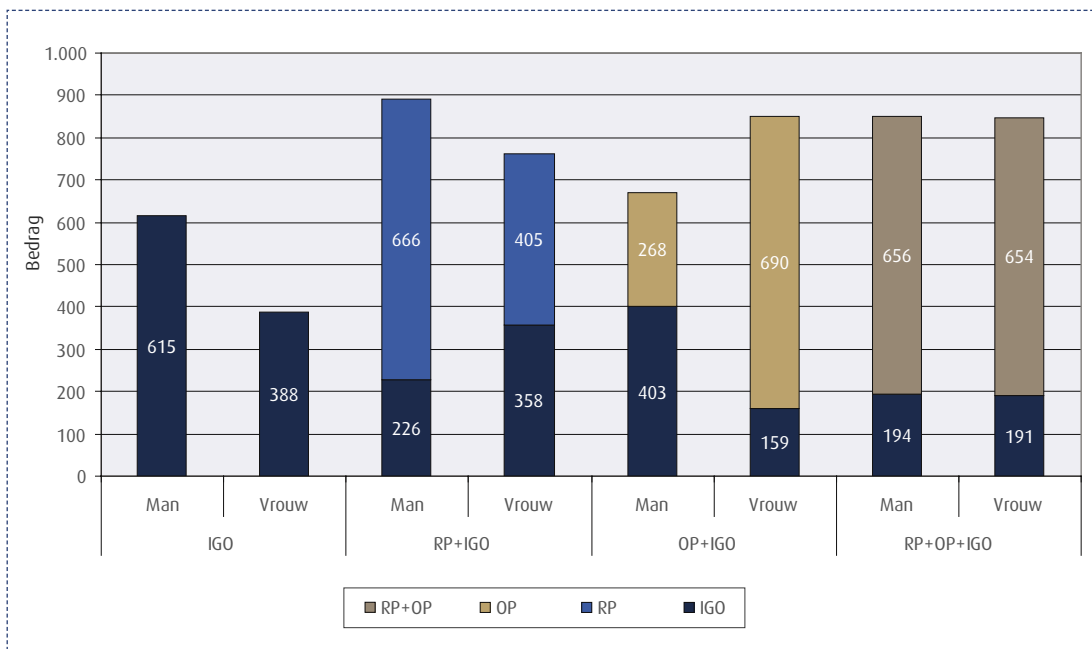
	Totale groep	Instroom 2007
Soort IGO		
IGO	396	301
IGO + RP	813	828
IGO + OP	845	862
IGO + RP + OP	845	899
Woonplaats		
België	753	609
VG	743	552
WG	765	637
BHG	774	770
Buitenland	296	-
Geslacht		
Man	867	884
Vrouw	701	489
Leeftijd		
-60	68	626
60-64	606	588
65-69	756	753
70-74	733	299
75-84	751	404
85+	795	637
Totaal		
	742	609

Tabel 2.20.
Gemiddeld maandelijks
eerstepijlerpensioen van de
gepensioneerden met een IGO naar
soort IGO, woonplaats, geslacht
en leeftijdsklasse, totale groep en
instroom 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het
Pensioenkadaster en het Rijksregister,
2007

In tabel 2.20 wordt een overzicht geboden van de gemiddelde maandinkomens van gepensioneerden met een IGO, al dan niet gecombineerd met een andere soort pensioen. Het algemene gemiddelde – 742 euro – wijkt sterk af van de gemiddelden van de rust- en overlevingspensioenen. Een IGO wordt dan ook op een totaal andere manier samengesteld dan de eigenlijke pensioenen: bestaansmiddelen van de gepensioneerde of de partner worden in mindering gebracht van een basistarief. Het grootste verschil blijkt te bestaan naargelang het geslacht van de gepensioneerde met een IGO en de eventuele combinatie met

een ander pensioeninkomen. Het vrouwelijke gemiddelde bedraagt 80 procent van het mannelijke. De maandbedragen van de gepensioneerden die een IGO combineren met een pensioeninkomen schommelen rond de 800 euro, daar waar het voor gepensioneerden die enkel een IGO krijgen slechts 396 euro is. Bij de recente gepensioneerden met een IGO is het opmerkelijk dat het gemiddelde van de vrouwen een stuk gedaald is, tot 489 euro. Ook het gemiddelde van gepensioneerden die enkel een IGO ontvangen ligt bij de instroom bijna een vierde lager in vergelijking met de totale groep gepensioneerden met een IGO.

Grafiek 2.6. Gemiddeld maandelijks eerstelijnerpensioen van de gepensioneerden met een IGO naar soort IGO en geslacht, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

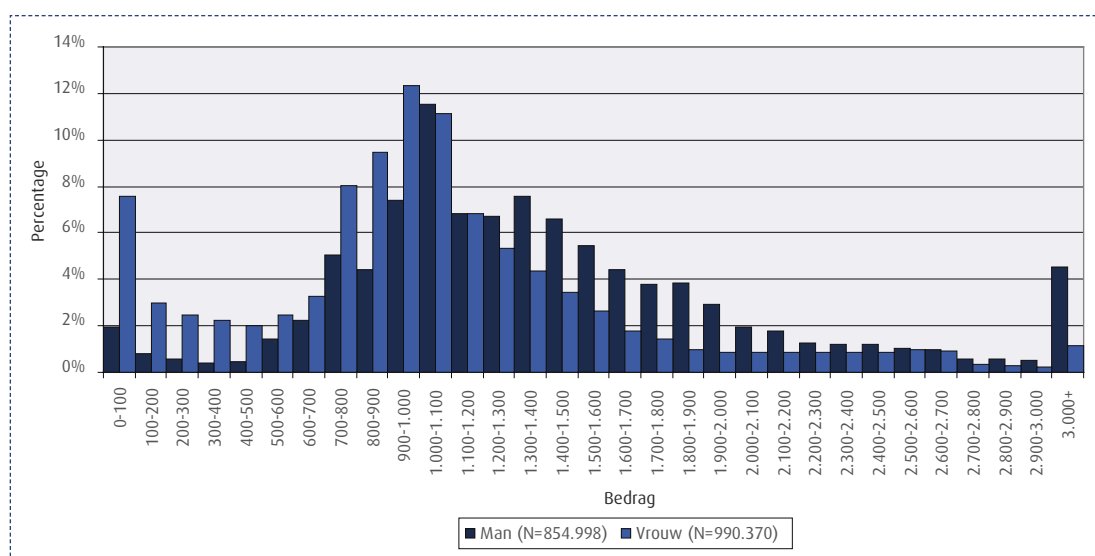
Grafiek 2.6 geeft de gemiddelde bedragen van de inkomensgarantie voor ouderen en de eventuele pensioenbedragen waarmee de IGO gecombineerd wordt. Van de gepensioneerden die een zuiver IGO ontvangen, ligt de uitkering bij de mannen (615 euro) gemiddeld hoger dan bij de vrouwen (388 euro). Dat vrouwen gemiddeld een lagere uitkering krijgen, zou er op kunnen wijzen dat vrouwen vaker samenwonen met een partner die een pensioen of een ander inkomen ontvangt wat in mindering wordt gebracht van het IGO-bedrag.

Bij gepensioneerden die bovenop hun rustpensioen een IGO ontvangen, valt het gemiddeld hogere IGO-bedrag bij de vrouwen (358 euro) op in vergelijking met de mannen (226 euro). Een logische verklaring hiervoor is het gemiddeld veel lagere rustpensioen van deze vrouwen. Zij ontvangen maandelijks ruim 200 euro minder pensioen dan de mannen (405 euro i.v.m. 666 euro). Het totale IGO- en pensioenbedrag ligt dan ook, ondanks de hogere bedragen van de inkomensgarantie bij vrouwen, ongeveer 100 euro hoger bij de mannen.

Bij overlevingsgepensioneerde vrouwen die hun pensioeninkomen aanvullen met een IGO bedraagt de IGO gemiddeld slechts 159 euro. Deze vrouwen hebben op basis van de loopbaan van hun overleden echtgenoot immers gemiddeld een hoger pensioen dan de vrouwen met een rustpensioen. Voor de mannen met een overlevingspensioen geldt de omgekeerde redenering, daar is het aanvullende IGO-bedrag hoger dan bij de vrouwen.

2.3. De inkomensverdeling binnen de eerste pijler

2.3.1. Alle Belgische gepensioneerden

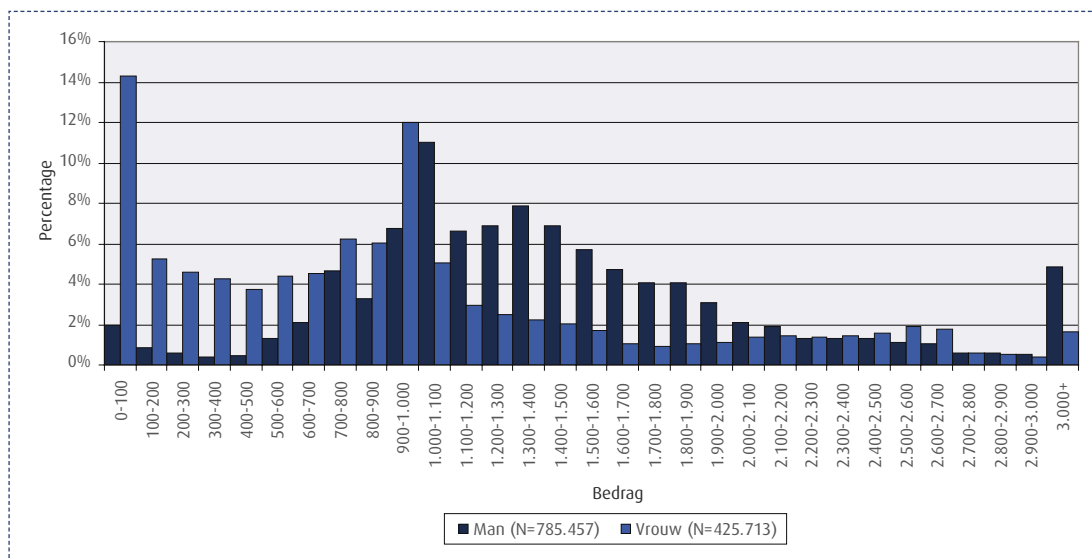
Grafiek 2.7. Inkomensverdeling van de eerste pijler voor alle gepensioneerden naar geslacht, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 2.7 toont de inkomensverdeling van alle wettelijke pensioenen onder de gepensioneerde mannen en vrouwen. De verdeling piekt – zowel bij mannen als vrouwen – bij de pensioenen tussen 1.000 en 1.200 euro. Maar beide geslachten zijn links en rechts van deze piek duidelijk anders verdeeld. In de pensioenklassen lager dan 1.000 euro is het aandeel van de vrouwelijke groep steeds groter dan dat van de mannen. De laagste klasse vormt daar zelfs een extreem voorbeeld van: twee procent van de mannelijke gepensioneerden is hier te vinden, maar onder de vrouwen loopt dit op tot bijna acht procent. In de hogere klassen valt het omgekeerde op, daar zijn de mannen stevast beter vertegenwoordigd. Ook hier wordt de algemene tendens versterkt in de uiterste categorie. Meer dan vier procent van de gepensioneerde mannen ontvangt een wettelijk pensioen hoger dan 3.000 euro, bij de vrouwen daarentegen is deze groep goed voor één procent van de populatie.

2.3.2. Gepensioneerden met enkel een rustpensioen

2.3.2.1. Individuele gepensioneerden

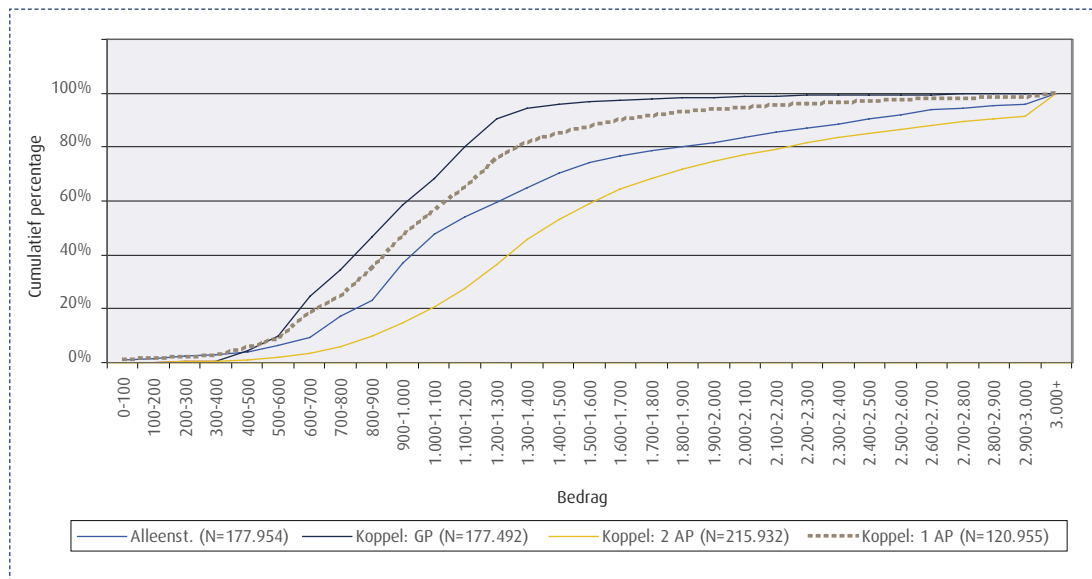
Grafiek 2.8.
Inkomensverdeling van de eerste pijler voor de rustgepensioneerden naar geslacht, 2007, percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 2.8 wordt de inkomensverdeling van de zuivere rustpensioenen bekeken. Hier valt op hoe de scheeftekening tussen mannen en vrouwen nog groter is dan bij het totaal van de wettelijke pensioenen. Het beeld bij de mannen verschilt amper wanneer rustpensioenen en het geheel van de wettelijke pensioenen naast elkaar gelegd worden. Dit hoeft ook niet te verbazen aangezien de (zuivere) rustgepensioneerden meer dan 90 procent van de totale populatie mannelijke gepensioneerden uitmaken.

De oververtegenwoordiging van de vrouwen bij de lagere pensioenklassen – met de laagste klasse als absolute uitschieter – is hier veel meer uitgesproken dan bij het totaalbeeld van de wettelijke pensioenen. De verklaring is dat rustgepenseerde vrouwen slechts goed zijn voor iets minder dan 45 procent van de totale populatie vrouwelijke gepensioneerden. De grote scheeftekening onder de rustpensioenen ten nadele van de vrouwen zal dus wat gemilderd worden door de inkomensverdeling bij de overlevingspensioenen.

2.3.2.2. Gepensioneerde huishoudens

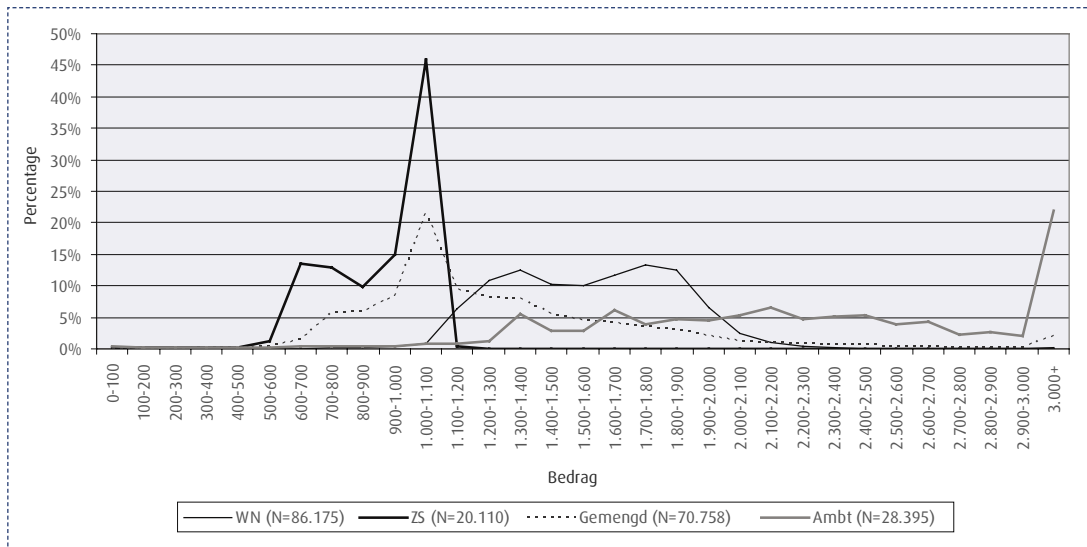

Grafiek 2.9. Cumulatieve equivalente inkomensverdeling van de eerste pijler voor de rustgepensioneerden naar leefsituatie, 2007, cumulatieve percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 2.9 wordt de inkomensverdeling van de rustpensioenen vergeleken naar leefsituatie. Om een zuivere vergelijking te maken tussen de inkomens van alleenstaanden en gepensioneerden in koppelverband, wordt net als bij een vergelijking van de gemiddelde bedragen, gebruik gemaakt van een OESO-equivalentieschaal (zie Berghman, Curvers, Palmans, Vandermeerschen & Verpoorten, 2009, p. 66).

De grafiek toont een cumulatieve spreiding van de pensioeninkomens. Hoe sneller een lijn opklimt, hoe groter het aandeel van deze groep dat zich in de lagere inkomensklassen bevindt. Koppels met een gezinspensioen zijn het sterkst geconcentreerd in de lagere inkomensklassen. 90 procent van deze groep bevindt zich in inkomensklassen tot 1.300 euro. Bij de koppels met één alleenstaandepensioen daalt dit tot 75 procent, bij alleenstaanden tot 60 procent en bij koppels met twee alleenstaandepensioenen tot nog slechts 35 procent. Voor koppels met twee alleenstaandepensioenen ligt de 90%-grens in de inkomensklasse tot 3.000 euro.

Grafiek 2.10.
Inkomensverdeling van de eerste pijler voor koppels met een rustpensioen aan gezinstarief naar stelsel van het rustpensioen en voor koppels met één alleenstaandpensioen als ambtenaar, 2007, percentages

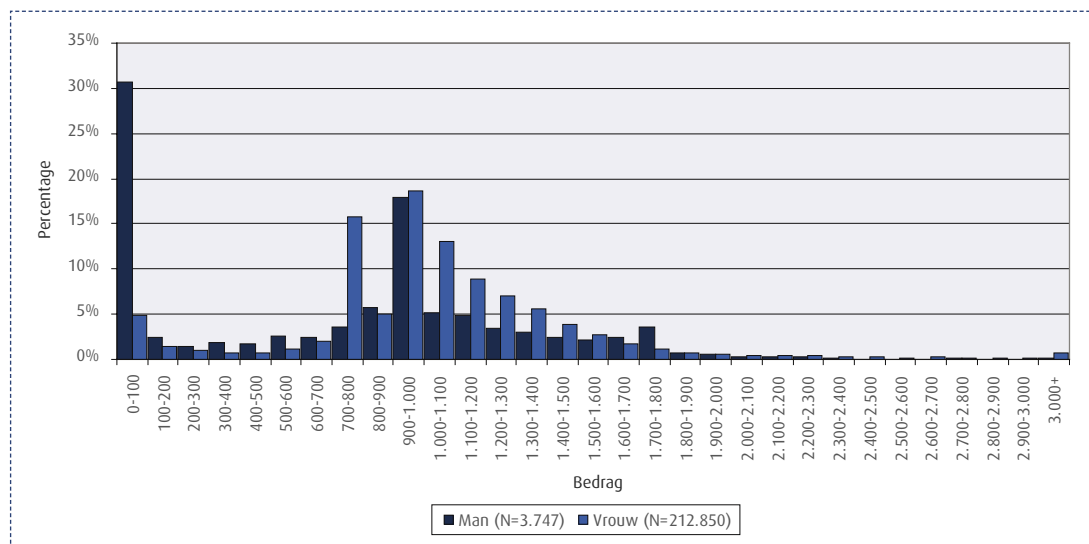
Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 2.10 wordt de inkomensverdeling van de gepensioneerde koppels met een gezinspensioen vergeleken naar de stelsels waarin het pensioen werd opgebouwd: als werknemer, als zelfstandige of met een gemengde loopbaan. In het ambtenarenstelsel is er geen sprake van een apart gezinstarief, wat een strikte vergelijking onmogelijk maakt. Toch kan bij benadering een vergelijking worden gemaakt met de koppels waar één partner een rustpensioen als ambtenaar ontvangt en de andere partner geen eigen inkomsten uit een pensioen, uitkering of arbeid ontvangt. Deze koppels benaderen de koppels met een gezinspensioen het meest omdat het gezinstarief slechts kan toegekend worden wanneer de partner van de gepensioneerde een beperkt pensioeninkomen heeft, geen niet-toegelaten arbeid uitoefent en evenmin een vervangingsinkomen geniet (zie uitleg bij tabel 2.8). De vergelijking is interessant omdat het alleenstaandpensioen bij ambtenaren net als het gezinspensioen bij werknemers en zelfstandigen aan 75% wordt uitbetaald (zie pensioenformules in de inleiding).

De grafiek toont dat de rustpensioenen opgebouwd in het stelsel voor zelfstandigen zich concentreren in de lagere inkomensklassen. De volledige groep zelfstandigen ontvangt een gezinspensioen tussen 600 en 1.200 euro. De spreiding bij werknemers en de gepensioneerden met een gemengde loopbaan is een stuk ruimer. Het gros van de gezinspensioenen voor werknemers ligt tussen 1.100 en 2.100 euro. Ongeveer de helft van deze groep ontvangt een maandelijks pensioeninkomen boven 1.600 euro. Het gros van de gezinspensioenen uit het werknemersstelsel liggen hoger dan deze van de zelfstandigen en de gemengde loopbanen.

De grootste spreiding zien we evenwel onder de koppels met één alleenstaandpensioen als ambtenaar, met een verwaarloosbare groep onder 1.300 euro maar een omvangrijke restgroep in de klassen boven 3.000 euro (meer dan 20%).

2.3.3. Gepensioneerden met enkel een overlevingspensioen

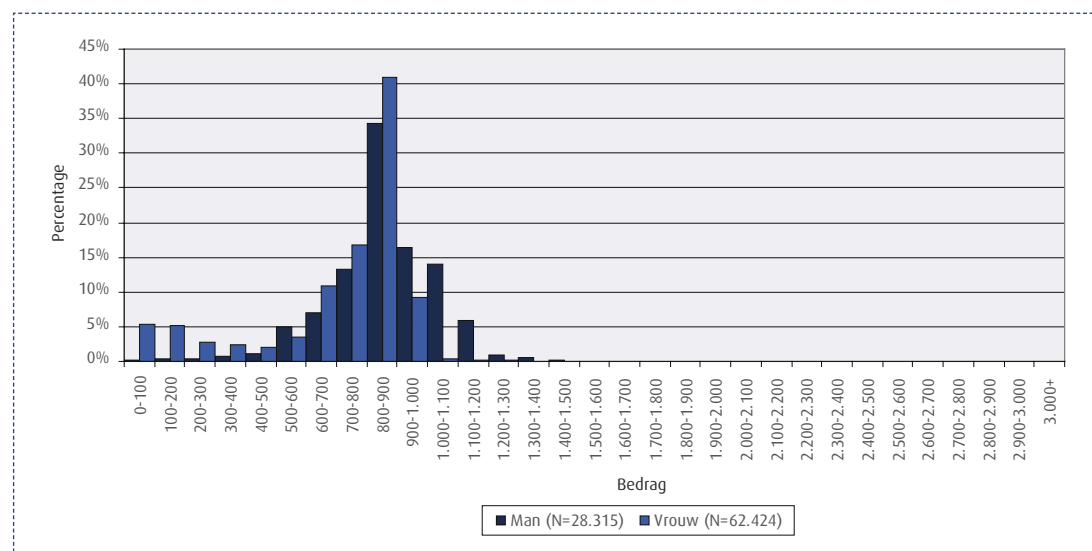

Grafiek 2.11. Inkomensverdeling van de eerste pijler voor de overlevingsgepensioneerden naar geslacht, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 2.11 toont naar analogie met alle wettelijke pensioenen en de rustpensioenen de inkomensverdeling van de zuivere overlevingspensioenen. Onder de mannelijke gepensioneerden is deze groep slechts goed voor ongeveer één procent van de totale populatie. Maar bij vrouwen vertegenwoordigt deze groep meer dan een vijfde van alle gepensioneerden. Vergeleken met de inkomensverdeling onder de rustgepensioneerden valt hier vooral op dat mannen en vrouwen een tegengesteld patroon volgen. De scheeftekening is hier in het nadeel van de mannelijke gepensioneerden. Het gros van de vrouwen in deze pensioencategorie bevindt zich in de hogere inkomensklassen, dat wil zeggen in pensioenklassen boven 1.000 euro. Een derde van alle mannelijke zuivere overlevingsgepensioneerden daarentegen is te vinden in de laagste inkomensklasse, tot 100 euro.

2.3.4. Gepensioneerden met een IGO

Grafiek 2.12.
Inkomensverdeling van de eerste pijler voor de gepensioneerden met een IGO naar geslacht, 2007, percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 2.12 is de verdeling te zien van de inkomens van de gepensioneerden met een IGO, eventueel gecombineerd met een rust- en/of overlevingspensioen. De berekeningswijze van de inkomensgarantie maakt dat deze groep een heel ander uitzicht kent dan de rust- of overlevingsgepensioneerden. De toekenning van een inkomensgarantie voor ouderen vergt een onderzoek naar de bestaansmiddelen. Andere inkomens worden vanaf bepaalde drempels (verschillend naargelang het type inkomen) in mindering gebracht van de toegekende IGO. Dat verklaart de abrupte bovengrens boven 1.300 euro. Bekijkt men mannen en vrouwen apart, dan valt op dat de vrouwen in verhouding sterker aanwezig in de lagere pensioenklassen. Voor de mannen geldt het omgekeerde.

2.4. Conclusie

In het tweede hoofdstuk van deze pensioenatlas hebben we de eerstelijerpensioenen in kaart gebracht voor de Belgische gepensioneerden. In 2007 ontvingen in België 1.854.915 gepensioneerden een wettelijk pensioen. Iets meer dan de helft van deze groep waren vrouwen (53%). Nagenoeg de volledige groep gepensioneerden verblijft in België. Hiervan woont meer dan 60 procent in het Vlaamse gewest; in absolute aantallen is de Vlaamse populatie gepensioneerden haast dubbel zo groot als in het Waalse gewest.

Naast een schets van het profiel van de Belgische gepensioneerden, hebben we ook de karakteristieken van de wettelijke pensioenen in kaart gebracht. In de eerste plaats werd dieper ingegaan op de verdeling van de Belgische gepensioneerden naar het soort pensioen dat ze ontvangen. Zo blijkt dat twee derden

van alle gepensioneerden een zuiver rustpensioen ontvangt; deze groep domineert dus de populatie van de Belgische gepensioneerden. Mannen en vrouwen blijken doorgaans andere soorten pensioenen te hebben. Nagenoeg alle mannelijke gepensioneerden ontvangen een zuiver rustpensioen, terwijl dat voor de vrouwen slechts ongeveer de helft is. Het overlevingspensioen is dan weer een vrouwenzaak: meer dan de helft van alle vrouwelijke gepensioneerden krijgt een overlevingspensioen, al dan niet gecombineerd met een eigen rustpensioen. Daarnaast is er een beperkte groep 65-plussers die geen of onvoldoende pensioenrechten heeft opgebouwd en bijgevolg beroep doet op een inkomensgarantieuitkering. Ongeveer vijf procent van de populatie gepensioneerden ontving in 2007 een IGO. Twee derden hiervan zijn vrouwen. In de meeste gevallen wordt de IGO gecombineerd met een pensioen; slechts een vijfde van de IGO-gerechtigden heeft geen pensioeninkomen.

In de tweede plaats werd meer in detail ingegaan op de verschillende soorten pensioen. Bij de **rustgepensioneerden** blijkt iets meer dan de helft een pensioen te hebben opgebouwd in het stelsel van de werknemers. Een kwart heeft zijn rustpensioen opgebouwd in verschillende stelsels en ontvangt een gemengd rustpensioen. Dit overwicht van het werknemerspensioen is ook terug te vinden op koppelniveau. Bij koppels waar beide partners een rustpensioen voor werknemers ontvingen, heeft in minstens 70 procent van de koppels één van beide een werknemerspensioen. Er blijken weinig genderverschillen te bestaan wat de verdeling over de pensioenstelsels betreft. De belangrijkste vaststelling hier was dat mannen vaker dan vrouwen een gemengde loopbaan achter de rug hebben. Inzake regionale verschillen, valt op dat het Waalse gewest relatief gezien meer rustgepensioneerde ambtenaren telt dan de andere gewesten. Met betrekking tot het tarief van het rustpensioen, zien we dat het overduidelijk vooral mannen zijn die hun pensioen aan gezinstarief uitgekeerd krijgen. Van de rustgepensioneerde mannelijke werknemers ontvangt één derde dat tarief. Hetzelfde geldt voor de helft van de rustgepensioneerde mannen met een zelfstandigenpensioen.

Bij de **overlevingsgepensioneerden** is de overgrote meerderheid van het vrouwelijk geslacht. In 2007 is 97 procent van de Belgische overlevingsgepensioneerden een vrouw, tegenover slechts drie procent een man.

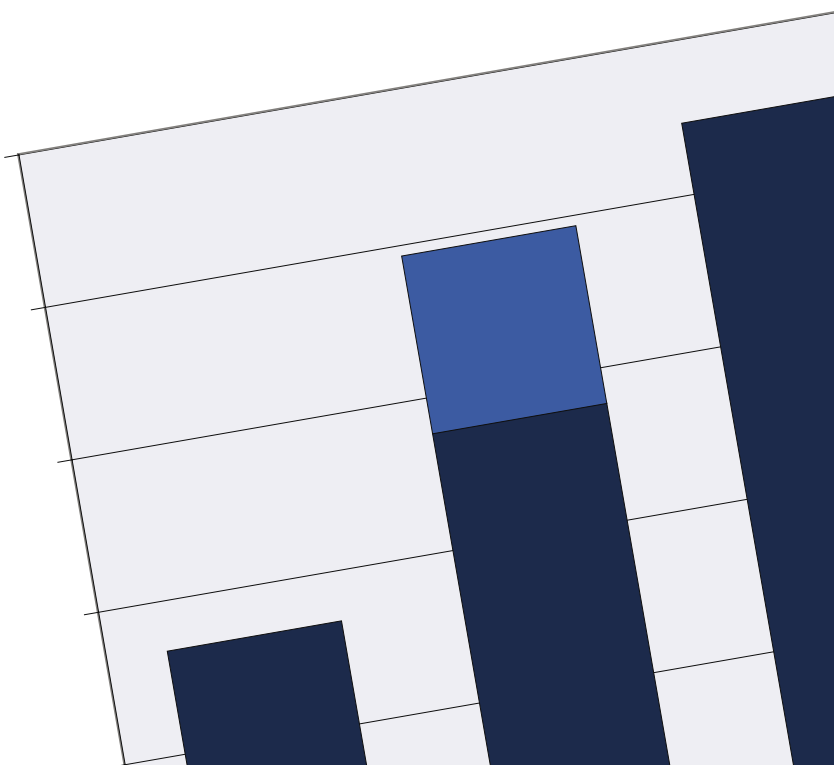
Ook bij de gepensioneerden met een **inkomensgarantie** blijken de vrouwen in de meerderheid te zijn. Ongeveer 70 procent van deze groep zijn vrouwen. Meestal wordt de IGO gecombineerd met een rustpensioen (65%); dat geldt zowel voor de mannen (87%) als voor de vrouwen (56%). Bij de vrouwen combineert 14 procent de IGO met een overlevingspensioen, terwijl dat haast niet voorkomt bij de mannen. Bij de gepensioneerden die enkel een inkomensgarantie ontvangen, zijn de vrouwen wederom in de meerderheid.

In de derde plaats schetste dit hoofdstuk de hoogte van het eerstelijerpensioen. Het maandelijks eerstelijerpensioen van de Belgische gepensioneerden bedraagt gemiddeld 1.220 euro. Dit gemiddelde verhult echter belangrijke verschillen. Gepensioneerde mannen (1.444 euro) ontvangen een eerstelijerpensioen dat merkkelijk hoger is dan dat van gepensioneerde vrouwen (1.037 euro). Verder geldt dat hoe ouder de gepensioneerde, hoe lager zijn gemiddeld wettelijk pensioen. Gepensioneerden met rustpensioen krijgen maandelijks gemiddeld 1.290 euro, daar waar dat bij gepensioneerden met een IGO slechts 742 euro is. Ook binnen de rustgepensioneerden zijn er grote verschillen op te merken. Gepensioneerde zelfstandigen ontvangen maandelijks gemiddeld slechts 569 euro, terwijl bij gepensioneerde ambtenaren het wettelijk rustpensioen oploopt tot 2.227 euro.

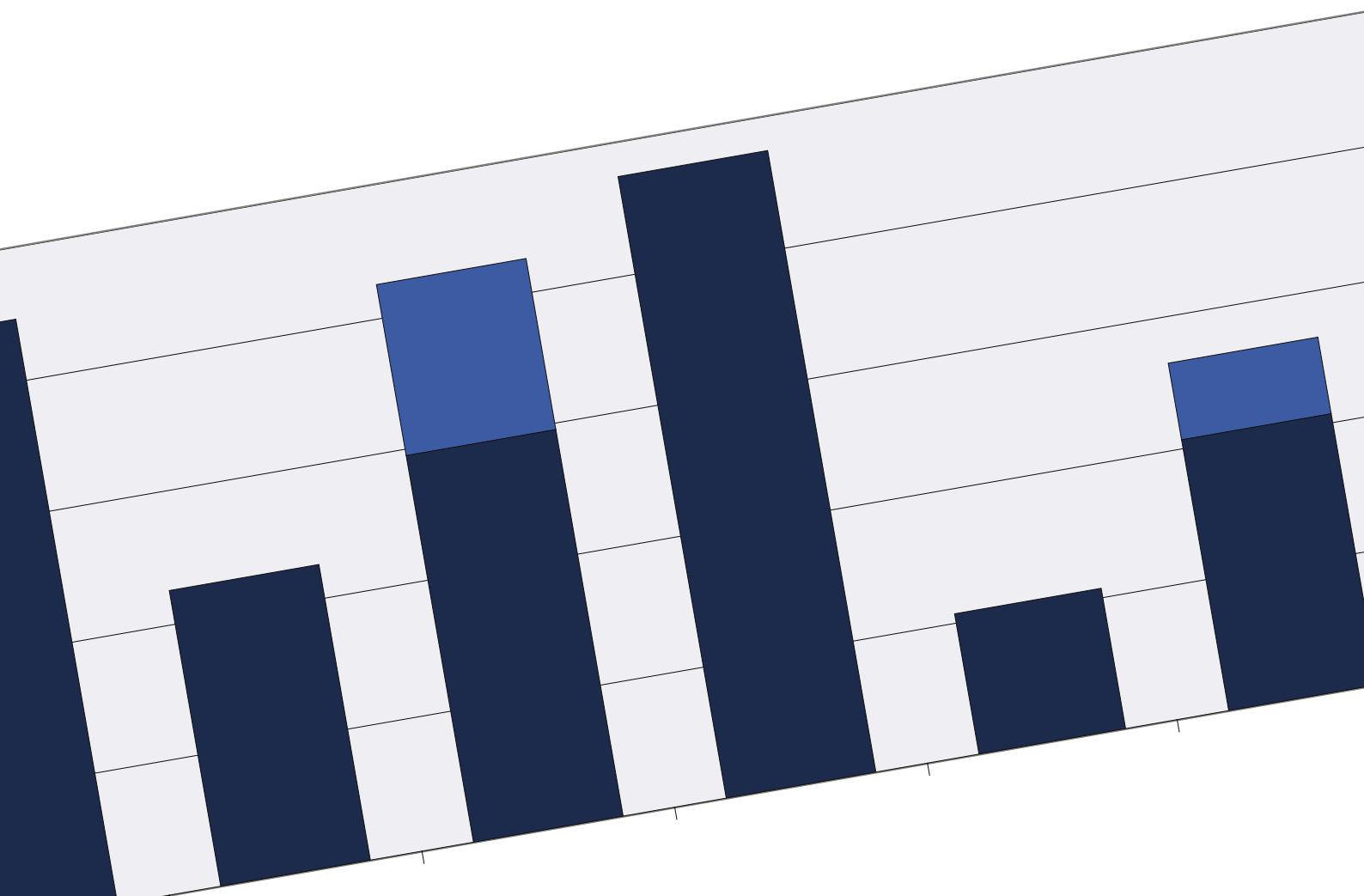
Een analyse van de pensioensituatie van gepensioneerde koppels, waarvan minstens één partner een wettelijk pensioen heeft, levert interessante inzichten op. Wanneer beide partners een rustpensioen ontvangen, genieten ze van een gemiddeld maandelijks eerstelijerinkomen van 2.417 euro. Bij koppels waar één van beide partners geen inkomen heeft bedraagt dat gemiddelde 1.512 euro. Bij de koppels waar beide partners een rustpensioen ontvangen, berekend aan het alleenstaandentarief, stellen we het fenomeen van de pensioenhomogamie vast. Een hoger wettelijk pensioen van de ene partner gaat meestal samen met een hoger wettelijk pensioen van de andere partner.

Wordt het pensioeninkomen van alleenstaanden en gepensioneerden die in een koppel leven vergeleken, dan vallen een aantal belangrijke verschillen op. Gepensioneerden die leven in een koppel met een wettelijk pensioen berekend aan het gezinstarief (933 euro) zijn gemiddeld slechter af dan alleenstaanden (1.380 euro). Gepensioneerden die leven in een koppel waar beide partners een alleenstaandpensioen ontvangen, zijn het beste af. Hun equivalent wettelijk pensioeninkomen bedraagt dan gemiddeld 1.690 euro per maand. Wordt binnen de koppels waar beide partners een rustpensioen hebben, een vergelijking gemaakt op basis van het stelsel waarin het pensioen is opgebouwd, dan zijn koppels met twee ambtenarenpensioenen het beste af.

Tot slot ging dit hoofdstuk dieper in op de spreiding van de wettelijke pensioenen. De gemiddelde bedragen verhullen immers de verschillen tussen de gepensioneerden onderling. De inkomensverdelingen bevestigen de eerder opgemerkte genderverschillen. Behalve voor de overlevingspensioenen – die berekend worden op basis van de loopbaan van de overleden partner – domineren de mannelijke gepensioneerden steevast de hogere inkomensklassen. Dit patroon is het duidelijkst bij de rustgepensioneerden. Bij een vergelijking van de equivalente inkomensverdeling van gepensioneerden die in een koppel leven en alleenstaande gepensioneerden blijken de gepensioneerden die leven in een koppel met een gezinspensioen, het minst goed af te zijn. De helft van deze groep heeft een equivalent inkomen lager dan 900 euro, bij de alleenstaanden is dat 1.100 euro en onder de koppels met twee alleenstaandpensioenen heeft de helft een wettelijk pensioen dat lager is dan 1.500 euro per maand.

DE TWEEDE PENSIOENPIJLER

3. DE TWEEDE PENSIOENPIJLER

In dit hoofdstuk worden de tweedepijlerpensioenen van de Belgische *rustgepensioneerde werknemers* in kaart gebracht. De focus ligt hierbij op de voormalige *werknemers*; de zelfstandigen en de ambtenaren blijven buiten beschouwing. De aanvullende pensioenen voor zelfstandigen worden niet opgenomen omwille van databeperkingen. De registratie in het Pensioenkadaster van de tweedepijlerpensioenen voor zelfstandigen is immers niet volledig en evenmin betrouwbaar. De ambtenaren blijven op hun beurt buiten beschouwing om de eenvoudige reden dat aanvullende pensioenen meestal niet worden uitgekeerd aan statutaire ambtenaren.

Verder worden in dit hoofdstuk enkel de gepensioneerde *werknemers* met *een zuiver rustpensioen* in aanmerking genomen. De gepensioneerden met een overlevingspensioen of een inkomensgarantie voor ouderen – al dan niet gecombineerd met een rustpensioen – worden hier niet in kaart gebracht. Het opzet is hier immers de pensioenbescherming te analyseren van gepensioneerden die een eigen loopbaan achter de rug hebben en dus niet deze van personen met afgeleide pensioenrechten. Bovendien bleek uit het vorige hoofdstuk het grote gewicht van de groep zuiver rustgepensioneerden binnen de totale gepensioneerde bevolking.

In dit derde hoofdstuk zullen achtereenvolgens de uitkeringsvormen, de timing, de toegang en de hoogte van de aanvullende pensioenen besproken worden. Tot slot zal de inkomensverdeling binnen de tweede pijler geanalyseerd worden.

3.1. Opname in rente of kapitaal

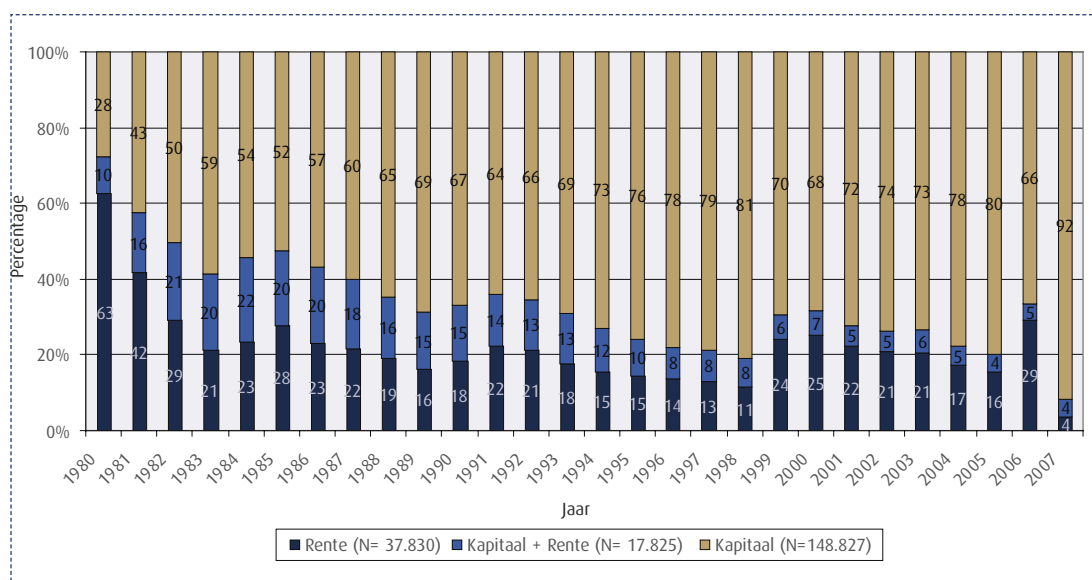
Aanvullende pensioenen kunnen zowel in de vorm van een periodieke rente als een eenmalig kapitaal uitgekeerd worden. In deze eerste paragraaf wordt nagegaan hoe deze uitkeringsvormen zich tot elkaar verhouden.

	Aantal	%
Kapitaal	149.049	72
Rente	38.841	19
Kapitaal en rente	17.940	9
Totaal	205.830	100

Tabel 3.1.
Uitkeringsvorm van het tweedepijlerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In tabel 3.1 wordt de verdeling weergegeven van de rustgepensioneerde werknemers naar uitkeringsvorm van het tweedepijlerpensioen. Het tweedepijlerpensioen kan uitgekeerd worden als een aanvullend pensioenkapitaal, als een aanvullende pensioenrente of als de combinatie van een rente en een kapitaal. Van de 205.830 rustgepensioneerde werknemers die een tweedepijlerpensioen ontvangen, krijgt 72% dit in de vorm van een kapitaal, 19% in de vorm van een rente en negen procent combineert een kapitaal met een rente.

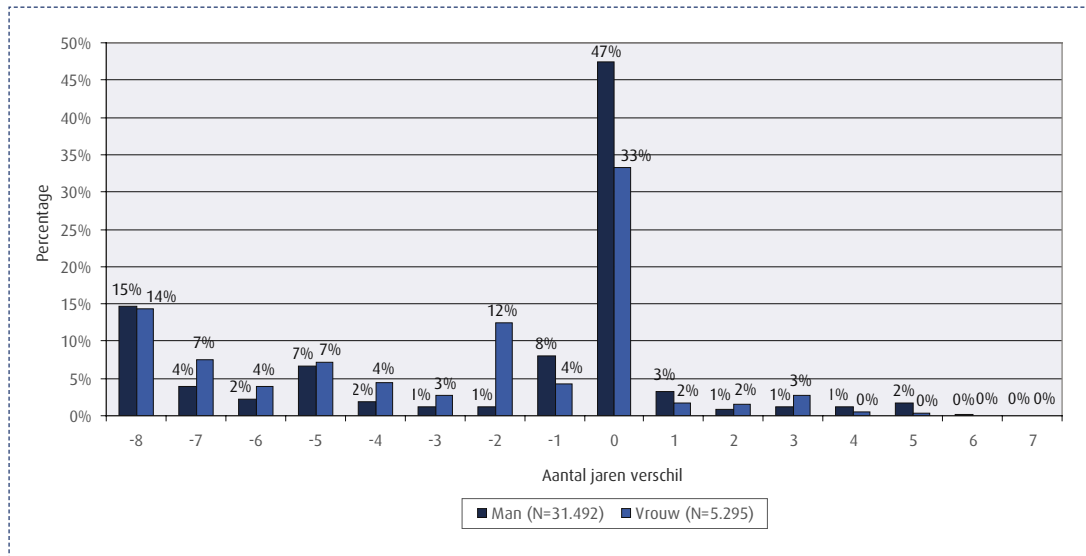

Grafiek 3.1. Uitkeringsvorm van het tweedepijlerpensioen naar jaar opname eerstelijnerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, 1980-2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 3.1 geeft de evolutie weer van het percentage gepensioneerden dat een aanvullende pensioenrente, een aanvullend pensioenkapitaal, dan wel een combinatie van een rente en een kapitaal ontvangt. Deze percentages worden gerangschikt naar het jaar van opname van het eerstelijnerpensioen. De voornaamste vaststelling bij de grafiek is dat het aantal gepensioneerden dat het tweedepijlerpensioen uitsluitend als een kapitaal krijgt uitgekeerd doorheen de jaren sterk toeneemt. Hoewel deze toename niet volledig lineair is, daalt het aantal gepensioneerden die hun tweedepijlerpensioen opnemen als een rente jaar na jaar. Ook de groep gepensioneerden die hun tweedepijlerpensioen als combinatie van een kapitaal en een rente opnemen, neemt af. Merk op dat er in de meest recente jaren in de grafiek een lichte vertekening kan zitten doordat een deel van de gepensioneerden hun tweedepijlerpensioen nog moet ontvangen. Zoals verder zal blijken (grafiek 3.3) worden kapitalen vooral vóór het jaartal van de wettelijke pensionering uitgekeerd en rentes veeleer erna. Dit kan de afwijkende percentages in 2007 verklaren: veel gepensioneerden die hun tweedepijlerpensioen in rente ontvangen moeten het op dat moment nog krijgen.

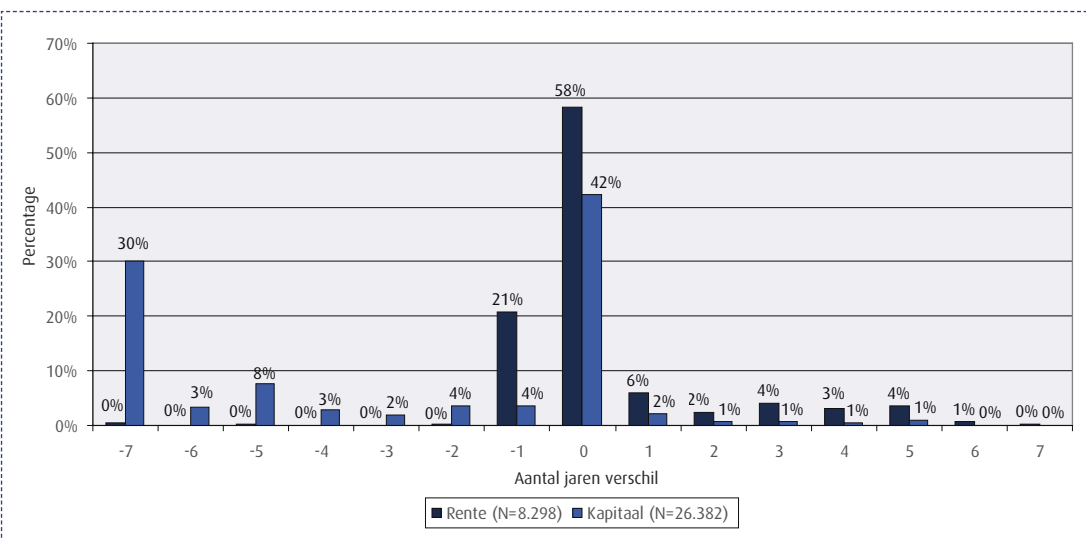
3.2. Timing van opname van het tweedepijlerpensioen

Grafiek 3.2. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerste pijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, instroom 2000-2002, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 3.2 wordt de opname van het eerste- en tweedepijlerpensioen vergeleken bij rustgepensioneerden die hun eerste pijlerpensioen voor het eerst ontvingen in de periode 2000-2002. Uit de grafiek blijkt dat zowel mannen als vrouwen het tweedepijlerpensioen meestal tegelijk met het wettelijk pensioen ontvangen (resp. 47% en 33%). Opvallend is dat een substantiële groep rustgepensioneerden het aanvullend pensioen tot vijf jaar voor de wettelijke pensionering heeft ontvangen. Ongeveer 15 procent van de gepensioneerde mannen en vrouwen kreeg hun aanvullend pensioen zelfs meer dan acht jaar voor het wettelijk pensioen uitgekeerd. Slechts een heel kleine minderheid van de rustgepensioneerden ontvangt het aanvullend pensioen na het wettelijk pensioen.

Grafiek 3.3. Opname van het tweedepijlerpensioen in vergelijking met de ingang van het eerste pijlerpensioen naar uitkeringsvorm (rente of kapitaal), rustgepensioneerde werknemers, instroom 2000-2002, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

De gegevens uit grafiek 3.3 wijzen op een belangrijk verschil in de timing van de opname van het aanvullend pensioen al naargelang dit als rente of als kapitaal uitgekeerd wordt. Kapitaaltrekkers nemen hun aanvullend pensioen veelal op het moment van pensionering (42%) of daarvóór op. Bij rentetrekking, daarentegen, start de periodieke uitkering meestal op het moment van pensionering (58%), één jaar ervoor, of erna. Opvallend is bovendien dat bijna één derde van de kapitaaltrekkers het aanvullend kapitaal opneemt meer dan vijf jaar voor wettelijke pensionering. Deze vaststellingen hebben te maken met de fiscaliteit van de tweede pijler (voor meer uitleg zie Berghman et al., 2008).

3.3. Toegang tot de tweede pijler

3.3.1. Individuele gepensioneerden

	Totale groep		Instroom 2007	
	%	Aantal	%	Aantal
Geslacht				
Man	45	164.623	46	10.188
Vrouw	18	40.834	20	3.358
Gewest				
VG	34	122.039	34	8.438
WG	39	59.902	38	3.945
BHG	43	19.539	38	1.075
Onbekend	27	2.062	58	68
Buitenland	6	1.916	24	20
Leeftijd				
-60	20	3.116	12	168
60-64	38	23.674	33	7.432
65-69	39	59.719	41	5.989
70-74	37	53.504	-	-
75-84	32	57.297	-	-
85+	27	8.520	-	-
Hoogte eerstelijerpensioen				
1 ^{ste} kwintiel	5	5.828	5	387
2 ^{de} kwintiel	13	15.235	11	842
3 ^{de} kwintiel	33	38.981	29	2.233
4 ^{de} kwintiel	53	63.005	53	4.109
5 ^{de} kwintiel	70	82.781	77	6.024
Totaal				
	35	205.457	35	13.546

Tabel 3.2.
Toegang tot de tweede pijler naar geslacht, leeftijd en hoogte van het eerstelijerpensioen, rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, aantallen en percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 3.2 geeft een overzicht van het percentage gepensioneerden met een aanvullend pensioen binnen de volledige groep van rustgepensioneerde werknemers in 2007 naar enkele persoons- en pensioenkenmerken. De tweede kolom in de tabel geeft de absolute aantallen gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen weer naar de verschillende kenmerken. Ter vergelijking worden ook het percentage en de aantallen begunstigen van een tweedepijlerpensioen aangegeven voor de meest recent ingestroomde cohorte rustgepensioneerde werknemers, namelijk die in 2007.

In totaal ontvangen 35 procent of 205.457 van de rustgepensioneerde werknemers een aanvullend pensioen uit de tweede pijler. Bemerkt hierbij dat de gepensioneerde werknemers die dit tweedepijlerpensioen in het verleden als éénmalige kapitaalsuitkering ontvingen, hier ook inbegrepen zijn. Bij de rustgepensioneerde werknemers die in 2007 in het wettelijk stelsel zijn ingestroomd ligt dit aandeel even hoog. Merk op dat dit laatste percentage allicht nog zal stijgen aangezien een deel van de gepensioneerden hun tweedepijlerpensioen nog moet ontvangen.

Niet alle categorieën van rustgepensioneerde werknemers hebben in dezelfde mate toegang tot een tweedepijlerpensioen. Algemeen kunnen we stellen dat mannen, Brusselaars, jongere gepensioneerden en gepensioneerden met een hoger eerste pijlerpensioen relatief vaker een tweedepijlerpensioen ontvangen.

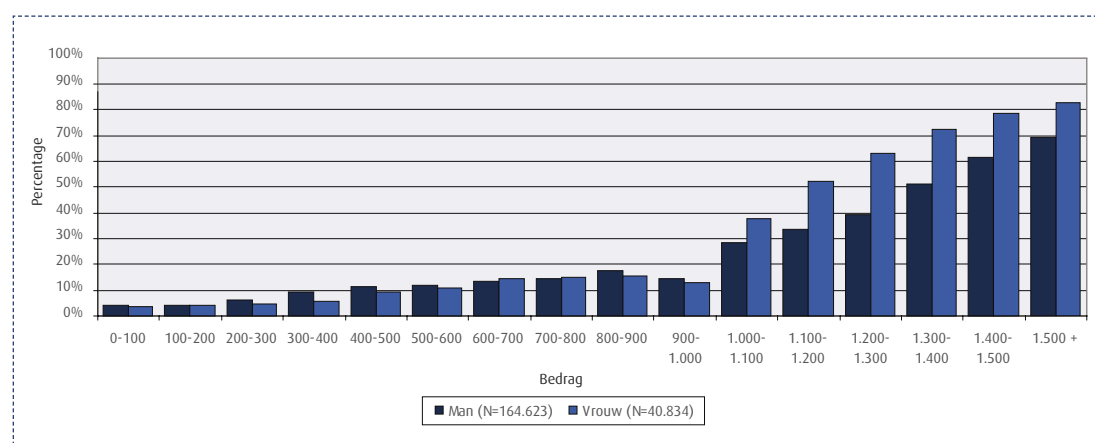
We kunnen op basis van tabel 3.2 vaststellen dat er een groot verschil bestaat tussen mannelijke en vrouwelijke rustgepensioneerden wat de toegang tot de tweede pijler betreft. Waar 45 procent van de mannen recht heeft op een tweedepijlerpensioen, is dit slechts voor 18 procent van de vrouwen het geval. Bij de recent gepensioneerden is deze genderongelijkheid even groot: mannen hebben dubbel zo vaak dan vrouwen recht op een tweedepijlerpensioen.

Wanneer we de verschillende gewesten vergelijken, valt het op dat de rustgepensioneerde werknemers uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vaker dan de gepensioneerden uit de andere gewesten een beroep kunnen doen op een tweedepijlerpensioen. Bij de recent gepensioneerden vinden we dit verschil echter niet meer terug.

Wanneer we vervolgens kijken naar het verband tussen de leeftijd en de toegang tot de tweede pijler, blijkt dat de jongere gepensioneerden vaker dan de oudere gepensioneerden een beroep kunnen doen op een tweedepijlerpensioen.

Tot slot bestaat er een duidelijk verband tussen de toegang tot de tweede pijler en de hoogte van het eerste pijlerpensioen. Hoe hoger dat laatste, hoe groter de kans op toegang tot de tweede pijler. Waar van

de gepensioneerden met de laagste eerstepijlerpensioenen slechts vijf procent een aanvullend pensioen ontvangt, loopt dit op tot 70 procent van de gepensioneerden met de hoogste wettelijke pensioenen. In de recente groep ingestroomde gepensioneerden wordt deze ongelijkheid nog scherper.

Grafiek 3.4. Toegang tot de tweede pijler naar hoogte van het eerstepijlerpensioen en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Een belangrijke determinant van de toegang tot de tweede pijler is de hoogte van het eerstepijlerpensioen. Grafiek 3.4 verfijnt de inkomensverdeling van het eerstepijlerpensioen uit tabel 3.2 en splitst deze uit naar geslacht. De grafiek toont aan dat vrouwelijke gepensioneerden, onder controle van de hoogte van het eerstepijlerpensioen, geen lagere toegang hebben tot de tweede pijler dan mannen. Bij de eerstepijlerpensioenen hoger dan 1.100 euro, hebben vrouwen zelfs vaker toegang tot de tweede pijler.

3.3.2. Gepensioneerde huishoudens

Type koppel	Totaal	Toegang 2e pijler	
	Aantal	Aantal	%
Koppels met gezinspensioen	86.175	42.429	49
Koppels met 2 alleenstaandenpensioenen	58.769	32.448	55
Koppels met 1 alleenstaandenpensioen	60.284	31.221	52
Totaal	205.228	106.098	52

Tabel 3.3. Toegang tot de tweede pijler naar koppeltype voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, aantallen en percentages

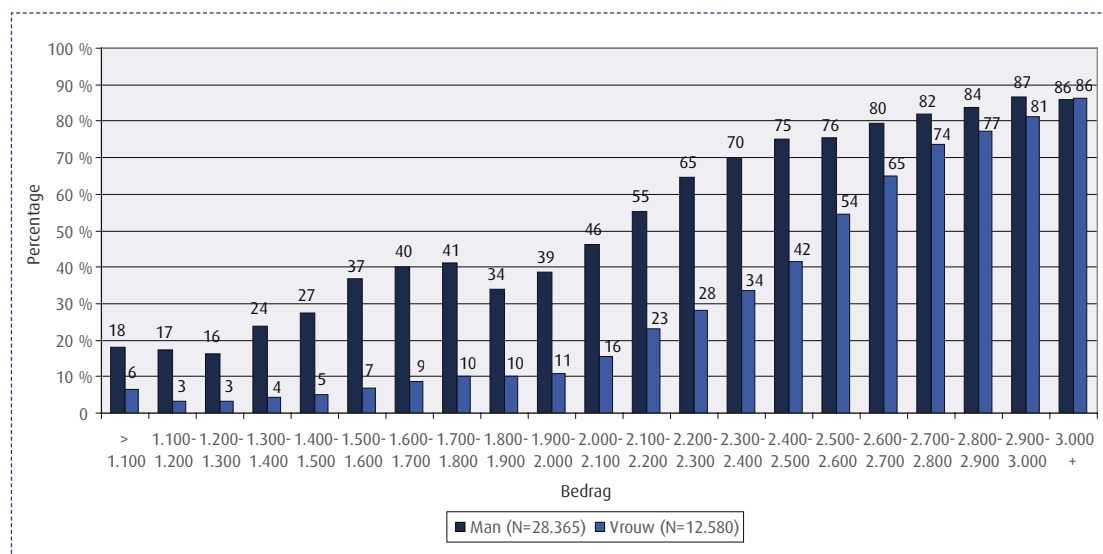
Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

	Toegang 2e pijler	
	Aantal	%
Enkel man heeft toegang	19.868	61
Enkel vrouw heeft toegang	4.083	13
Beiden hebben toegang	8.497	26
Totaal	32.448	100

Tabel 3.4. Verdeling van koppels met twee alleenstaandenpensioenen in het werknemersstelsel naar toegang van elk van de partners tot de tweede pijler, 2007, aantallen en percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

De gepensioneerde koppels die in de tabellen 3.3 en 3.4 voorgesteld worden, beschikken over een gezinspensioen, over twee alleenstaandenpensioenen of over één alleenstaandenpensioen, opgebouwd als werknemer. Bij koppels met een gezinspensioen zijn de inkomsten van de partner van de gepensioneerde per definitie erg beperkt, anders vervalt het recht op een gezinspensioen. Tabel 3.4 geeft het aandeel koppels weer die toegang hebben tot een tweedepijlerpensioen voor de drie onderscheiden koppeltypes. De verschillen tussen de koppeltypes zijn eerder klein. Het percentage gepensioneerde koppels met een aanvullend pensioen schommelt rond 50 procent. De koppels met twee alleenstaandenpensioenen hebben iets vaker toegang tot de tweede pijler (55%). Dit is niet verwonderlijk aangezien bij deze koppels beide partners kans maken op een aanvullend pensioen. Tabel 3.5 geeft aan dat in 26 procent van de koppels met twee alleenstaandenpensioenen de beide partners toegang hebben tot een tweedepijlerpensioen. Bij zes op tien van deze koppels heeft enkel de man toegang tot een tweedepijlerpensioen; bij één op tien koppels enkel de vrouw.

Grafiek 3.5. Toegang tot de tweede pijler naar hoogte van het geaggregeerde eerstelijerpensioen op koppelniveau en naar geslacht, koppels met twee alleenstaandenpensioenen in het werknemersstelsel, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Om na te gaan hoe de toegang tot het tweedepijlerpensioen zich verhoudt tot de hoogte van het eerstelijerpensioen, focussen we in grafiek 3.5 op de koppels waar beide partners een alleenstaandenpensioen als werknemer ontvangen. De grafiek toont voor de beide partners de toegang tot de tweede pensioenpijler naar inkomensklasse van het totale eerstelijerpensioen op koppelniveau. Zowel het aandeel mannen als vrouwen dat een aanvullend pensioen ontvangt, neemt toe naarmate het wettelijke pensioeninkomen op koppelniveau stijgt. De gepensioneerden met de hoogste eerstelijerpensioenen zijn ook diegenen met de langste loopbanen of met de beste arbeidsmarktposities tijdens deze loopbaan. Precies deze groep maakt een hogere kans op een tweedepijlerpensioen. Bovendien worden de verschillen tussen mannen en vrouwen in de toegang tot de tweede pijler kleiner naarmate het eerstelijerpensioen stijgt. In de hoogste inkomensklassen vinden we immers meer koppels waarin beide partners een substantieel eerstelijerpensioen hebben opgebouwd.

3.4. Hoogte van het tweedepijlerpensioen

3.4.1. Individuele gepensioneerden

3.4.1.1. Naar uitkeringsvorm

Alvorens we de hoogte en verdeling van het tweedepijlerpensioen bespreken, is het belangrijk dat eraan wordt herinnerd dat we hier enkel uitspraken doen over de zuiver rustgepensioneerde werknemers met toegang tot een tweedepijlerpensioen.

Aangezien tweedepijlerpensioenen zowel in de vorm van een periodieke rente als een eenmalig kapitaal voorkomen, was het nodig een aantal bewerkingen te doen om de bedragen van deze uitkeringsvormen te kunnen vergelijken. Het bedrag van de eenmalige kapitaalsuitkering werd omgezet naar een bedrag dat gelijk is aan het maandbedrag dat zou worden uitgekeerd indien het opgebouwde pensioenkapitaal als levenslange rente zou worden uitbetaald. Anders gezegd, de kapitalen werden omgezet in fictieve rentes. Voor een gedetailleerde toelichting bij deze omzetting verwijzen we naar Berghman et al. (2008, p. 60).

	Totale groep		Instroom 2007	
	Gemiddelde	Mediaan	Gemiddelde	Mediaan
Kapitaal	94.677	34.541	119.412	52.944
Fictieve maandelijkse rente	575	206	734	329
Reële rente	414	254	471	505

Tabel 3.5.
Hoogte van het tweedepijlerpensioen naar uitkeringsvorm voor rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 3.5 geeft de hoogte van het tweedepijlerpensioen naar uitkeringsvorm voor de totale populatie rustgepensioneerde werknemers met een tweedepijlerpensioen en voor de rustgepensioneerde werknemers die voor het eerst hun aanvullend pensioen ontvingen in 2007 (instroom). Voor de totale groep rustgepensioneerden met een tweedepijlerpensioen, bedraagt het gemiddelde uitgekeerde kapitaal 94.677 euro. De helft van deze groep krijgt echter minder dan 34.541 euro (cf. mediaan), wat impliceert dat veel gepensioneerden lagere kapitalen ontvangen dan het gemiddelde suggereert. Het gemiddelde wordt dus omhoog getrokken door een aantal extreem hoge kapitalen. Voor de recent ingestroomde groep gepensioneerden liggen zowel het gemiddelde als de mediaan beduidend hoger (resp. 119.412 euro en 52.944 euro).

De gemiddelde reële rente die gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen ontvingen in 2007, bedroeg 414 euro per maand. De helft van deze groep ontving een reële rente van minder dan 254 euro. Voor de gepensioneerden die in 2007 voor het eerst een aanvullend pensioen ontvingen, was de gemiddelde

rente iets hoger (471 euro). In vergelijking met de gemiddelde reële rentes, liggen de gemiddelde fictieve rentes steeds hoger, zowel voor de totale groep als voor de instroom in 2007. Dit geldt echter niet voor de mediaan, die steeds lager is voor de fictieve dan voor de reële rentes. Dat bevestigt de vertekening van de gemiddelde fictieve rentes door extreme waarden.

	Totale groep		Instroom 2007	
	Gemiddelde	Mediaan	Gemiddelde	Mediaan
Kapitaal				
Man	107.713	41.429	128.024	52.168
Vrouw	46.910	17.274	83.038	55.052
Fictieve maandelijkse rente				
Man	656	251	787	328
Vrouw	273	96	504	337
Reële rente				
Man	439	346	485	505
Vrouw	259	118	268	105

Tabel 3.6.
Hoogte van het tweedepijlerpensioen naar uitkeringsvorm en geslacht voor rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 3.6 geeft de hoogte van het tweedepijlerpensioen naar uitkeringsvorm en geslacht. We stellen vast dat er belangrijke verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen wat de hoogte van hun aanvullend pensioen betreft. De gemiddelde kapitaalsuitkering van mannen was in 2007 aanzienlijk hoger dan deze van vrouwen: 107.713 euro tegenover 46.910 euro. Ook hier zien we de grote verschillen tussen het gemiddelde en de mediaan terugkomen, wat wijst op een aantal extreem hoge waarden in de verdeling. Opmerkelijk is ook dat bij de gepensioneerden die in 2007 voor het eerst een tweedepijlerpensioen ontvingen, de mediane kapitaalsuitkering van de vrouwen hoger ligt dan die van de mannen. De helft van de vrouwen ontving een kapitaal lager dan 55.052 euro, terwijl de helft van de mannen een kapitaal van minder dan 52.168 euro had. Dit kan wijzen op een inhaalbeweging van de vrouwen ten opzichte van de mannen, al blijft die inhaalbeweging beperkt tot de lagere kapitalen en al blijven vrouwen minder vaak toegang hebben tot de tweede pijler.

Ook voor de rentes worden de hierboven vastgestelde genderverschillen bevestigd. Het gemiddelde tweedepijlerpensioen uitgekeerd als rente, is hoger voor mannen dan voor vrouwen. Dit geldt zowel voor de reële als voor de fictieve rentes. De genderkloof is echter wel kleiner voor gepensioneerden met een reële dan voor gepensioneerden met een fictieve rente: de reële rente blijkt 1,7 keer groter voor mannen dan voor vrouwen; de fictieve rente blijkt 2,5 keer groter. Bij de recent ingestroomde gepensioneerden ligt de mediaan voor de fictieve rentes opnieuw hoger voor vrouwen dan voor mannen, maar deze trend wordt niet bevestigd in termen van reële rentes.

3.4.1.2. Naar achtergrondkenmerken

	Totale groep	Instroom 2007
Totaal	579	675
Geslacht		
Man	652	710
Vrouw	291	489
Gewest		
VG	573	653
WG	542	651
BHG	745	914
Onbekend	753	1.006
Buitenland	376	913
Leeftijd		
-60	591	491
60-64	922	887
65-69	584	431
70-74	528	421
75-84	486	815
85+	538	1.112
Hoogte eerstelijerpensioen		
1 ^{ste} kwintiel	220	363
2 ^{de} kwintiel	316	355
3 ^{de} kwintiel	606	559
4 ^{de} kwintiel	748	1.008
5 ^{de} kwintiel	1.007	1.090

Tabel 3.7.
Gemiddeld maandelijks tweedelijerpensioen naar geslacht, gewest, leeftijd en hoogte van het eerstelijerpensioen voor rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Vanaf dit punt in de atlas baseren we ons op maandelijks bedragen. Dat betekent dat kapitalen systematisch omgezet werden in fictieve maandelijks rentes. Bovendien beschouwen we verder totale tweedelijerpensioenen, wat inhoudt dat eventuele combinaties van fictieve en reële rentes opgeteld werden.

Tabel 3.7 geeft de gemiddelde hoogte van het tweedelijerpensioen van de rustgepensioneerde werknemers in 2007 naar enkele persoons- en pensioenkenmerken. Daarnaast wordt ook het gemiddelde tweedelijerpensioen voor de in 2007 ingestroomde gepensioneerde werknemers weergegeven.

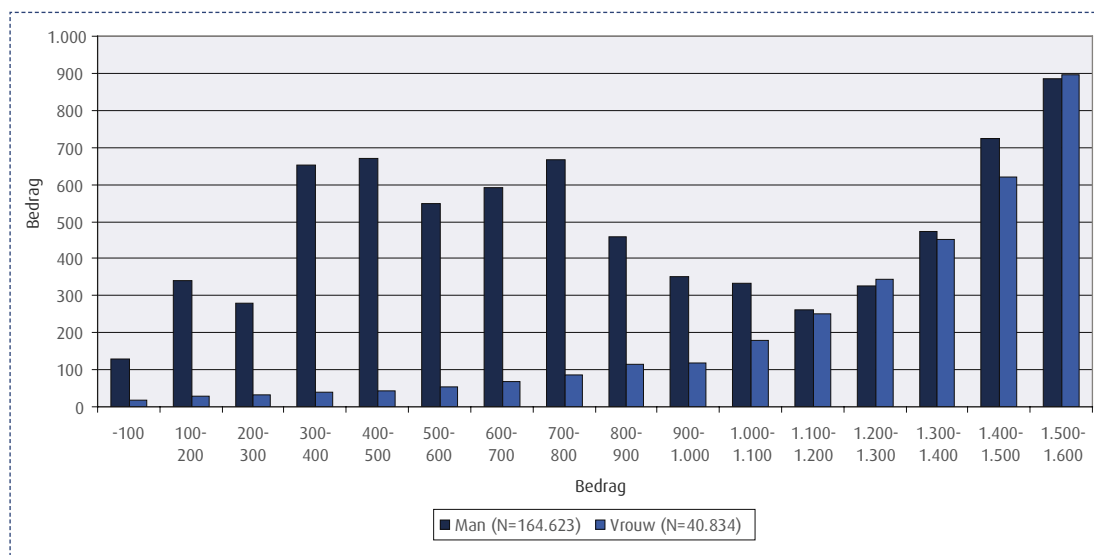
Gemiddeld ontvangt een rustgepensioneerde werknemer in 2007 een tweedepijlerpensioen van 579 euro per maand. Dit is bijna 100 euro minder dan het gemiddeld tweedepijlerpensioen voor de meest recent ingestroomde groep werknemers (675 euro).

Mannen krijgen gemiddeld beduidend hogere tweedepijlerpensioenen dan vrouwen: het gemiddeld tweedepijlerpensioen van mannen bedraagt meer dan het dubbele van dat van vrouwen (652 euro tegenover 291 euro). Bij de meest recent ingestroomde groep wordt dit verschil minder groot, wat wijst op een beperkte inhaalbeweging van de vrouwen.

Bij een vergelijking tussen de gewesten valt op dat de aanvullende pensioenen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (745 euro) beduidend hoger zijn dan in de rest van België (573 euro voor Vlaamse Gewest en 542 euro voor het Waalse Gewest).

Wat het verband tussen de leeftijd en de hoogte van het tweedepijlerpensioen betreft, zien we belangrijke verschillen tussen de gepensioneerden jonger en ouder dan 65 jaar. De gepensioneerden jonger dan 65 jaar ontvingen gemiddeld een hoger tweedepijlerpensioen dan de groep ouder dan 65 jaar. De 60- tot 64-jarigen ontvingen gemiddeld 922 euro, wat bijna 400 euro hoger is dan het aanvullend pensioen van de 65-plussers.

Tot slot bestaat er een belangrijk verband tussen de hoogte van het eerste- en van het tweedepijlerpensioen. Het tweedepijlerpensioen neemt substantieel toe naarmate ook het eerste pijlerpensioen hoger blijkt te zijn. Dit is niet onlogisch, aangezien de bijdragen voor het tweedepijlerpensioen vaak uitgedrukt worden als een percentage van het verdiende loon tijdens de loopbaan. Hoe hoger dit verdiende loon, hoe hoger dus het eerste- én het tweedepijlerpensioen. Bijgevolg hebben gepensioneerden met een hoger wettelijk pensioen niet enkel vaker toegang tot de tweede pijler, maar is hun aanvullend pensioen ook aanzienlijk hoger. Er speelt dus een dubbele ongelijkheid, zowel naar de toegang als naar de hoogte van de tweede pijler. Deze ongelijkheid lijkt evenwel licht af te nemen in de meest recente cohorte gepensioneerden.

Grafiek 3.6. Gemiddeld maandelijks tweedepijlerpensioen naar hoogte van het eerste pijlerpensioen en geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

In grafiek 3.6 wordt de hoogte van het tweedepijlerpensioen weergegeven naar de hoogte van het eerste pijlerpensioen en het geslacht van de gepensioneerde. De vaststellingen op basis van tabel 3.7 worden bevestigd in de zin dat het tweedepijlerpensioen toeneemt naarmate het eerste pijlerpensioen hoger is. Dit geldt zowel voor de rustgepensioneerde mannen als vrouwen, alhoewel deze samenhang duidelijker naar voren komt bij de gepensioneerde vrouwen. Bij de mannen blijkt er een minder eenduidig verband te bestaan.

Belangrijker is evenwel dat naarmate het eerste pijlerpensioen toeneemt, de verschillen in de hoogte van het tweedepijlerpensioen tussen mannen en vrouwen kleiner worden. Vanaf een eerste pijlerpensioen van 1.100 euro loopt de hoogte van het tweedepijlerpensioen van mannen en vrouwen haast gelijk op.

3.4.2. Gepensioneerde huishoudens

Type koppel	Aantal	Gemiddelde	Mediaan
Koppels met gezinspensioen	42.429	789	362
Koppels met 2 alleenstaandenpensioenen	32.448	517	237
Enkel de man heeft tweedepijlerpensioen	19.868	416	189
Enkel de vrouw heeft tweedepijlerpensioen	4.083	202	65
Beiden hebben tweedepijlerpensioen	8.497	903	540
Koppels met 1 alleenstaandenpensioen	31.221	669	406
Totaal	106.098	673	324

Tabel 3.8. Hoogte van het maandelijks tweedepijlerpensioen naar koppeltype voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, bedragen in euro

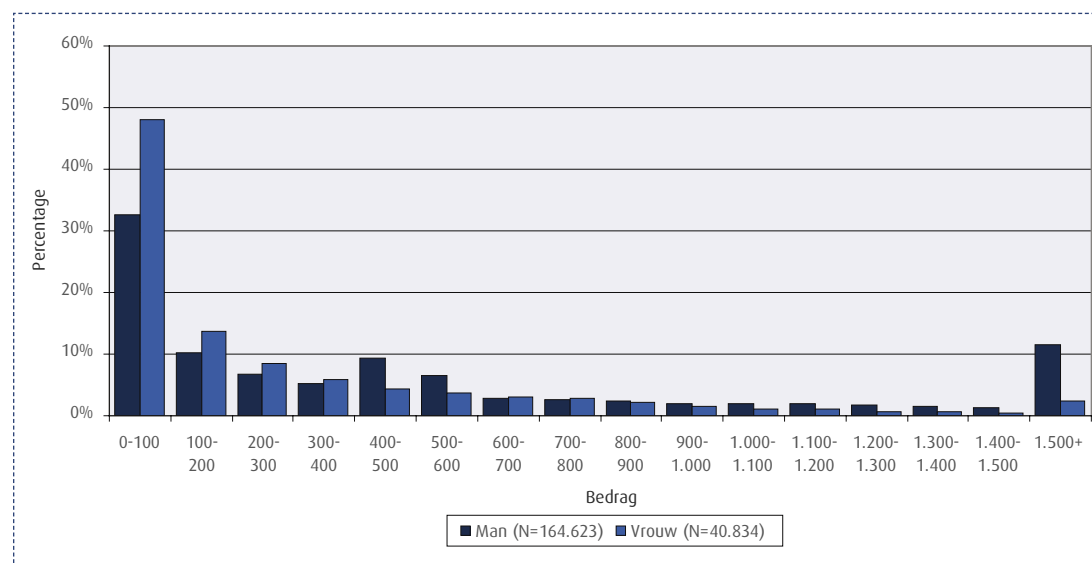
Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 3.8 geeft de hoogte van het tweedepijlerpensioen voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer naar het type koppel: koppels met een gezinspensioen, koppels met twee alleenstaandenpensioenen of koppels met één alleenstaandenpensioen. Tweedepijlerpensioenen van de partners worden samengeteld.

Het tweedepijlerpensioen is logischerwijze het hoogst voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen waarin *beide* partners een tweedepijlerpensioen ontvangen. Het gemiddeld aanvullend pensioen van deze koppels bedraagt 903 euro; de helft van deze koppels ontvangt een aanvullend pensioen van 540 euro of minder. De koppels met twee alleenstaandenpensioenen waarvan slechts één partner een tweedepijlerpensioen ontvangt, doen het slechter, ook in vergelijking met koppels met slechts één eerstepijlerpensioen (aan gezins- of alleenstaandentarief). Dit geldt des te sterker voor die koppels waar de vrouw het enige tweedepijlerpensioen ontvangt (gemiddeld 202 euro). De koppels met een gezinspensioen en met één alleenstaandenpensioen vormen een middencategorie. Bij koppels met een gezinspensioen bedraagt het tweedepijlerpensioen gemiddeld 789 euro; de helft van deze koppels krijgt minder dan 362 euro per maand. Bij koppels met één alleenstaandenpensioen is het gemiddeld tweedepijlerpensioen 669 euro en krijgt de helft van de koppels minder dan 406 euro op maandbasis.

3.5. De inkomensverdeling binnen de tweede pijler

3.5.1. Individuele gepensioneerden

Grafiek 3.7. Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages

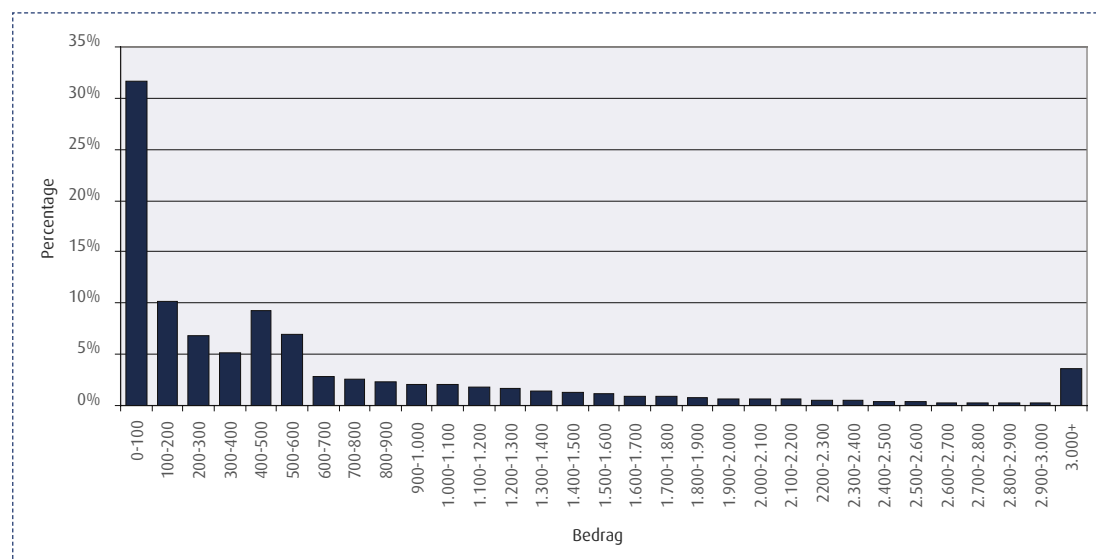
Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 3.7 geeft de verdeling van het tweedepijlerpensioen naar geslacht voor rustgepensioneerde werknemers in 2007. Deze grafiek verklaart waarom de gemiddelden en medianen in de vorige tabellen en grafieken soms sterk afweken. Er bestaat namelijk een brede variatie in de hoogte van het tweedepijlerpensioen.

De meerderheid van de rustgepensioneerde mannen en vrouwen heeft een vrij beperkt aanvullend pensioen. Bijna de helft van de vrouwen heeft een tweedepijlerpensioen dat minder dan 100 euro bedraagt. Bij de rustgepensioneerde mannen blijkt ongeveer twee derden maandelijks minder dan 500 euro te ontvangen vanuit de tweede pijler.

Opmerkelijk is ook dat een beperkte groep rustgepensioneerde mannen een hoog aanvullend pensioen ontvangt. Iets meer dan 10 procent van deze groep heeft een tweedepijlerpensioen dat meer dan 1.500 euro per maand bedraagt. Bij rustgepensioneerde vrouwen geldt dit echter slechts voor minder dan vijf procent van hen.

3.5.2. Gepensioneerde huishoudens

Grafiek 3.8.
Inkomensverdeling van het tweedepijlerpensioen voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007/007

Grafiek 3.8 geeft de verdeling van het tweedepijlerpensioen voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer. Alle koppels die een tweedepijlerpensioen ontvangen zijn hierbij opgenomen, ongeacht of slechts één dan wel beide partners een aanvullend pensioen hebben. De tweedepijlerpensioenen op koppelniveau blijken zeer scheef verdeeld te zijn. Zo heeft meer dan 30 procent van de gepensioneerde koppels een aanvullend pensioen dat minder dan 100 euro bedraagt.

Slechts één vijfde van de gepensioneerde koppels heeft een aanvullend pensioen hoger dan 1.000 euro. Iets minder dan vijf procent heeft een tweedepijlerpensioen hoger dan 3.000 euro per maand.

3.6. Conclusie

In dit hoofdstuk van de Pensioenatlas werd dieper ingegaan op de tweede pijler van het Belgische pensioensysteem. Omwille van de karakteristieken van de data werden enkel de aanvullende pensioenen van rustgepensioneerde werknemers in kaart gebracht. We geven een overzicht van de meest markante resultaten.

Tweedepijlerpensioenen kunnen uitgekeerd worden als rentes, als kapitalen of als een combinatie van beide. De grote meerderheid van de rustgepensioneerde werknemers neemt het aanvullend pensioen op als een kapitaal (72%) in de plaats van als een rente (19%) of als een combinatie van beide (9%). In het begin van de jaren 1980 bleek echter het omgekeerde waar te zijn en waren de tweedepijlerpensioenen onder de vorm van rentes dominant. Deze verandering doorheen de jaren houdt verband met veranderingen in het fiscale beleid ten aanzien van kapitaalsuitkeringen.

De meeste rustgepensioneerde werknemers nemen hun tweedepijlerpensioen op de wettelijke pensioenleeftijd op ofwel vijf jaar daarvoor. Bijna de helft van de gepensioneerden neemt het tweedepijlerpensioen gelijktijdig met het eerstepijlerpensioen op. De anderen doen dit voornamelijk vóór de opname van het eerstepijlerpensioen. Kapitalen worden vaker vóór het eerstepijlerpensioen opgenomen dan rentes.

Vijfendertig procent van de rustgepensioneerde werknemers en vijftig procent van de koppels met een rustpensioen als werknemer heeft recht op een tweedepijlerpensioen. De toegang is echter sterk ongelijk verdeeld. Bepaalde groepen gepensioneerden hebben minder toegang tot de tweede pijler: vrouwen, inwoners van het Vlaamse gewest, 85-plussers en koppels met een gezinspensioen of één alleenstaandenpensioen.

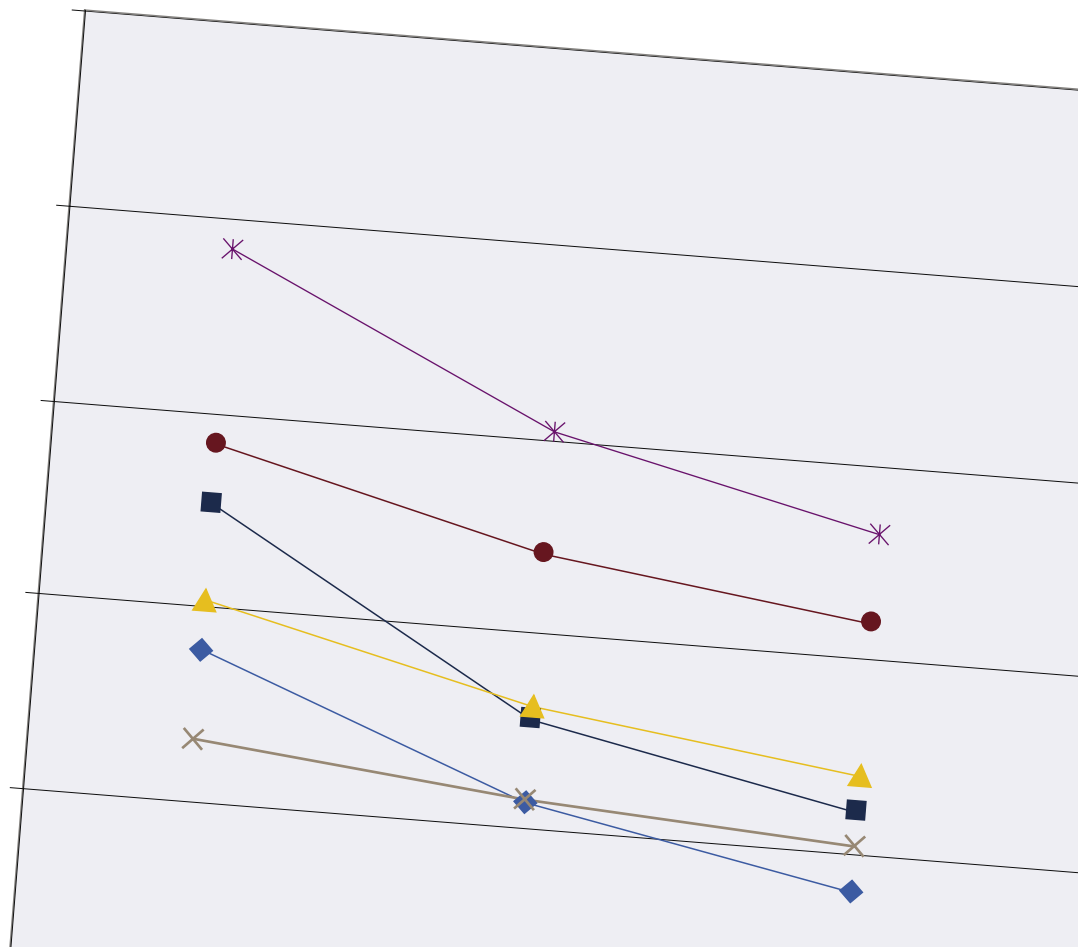
Bovendien stijgt de toegang tot de tweede pijler naarmate het eerstepijlerpensioen hoger is. Er is dus sprake van een Mattheüseffect: zij die al veel hebben op basis van de eerste pijler, krijgen ook vaker toegang tot de tweede pijler. Zij die niet veel hebben in de eerste pijler, hebben minder vaak toegang tot de tweede pijler.

Net als de toegang, verschilt ook de hoogte van de tweedepijlerpensioenen sterk tussen de gepensioneerden onderling. Rustgepensioneerde vrouwen hebben een aanvullend pensioen dat iets minder dan de helft bedraagt van het aanvullend pensioen van de mannen. De tweedepijlerpensioenen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest liggen beduidend hoger dan deze in het Vlaamse en Waalse Gewest. De aanvullende pensioenen van oudere gepensioneerden zijn lager dan deze van de jongere gepensioneerden.

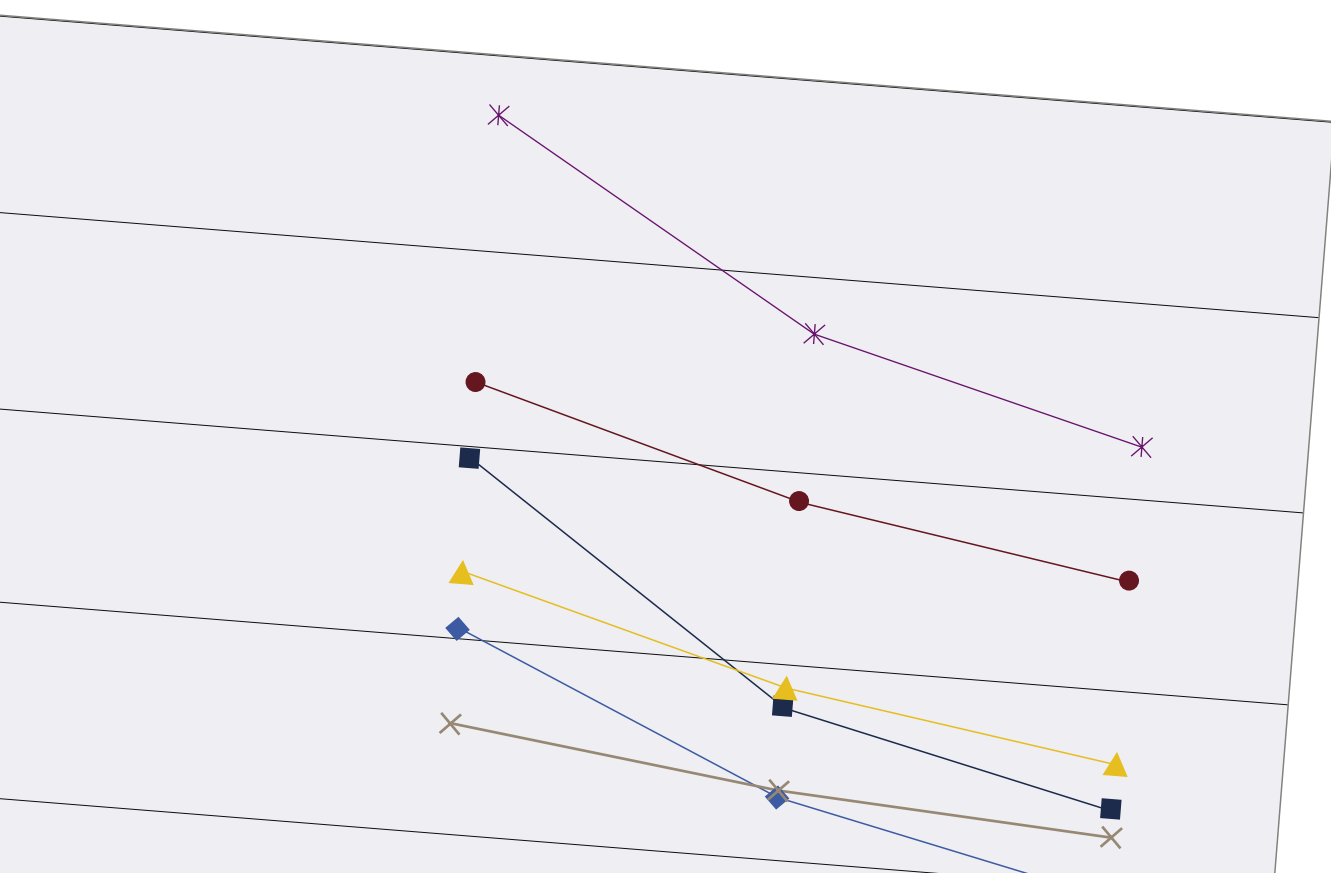
Bovendien krijgen gepensioneerden met een hoger eerstepijlerpensioen gemiddeld ook een hoger tweedepijlerpensioen. Dat betekent dat bovenop de ongelijkheid in de toegang tot de tweede pijler, zich een volgende ongelijkheid ent die betrekking heeft op de hoogte van het tweedepijlerpensioen. In die zin kunnen we spreken van een Lucaseffect, aangezien deze evangelist net als Mattheüs verwees naar het effect van toenemende ongelijkheid.

De hoogte van het tweedepijlerpensioen verschilt ook naar de uitkeringsvorm. Wanneer de kapitaalsuitkeringen worden omgezet naar fictieve maandelijkse rentes, blijken de reële rentes gemiddeld lager te zijn dan de fictieve rentes. Gepensioneerden die hun tweedepijlerpensioen hebben ontvangen als een kapitaalsuitkering zijn met andere woorden beter af dan gepensioneerden die hun aanvullend pensioen ontvangen in de vorm van rente-uitkeringen.

De gemiddelde hoogtes van de pensioenen in de tweede pijler verhullen echter grote verschillen tussen de gepensioneerden onderling. Een substantieel deel van de gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen ontvangt een aanvullend pensioen dat minder dan 100 euro bedraagt. Vooral vrouwen situeren zich in de laagste regionen van de inkomensverdeling: bijna de helft ervan heeft een aanvullend pensioen lager dan 100 euro, tegenover één derde van de rustgepensioneerde mannen.

HET TOTALE PENSIOENINKOMEN

4. HET TOTALE PENSIOENINKOMEN

In het tweede en derde hoofdstuk van deze Pensioenatlas werden de wettelijke en aanvullende pensioenen van de Belgische gepensioneerden besproken. In dit hoofdstuk wordt het totale pensioeninkomen in kaart gebracht. We houden hiervoor rekening met de inkomsten uit eerste- én tweedepijlerpensioenen. We beperken ons net als in het voorgaande hoofdstuk tot de rustgepensioneerde werknemers. Rustgepensioneerde zelfstandigen en ambtenaren worden buiten beschouwing gelaten om de redenen die reeds in het derde hoofdstuk werden aangehaald.

In de eerste paragraaf zal de hoogte en de samenstelling van het totale pensioen in kaart gebracht worden. In de tweede paragraaf behandelen we de inkomensverdelingen binnen de totale pensioeninkomens.

4.1. Hoogte en samenstelling van het totale pensioeninkomen

4.1.1. Individuele gepensioneerden

	Totale groep		Instroom 2007	
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Geslacht				
Man	364.037	1.582	21.892	1.728
Vrouw	226.422	682	16.063	848
Onbekend	144	582	-	-
Woonplaats				
België	548.749	1.294	37.752	1.355
VG	351.777	1.280	24.738	1.347
WG	151.876	1.307	10.211	1.377
BHG	45.096	1.361	2.803	1.339
Buitenland	34.209	371	85	1.069
Onbekend	7.645	948	118	1.841
Leeftijd				
-60	19.033	1.135	1.487	583
60-64	63.060	1.524	22.866	1.264
65-69	153.569	1.342	14.528	1.504
70-74	145.304	1.223	66	525
75-84	181.557	1.086	65	599
85+	31.416	1.016	15	537
Totaal				
	590.603	1.230	37.955	1.324

Tabel 4.1.
Gemiddeld maandelijks totaal pensioeninkomen naar geslacht, woonplaats en leeftijdsklasse, rustgepensioneerde werknemers, totale groep en instroom 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

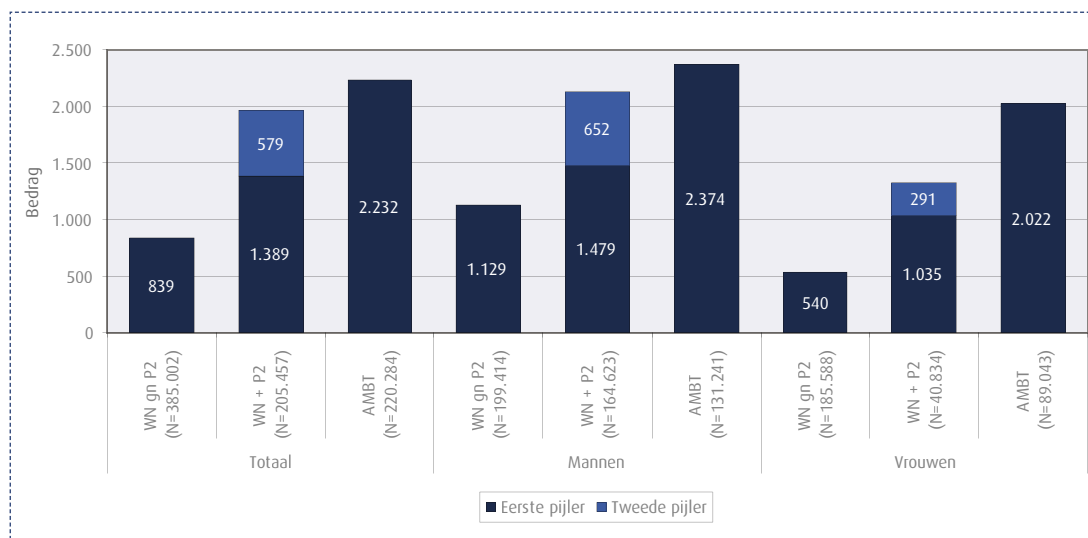
Tabel 4.1 geeft een overzicht van het gemiddelde maandelijks totale pensioeninkomen van de Belgische rustgepensioneerde werknemers. De bedragen bestaan uit het eerstelijerpensioen al dan niet aangevuld met een pensioen uit de tweede pijler. Het gemiddelde maandelijks totale pensioeninkomen bedraagt 1.230 euro. Bij de recent gepensioneerden ligt dit gemiddelde wat hoger, namelijk op 1.324 euro per maand.

Zoals blijkt uit de tabel verscherpt het samenvoegen van beide pijlers de bestaande ongelijkheden in de eerste pijler. In de eerste pijler bedroeg het gemiddelde pensioeninkomen van de vrouwelijke rustgepensioneerde werknemers 49 procent van het mannelijke gemiddelde (629 en 1.287 euro, zie grafiek 2.5). Na toevoeging van de tweede pijler is dit nog slechts 43 procent van het mannelijke gemiddelde (vgl. 682 en 1.582 euro). Onder de recent gepensioneerden is de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen kleiner: het vrouwelijke gemiddelde bedraagt dan opnieuw 49 procent van het mannelijke (vgl. 848 en 1.728 euro).

Het gemiddelde totale pensioen van de vrouwen is dus amper hoger dan hun gemiddelde eerstelijnerpensioen. De tweede pijler heeft geen noemenswaardig effect op het gemiddelde pensioeninkomen van de vrouwelijke rustgepensioneerde werknemers. Bij de mannen is het gemiddelde pensioeninkomen daarentegen 300 euro hoger wanneer ook de tweede pijler in rekening wordt gebracht (van 1.287 euro, zie grafiek 2.5, naar 1.582 euro).

Wanneer we de verschillende gewesten vergelijken blijkt dat het gemiddelde totale pensioeninkomen in het Vlaamse Gewest (1.280 euro) het laagst is, gevolgd door het Waalse Gewest (1.307 euro) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1.361 euro).

Ten slotte valt ook de evolutie op van het gemiddelde pensioeninkomen naargelang de leeftijd van de gepensioneerden. Het totale pensioeninkomen van de oudere gepensioneerden – 75 jaar of ouder – bedraagt ongeveer twee derden van het gemiddelde van de gepensioneerden tussen 60 en 65 jaar. Daarbij moet men er wel rekening mee houden dat een deel van de gepensioneerden jonger dan 65 jaar het tweedelijnerpensioen nog niet hebben opgenomen. Een gelijkaardige opmerking geldt voor de vergelijking van de totale groep met de instroom.

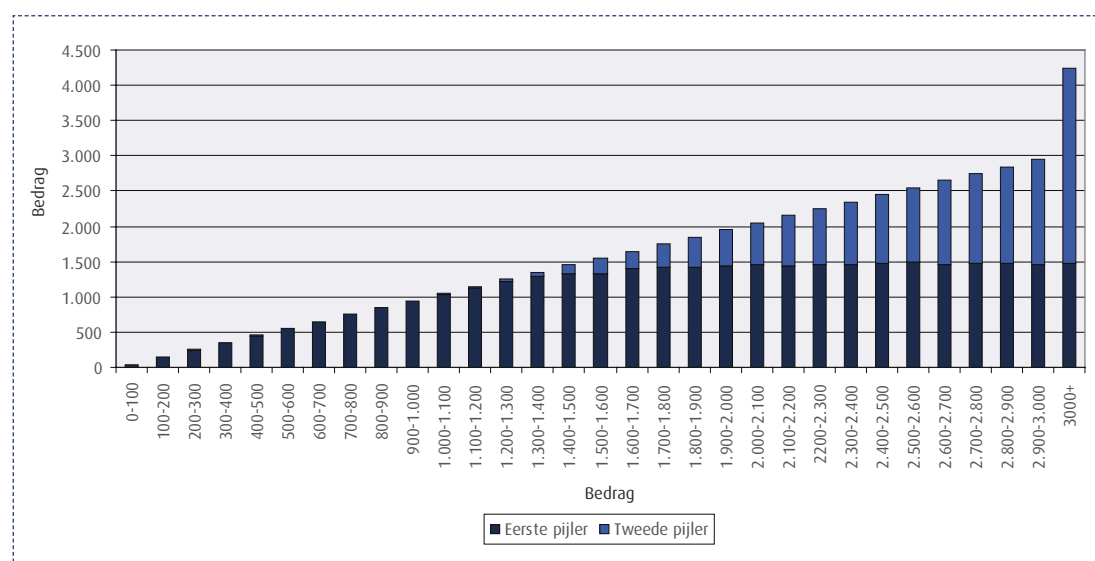
Grafiek 4.1. Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedelijnerpensioen naar geslacht, rustgepensioneerde werknemers zonder en met tweedelijnerpensioen en rustgepensioneerde ambtenaren, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.1 geeft het gemiddelde totale pensioeninkomen naar geslacht voor drie categorieën rustgepensioneerden: werknemers zonder een tweede pijler (WN gn P2), werknemers met een tweede pijler (WN + P2) en ambtenaren (AMBT). Het totale gemiddelde pensioeninkomen van de rustgepensioneerde werknemers met een tweede pijler wordt opgesplitst naar de beide pijlers.

Aan ambtenaren wordt in principe geen tweedepijlerpensioen toegekend. Hun eerstelijnerpensioen vormt het totale pensioeninkomen. Niettegenstaande het ontbreken van een tweede pijler genieten de rustgepensioneerde ambtenaren gemiddeld het hoogste pensioeninkomen. Onder de mannen loopt dat op tot een maandelijks inkomen van gemiddeld 2.374 euro, vergeleken met 2.022 euro voor de vrouwelijke ambtenaren.

Binnen de groep rustgepensioneerde werknemers toont grafiek 4.1 grote verschillen. Werknemers zonder een aanvullend pensioen hebben gemiddeld een lager eerstelijnerpensioen dan werknemers met een aanvullend pensioen (resp. 839 en 1.129 euro). Bovenop hun hogere gemiddelde eerstelijnerpensioen ontvangt deze laatste groep dan nog eens een tweedepijlerpensioen (gemiddeld 579 euro). Opnieuw valt op dat de vrouwen telkens een lager gemiddeld inkomen ontvangen.

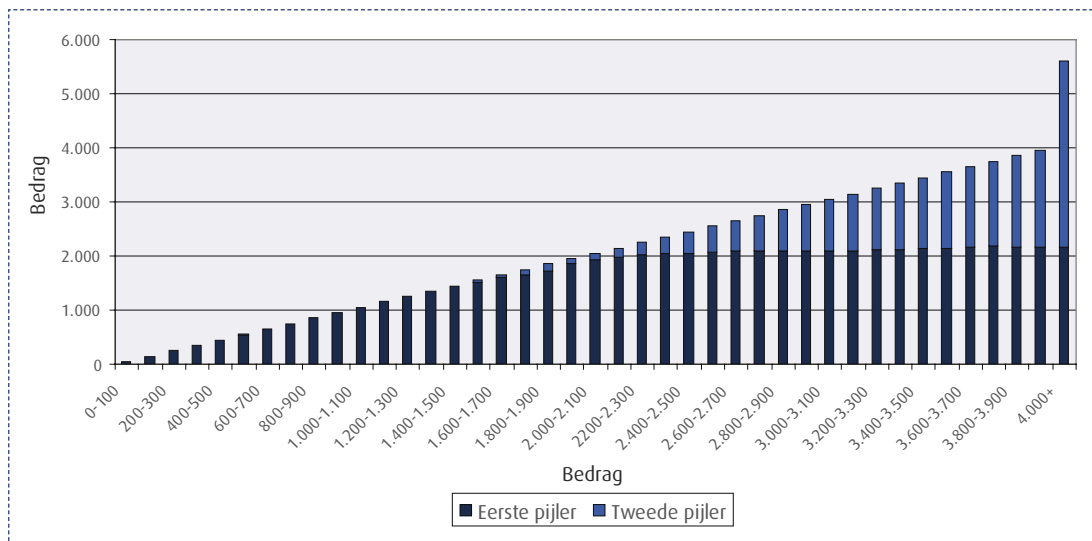

Grafiek 4.2.
Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen naar hoogte van het totale pensioeninkomen, alleenstaande rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.2 geeft de samenstelling van het totale pensioen naargelang de inkomensklassen van het totale pensioen voor alleenstaande rustgepensioneerde werknemers. Bij een totaal pensioeninkomen dat de bovengrens van de eerste pijler voor rustgepensioneerde werknemers – ongeveer 1.500 euro – overstijgt, wordt het wettelijk pensioen per definitie aangevuld met een tweede pijler. Die 1.500 euro is het resultaat van de loongrenzen die gehanteerd worden bij de pensioenberekening in het stelsel van de werknemers. Uit de cijfers blijkt dat de gepensioneerden die zich in de lagere pensioenklassen bevinden zo goed als geen aanvullend pensioeninkomen genieten boven hun wettelijk pensioen.

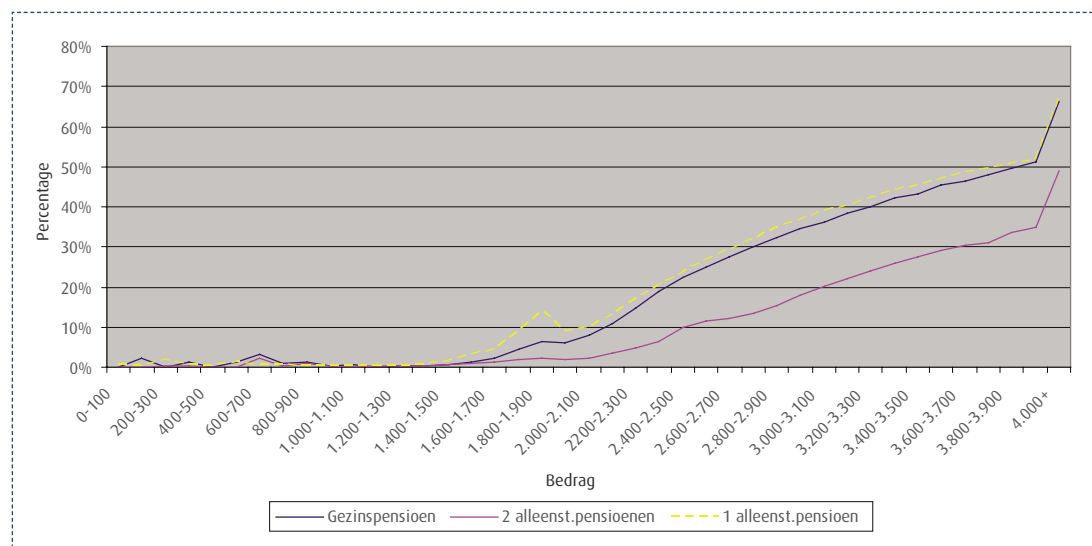
4.1.2. Gepensioneerde huishoudens

Grafiek 4.3. Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen naar hoogte van het totale pensioeninkomen voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

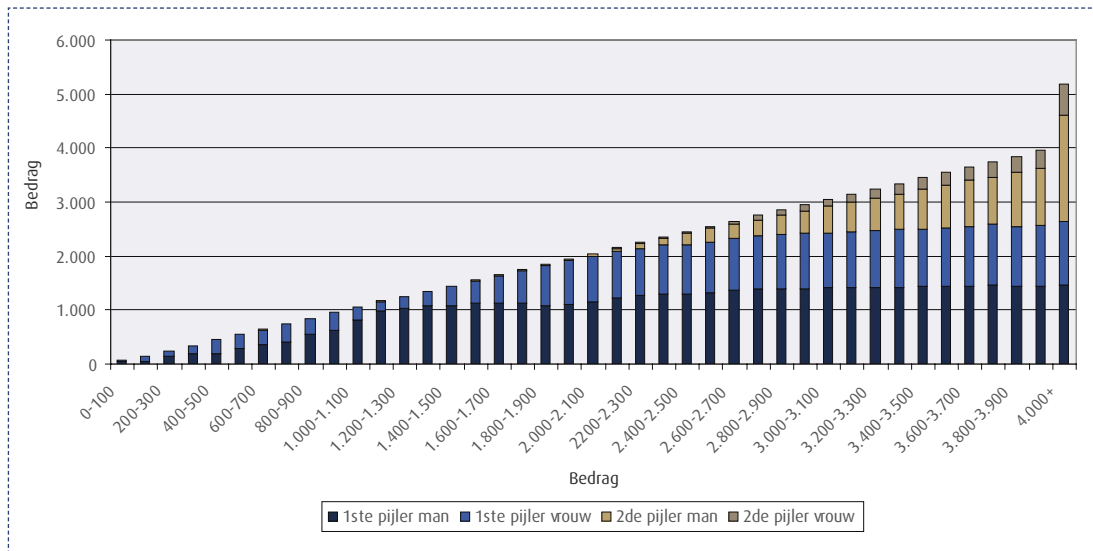
Grafiek 4.3 geeft naar analogie met grafiek 4.2 de samenstelling van het totale pensioen, ditmaal voor de rustgepensioneerde koppels met één of twee rustgepensioneerde werknemers. Net zoals bij de individuele rustgepensioneerde werknemers, blijkt ook hier dat een tweedepijlerpensioen weggelegd is voor koppels met hogere wettelijk pensioenen. De variatie binnen de lagere klassen is volledig afhankelijk van de hoogte van het wettelijke pensioen. Vanaf een totaal pensioeninkomen op koppelniveau hoger dan 2.000 euro blijkt de variatie echter volledig afhankelijk te zijn van de hoogte van de tweede pijler.

Grafiek 4.4. Aandeel van de tweede pijler in het totale pensioeninkomen naar koppeltipe voor koppels met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.4 toont het aandeel van de tweede pijler in het totale pensioeninkomen op koppelniveau naar koppelttype. Beneden de 1.500 euro is het aandeel van de tweede pijler in het pensioeninkomen voor alle koppels verwaarloosbaar. Boven die grens loopt dit aandeel geleidelijk verder op. Het aandeel is steeds het kleinst voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen. Bij de koppels met de hoogste totale pensioeninkomens op koppelniveau (i.e. van meer dan 4.000 euro) loopt het aandeel van de tweede pijler hoog op, tot 65 procent van het totale pensioen.

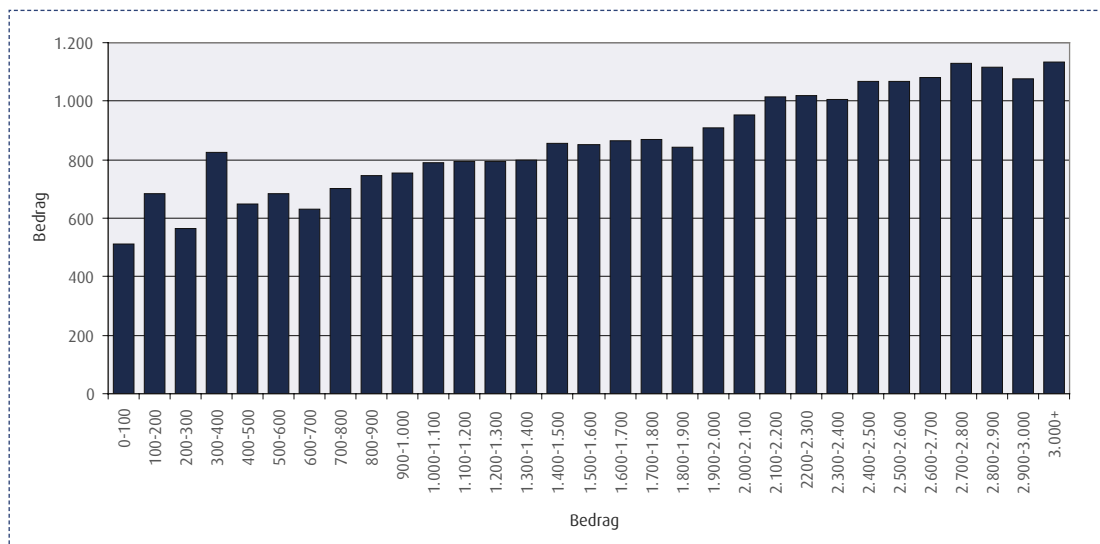

Grafiek 4.5. Gemiddeld maandelijks eerste- en tweedepijlerpensioen van beide partners naar hoogte van het totale pensioeninkomen voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.5 geeft de samenstelling van het pensioeninkomen op koppelniveau voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen. Het totale pensioeninkomen van deze koppels bestaat voor het grootste deel uit het inkomen van de eerste pijler. Dit sluit aan bij de vaststelling uit grafiek 4.4. Binnen de eerste pijler overheerst het pensioeninkomen van de man, vooral bij de lagere inkomensklassen. Naarmate het totale pensioeninkomen toeneemt, wordt de verhouding tussen het pensioeninkomen van beide partners evenwichtiger. Boven de 2.000 euro wordt het maandelijks pensioeninkomen op koppelniveau aangevuld met de tweede pijler van de man. De bijdrage van tweede pijler van de vrouw blijft over alle inkomensklassen beperkt.

In de hoogste inkomensklasse is de tweede pijler goed voor de helft van het pensioeninkomen op koppelniveau. Dat bleek al uit de vorige grafiek, hier wordt duidelijk dat die tweede pijler vooral door de man wordt aangeleverd.

Grafiek 4.6: Gemiddeld maandelijks totaal pensioeninkomen van de vrouw naar totaal pensioeninkomen van de man voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen, rustgepensioneerde werknemers, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.6 zet het totale pensioeninkomen van de vrouw op de verticale as uit tegen het totale pensioeninkomen van de man op de horizontale as voor koppels met twee alleenstaandenpensioenen. De grafiek maakt de pensioenhomogamie bij deze koppels duidelijk. Er is een duidelijke positieve relatie tussen het totale pensioeninkomen van de man en de vrouw: hoe hoger het gemiddelde pensioeninkomen van de man, des te hoger het gemiddelde pensioeninkomen van de vrouw.

Leefsituatie	Aantal	Bedrag
Alleenstaanden	76.396	1.272
Man	45.186	1.392
Vrouw	31.210	1.098
Koppels	205.228	1.360
Gezinspensioen	86.175	1.343
Twee alleenstaandenpensioenen	58.769	1.516
Eén alleenstaandenpensioen	60.284	1.233

Tabel 4.2: Gemiddeld equivalent maandelijks totaal pensioeninkomen naar leefsituatie, huishoudens met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

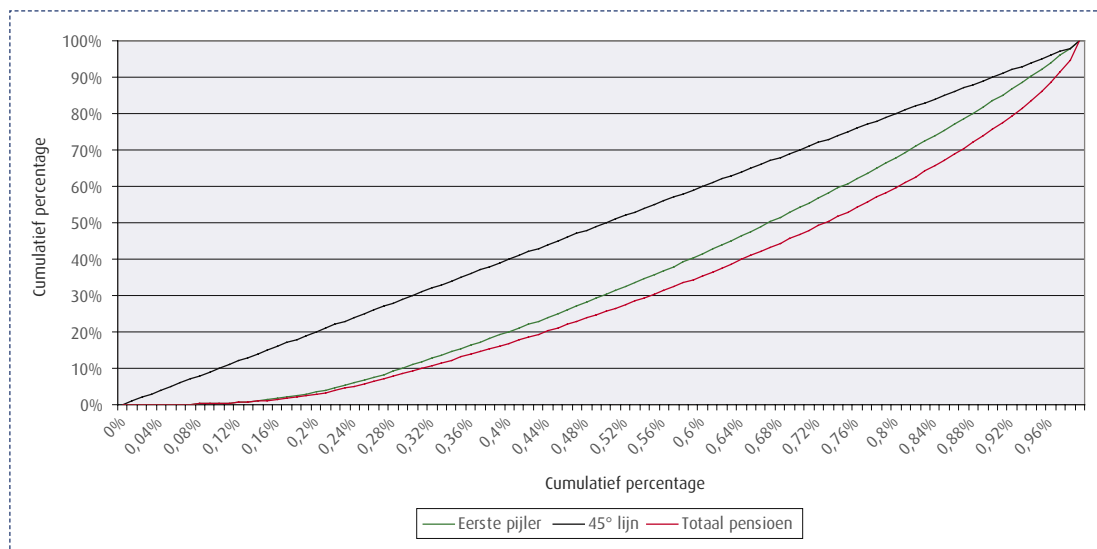
Tabel 4.2 toont het gemiddelde maandelijkse totale pensioeninkomen voor alleenstaande huishoudens en koppels. Naar analogie met tabel 2.15 wordt een OESO-equivalentieschaal gebruikt om de per capita inkomens van gepensioneerde alleenstaanden en koppels te vergelijken.

Gepensioneerden die in koppelverband leven, zijn globaal genomen financieel beter af dan alleenstaande gepensioneerden (respectievelijk een gemiddeld maandelijks inkomen van 1.360 euro en 1.272 euro). Alleenstaande gepensioneerde vrouwen blijken het laagste maandelijkse totale pensioeninkomen te

hebben (gemiddeld 1.098 euro). Koppels die een beroep kunnen doen op twee alleenstaandenpensioenen ontvangen maandelijks het hoogste totale pensioeninkomen, namelijk 1.516 euro. Dit is bijna 40 procent meer dan wat een alleenstaande gepensioneerd vrouw krijgt.

4.2. De inkomensverdeling van het totale pensioen

4.2.1. Individuele gepensioneerden

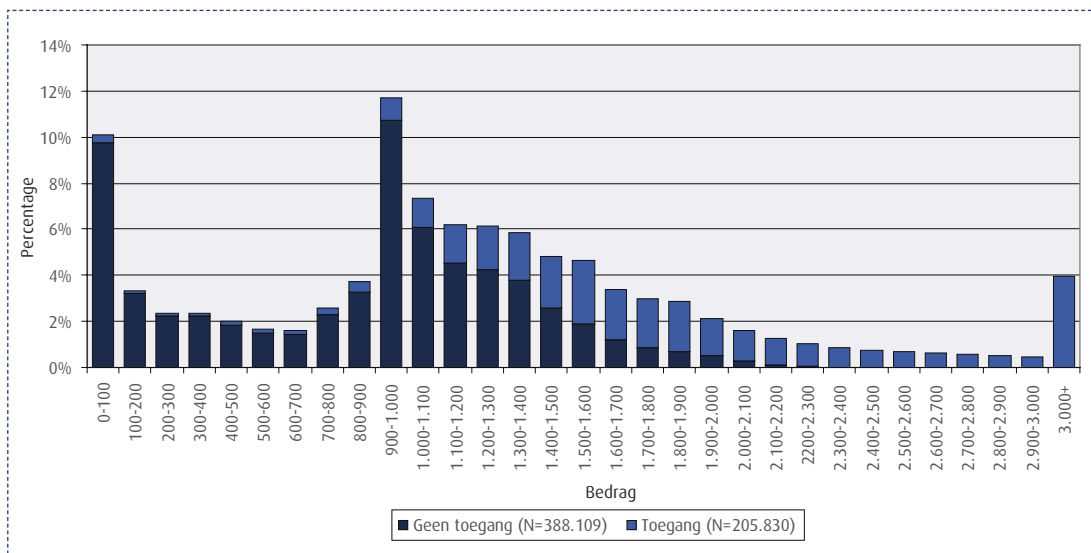

Grafiek 4.7.
Lorenzcurve van de eerste pensioenpijler en het totale pensioeninkomen, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.7 toont de Lorenzcurve voor de eerstelijnerpensioenen en de totale pensioeninkomen, voor de totale populatie rustgepensioneerde werknemers. De horizontale as geeft het cumulatief aantal pensioentrekkingen weer, de verticale as het cumulatief aandeel in de totale pensioenuitkeringen. Er wordt dus geïllustreerd hoeveel procent van de pensioentrekkingen hoeveel procent van de totale pensioenmassa in handen heeft. Bij volstrekte gelijkheid zou tien procent van de pensioentrekkingen tien procent van de pensioenmassa moeten krijgen, 20 procent van de uitkeringstrekkingen 20 procent van de pensioenmassa, enzovoort. Grafisch wordt volstrekte gelijkheid weergegeven door de grijze diagonaal in de grafiek. Hoe verder een curve van deze diagonaal afwijkt, des te groter de ongelijkheid in de groep gerepresenteerd door deze curve.

De grafiek toont dat het totale pensioeninkomen ongelijker verdeeld is dan het wettelijke pensioeninkomen. In de eerste pijler krijgt de helft van de rustgepensioneerde werknemers ongeveer 30 procent van de totale pensioenmassa uitgekeerd binnen deze pijler. Wanneer ook de tweede pijler in rekening wordt gebracht krijgt de helft van de rustgepensioneerde werknemers nog slechts 25 procent van de totale pensioenmassa. De aanvullende pensioenen vergroten dus de ongelijkheid onder de rustgepensioneerde werknemers.

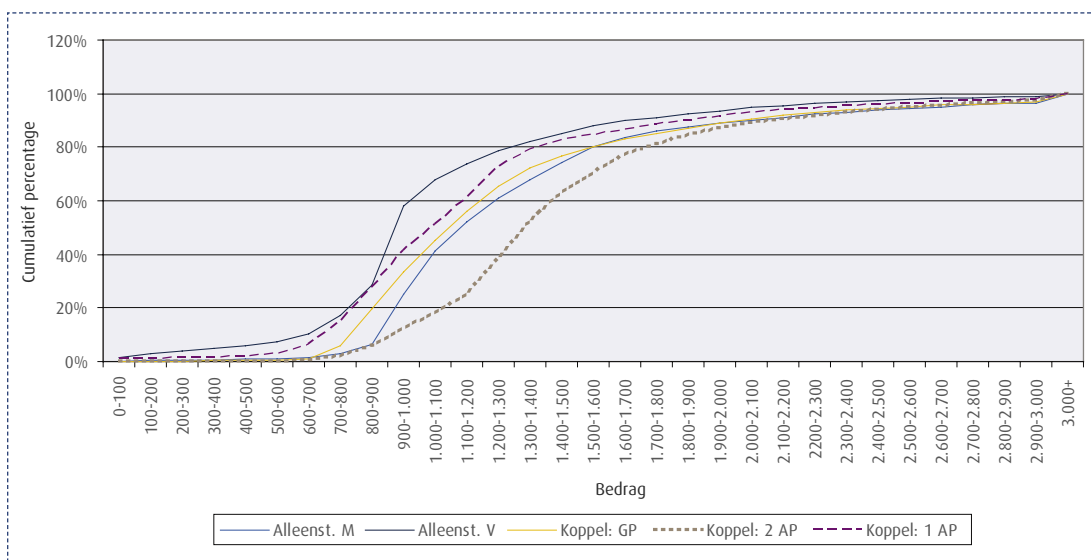

Grafiek 4.8. Inkomensverdeling van het totale pensioeninkomen naar toegang tot de tweede pijler, rustgepensioneerde werknemers, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Grafiek 4.8 geeft de inkomensverdeling van het totale pensioeninkomen voor de volledige populatie rustgepensioneerde werknemers. De helft van de gepensioneerde werknemers heeft een totaal pensioen van 1.100 euro of meer. De licht blauwe balkjes in deze grafiek geven per inkomensklasse aan hoe groot het aandeel is van de gepensioneerden met een tweedepijlerpensioen. De grafiek toont dat dit aandeel stelselmatig toeneemt naarmate het totale pensioeninkomen stijgt. Zo heeft de meerderheid van de gepensioneerden met een totaal pensioeninkomen hoger dan 1.500 euro een tweedepijlerpensioen.

4.2.2. Gepensioneerde huishoudens

Grafiek 4.9. Cumulatieve inkomensverdeling van het totale equivalente pensioeninkomen naar leefsituatie, huishoudens met minstens één rustgepensioneerde werknemer, 2007, percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Om afwijkingen ten aanzien van het gemiddelde te onderzoeken, geeft grafiek 4.9 de cumulatieve inkomensverdeling van de totale pensioeninkomens van de Belgische gepensioneerden met een rustpensioen voor werknemers. Er wordt een onderscheid gemaakt naar leefsituatie. Het inkomen omvat de eerste- en tweedepijlerpensioenen van alle leden binnen het huishouden. Via de OESO-equivalentieschaal wordt evenwel gecorrigeerd voor verschillen in de grootte van het huishouden. Daarbij wordt ook rekening gehouden met schaalvoordelen die het samenwonen opleveren.

De grafiek toont de cumulatieve spreiding van de totale pensioeninkomens. Hoe sneller een curve opklimt, hoe groter het aandeel van deze groep dat zich in de lagere inkomensklassen bevindt. Alleenstaande gepensioneerde vrouwen zijn het sterkst geconcentreerd in de laagste inkomensklassen. Ongeveer drie vijfden van hen heeft een totaal equivalent pensioen lager dan 1.000 euro per maand, tegenover 25 procent van de alleenstaande mannen. Bovendien moet een belangrijke groep alleenstaande vrouwen rondkomen met een zeer laag totaal pensioen. Ongeveer één op tien alleenstaande gepensioneerde vrouwen heeft een pensioen lager dan 700 euro, tegenover slechts een minderheid van de andere gepensioneerden. Het Belgische pensioensysteem lijkt dus geen toereikende bescherming te bieden aan bepaalde groepen van rustgepensioneerden, met als meest kwetsbare groep de alleenstaande vrouwen.

Gepensioneerden die leven in een koppel waar beide partners een alleenstaandenpensioen ontvangen zijn het sterkst vertegenwoordigd in de hoogste totale pensioenklassen. De inkomenssituatie van de gepensioneerden die leven in een koppel met een gezinspensioen is iets beter dan die van de gepensioneerden die leven in een koppel met slechts één alleenstaandenpensioen, maar minder goed dan die van de alleenstaande gepensioneerde mannen.

4.3. Uitleiding: de toegevoegde waarde van de huishoudelijke cijfers in deze Pensioenatlas

Een belangrijke troef van deze Pensioenatlas was dat we voor het eerst de pensioeninkomens op huishoudelijk niveau hebben in kaart gebracht. Immers, tabellen en grafieken over individuele gepensioneerden zijn interessant op zich, maar vertellen lang niet het volledige verhaal. Zo dreigt men op basis van individuele cijfergegevens een aantal mensen te missen die nochtans onrechtstreeks, namelijk via financiële solidariteit binnen het huishouden, een (hoger) pensioeninkomen trekken. Dit aspect willen we met deze laatste paragraaf aan dit hoofdstuk nog eens extra in de verf zetten. Meer bepaald laten we expliciet zien wat de individuele cijfers niet, maar de cijfers op basis van gepenseerde huishoudens in deze Pensioenatlas wel laten zien.

	M		V	
	Aantal	%	Aantal	%
Niet in koppelverband	233.225	25	629.908	47
Alleenstaanden	141.083	15	397.927	30
Met andere inwonende(n)	74.135	8	167.133	13
In collectief huishouden	18.007	2	64.848	5
Gehuwde koppels	652.745	70	652.745	49
Verborgen	4.961	1	251.923	19
Semi-verborgen	479	0	44.183	3
Zichtbaar	592.982	64	283.059	21
Andere	54.323	6	73.580	6
Ongehuwde koppels	43.699	5	43.699	3
Verborgen	1.722	0	1.659	0
Zichtbaar	27.552	3	32.417	2
Andere	14.425	2	9.623	1
Totaal aantal individuen	929.669	100	1.326.352	100

Tabel 4.3. Verdeling van mannen en vrouwen naar leefsituatie en zichtbaarheid van het pensioen, individuen in huishoudens met minstens één pensioen, 2007, aantallen en percentages

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Tabel 4.3 geeft de verdeling van individuele mannen en vrouwen naar hun leefsituatie en naar de zichtbaarheid van hun pensioen in de individuele statistieken die gepresenteerd werden in deze Pensioenatlas. In deze tabel zijn enerzijds alle gepensioneerden opgenomen die *niet in koppelverband* leven, dat wil zeggen alleenstaanden, gepensioneerden in een huishouden met andere inwonende(n) dan de partner en gepensioneerden in een collectief huishouden. Zij ontvangen allen een pensioen.

Anderzijds zijn alle individuen opgenomen die als *koppel* leven en waarvan minstens één van de partners een pensioen ontvangt. Dat betekent – en dit is een belangrijk verschil met eerdere tabellen en grafieken

over individuele gepensioneerden – dat in deze tabel ook mannen en vrouwen zijn opgenomen die zelf geen gepensioneerden zijn, maar waarvan de partner gepensioneerd is.

Binnen koppels veronderstellen we financiële solidariteit (zie inleiding). Dat houdt in dat personen zonder of met een beperkt pensioen kunnen meegenieten van het pensioen van hun partner. Hoewel deze individuen via hun partner dus ook van een (hoger) pensioeninkomen genieten, komen ze in de statistieken van de individuele gepensioneerden niet voor of wordt er geen rekening gehouden met het bijkomende pensioeninkomen dat hun partner hen biedt. In deze tabel wordt daarom een bijkomend onderscheid gemaakt naar de zichtbaarheid van het pensioen van beide partners.

Verborgen mannen en vrouwen zijn personen die geen pensioen ontvangen en evenmin een eigen inkomen halen uit werk of een uitkering. Hun partner daarentegen ontvangt een gezins- of een alleenstaandenpensioen. Deze verborgen mannen en vrouwen genieten dus mee van het pensioen van de andere partner, maar komen anders niet voor in de statistieken van de individuele gepensioneerden.

Daarnaast onderscheiden we de *semi-verborgen* mannen en vrouwen. Deze personen ontvangen een alleenstaandenpensioen, maar hun partner krijgt tegelijk een gezinspensioen. Ze verschijnen door het alleenstaandenpensioen dus wel in de statistieken van de individuele gepensioneerden, maar gelet op de voorwaarden bij de toekenning van een gezinspensioen zal hun pensioeninkomen beperkt zijn¹³. Semi-verborgen mannen en vrouwen zijn altijd gehuwd, omdat het gezinspensioen enkel aan gehuwden kan worden toegekend.

Een derde categorie zijn de *zichtbare* mannen en vrouwen. Zij vormen de tegenhangers van hun verborgen en semi-verborgen partners. Het zijn de mannen en vrouwen die zelf een gezinspensioen ontvangen of die een alleenstaandenpensioen hebben zonder dat hun partner een gezinspensioen ontvangt.

Mannen en vrouwen die een inkomen halen uit werk of een uitkering maar wel een gepensioneerde partner hebben worden hier niet behandeld. Aangezien we in het Pensioenkadaster geen zicht hebben op deze inkomsten, beschouwen we dit als een restcategorie ("*Andere*"), die verder buiten beschouwing blijft.

¹³Het gezinspensioen wordt toegekend aan de gehuwde werknemer (man of vrouw) waarvan de echtgenoot :

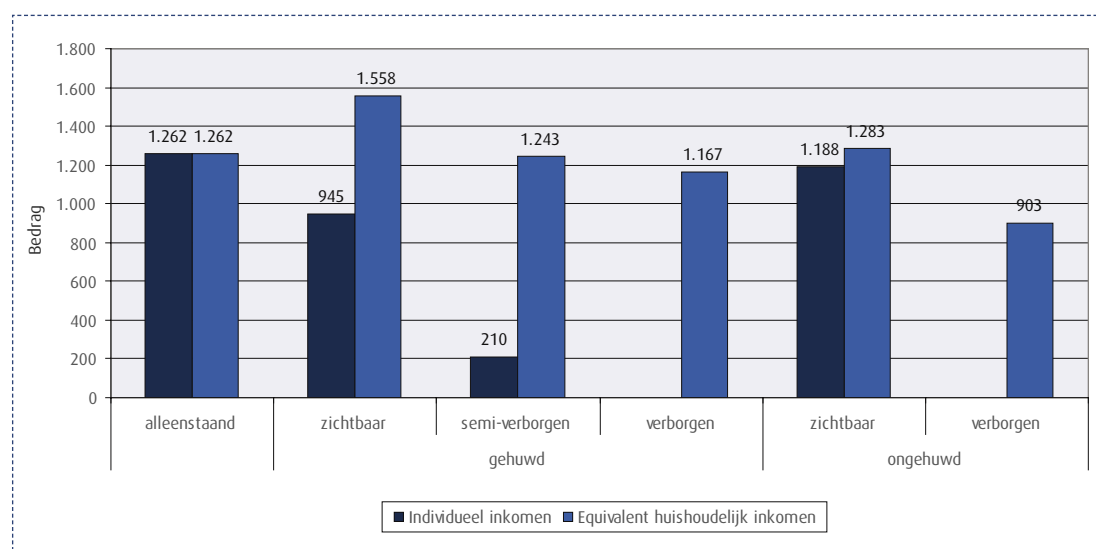
* elke niet-toegelaten beroepsactiviteit heeft stopgezet

* en die geen vervangingsinkomen geniet

* noch een pensioen waarvan het bedrag groter is dan het verschil tussen de bedragen van het rustpensioen, respectievelijk berekend op basis van het gezinsbedrag en het bedrag als alleenstaande.

Wanneer de echtgenoot een pensioen geniet, voor een bedrag dat kleiner is dan het verschil tussen het gezinsbedrag van het pensioen en het bedrag als alleenstaande, kan het gezinspensioen toch worden verleend, maar het bedrag van het pensioen van de echtgenoot wordt dan in mindering gebracht.

Zoals blijkt uit tabel 4.3 leeft ongeveer de helft van de vrouwen niet in koppelverband. Bij de mannen is dit slechts een kwart. Daarvan woont telkens een meerderheid effectief alleen, de groep van alleenstaande vrouwen en mannen. In verhouding tot de volledige groep gepensioneerde vrouwen leeft daarnaast vijf procent in een collectief huishouden; bij de mannen is dit slechts twee procent. Dat zal in de meeste gevallen een rust- of verzorgingstehuis zijn, maar ook bijvoorbeeld een kloostergemeenschap. Dertien procent van de vrouwen en acht procent van de mannen leeft samen met iemand anders dan de partner. Ze wonen bijvoorbeeld in bij één van hun kinderen of leven samen met een broer of zus. Bij de vrouwen leeft 49 procent in een gehuwd koppel en drie procent in een ongehuwd koppel. Bij de mannen is dat respectievelijk 70 procent en vijf procent.

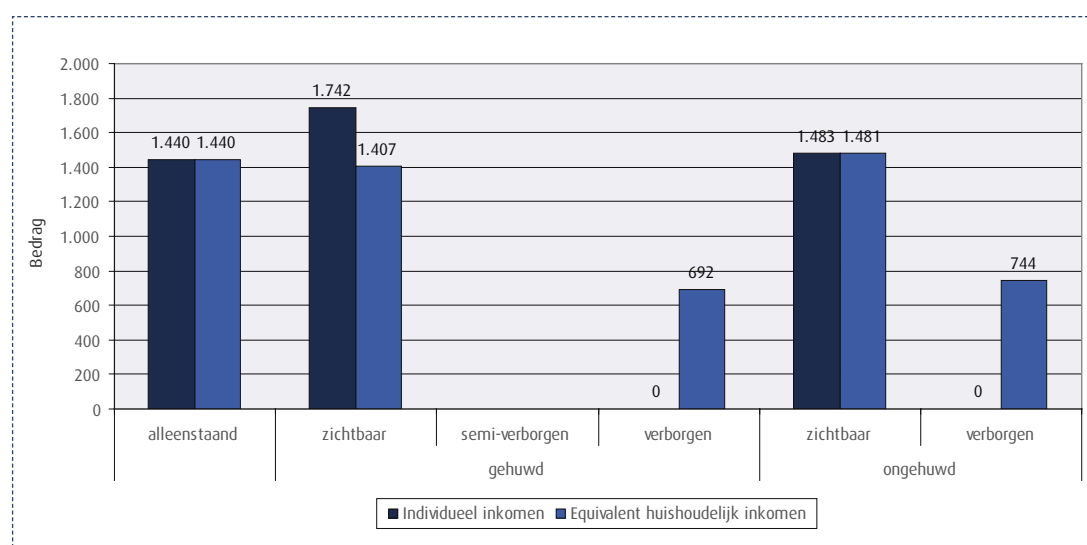
Grafiek 4.10. Vergelijking van het individuele en huishoudelijke equivalente gemiddelde maandelijkse totale pensioeninkomen naar leefsituatie en zichtbaarheid van het pensioen, vrouwen in huishoudens met minstens één gepensioneerde, 2007, bedragen in euro

Bron. Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Er blijkt een substantiële groep verborgen vrouwen te bestaan: bijna een vierde van de vrouwen zit in die situatie. Het aandeel van de verborgen mannen is bijna verwaarloosbaar: het bedraagt slechts één procent. Dit komt omdat meestal de man het gezinspensioen krijgt uitgekeerd, iets wat nog voortvloeit uit de hoogdagen van het vroeger dominante kostwinnersmodel. Ook het aantal semi-verborgen vrouwen is beduidend groter dan hun mannelijke tegenhangers. Daar staat tegenover dat er duidelijk meer zichtbare mannen (67%) dan vrouwen (23%) zijn. Deze genderverschillen zijn duidelijk aanwezig voor de gehuwde koppels, maar afwezig voor de ongehuwde koppels.

De grafieken 4.10 en 4.11 vergelijken vervolgens het gemiddelde maandelijks totale pensioeninkomen op individueel en op koppelniveau voor vrouwen in een huishouden met minstens één gepensioneerde. Er wordt telkens een onderscheid gemaakt naargelang de leefsituatie (alleenstaand, in een gehuwd of in een ongehuwd koppel) en naargelang de zichtbaarheid van het pensioen (zichtbaar, semi-verborgen of verborgen). De bedragen op koppelniveau zijn equivalent gemaakt aan de hand van de OESO-

equivalentieschaal zodat individuen en koppels vergeleken kunnen worden (zie eerder). Het equivalent huishoudelijk inkomen is dat deel van het geaggregeerde huishoudelijke inkomen dat toewijsbaar is aan elk individu binnen het huishouden. Grafiek 4.10 geeft deze vergelijking voor vrouwen, grafiek 4.11 voor mannen.

Grafiek 4.11.
Vergelijking van het individuele en huishoudelijke equivalente gemiddelde maandelijkse totale pensioeninkomen naar levenssituatie en zichtbaarheid van het pensioen, mannen in huishoudens met minstens één gepensioneerde, 2007, bedragen in euro

Bron.
Eigen bewerking op basis van het Pensioenkadaster en het Rijksregister, 2007

Noot.
De gegevens voor gehuwde, semi-verborgen mannen worden niet weergegeven. Deze groep is dermate klein dat de resultaten onbetrouwbaar zijn.

De belangrijkste vaststelling op basis van grafiek 4.10 is dat vrouwen met een partner hun relatief lage pensioen over het algemeen kunnen aanvullen via financiële solidariteit van hun partner. Voor de verschillende categorieën vrouwen die in koppelverband leven ligt het equivalente huishoudelijke inkomen gemiddeld hoger dan het individuele inkomen. Zo ontvangen de verborgen vrouwen per definitie geen eigen pensioen, maar krijgen ze wel een deel van het inkomen van hun partner. In equivalente termen loopt dit gedeelte voor gehuwden op tot 1.167 euro en voor ongehuwden tot 903 euro.

De semi-verborgen vrouwen zijn vrouwen die in de statistieken van de individuele gepensioneerden erg lage pensioenen laten optekenen (gemiddeld 210 euro). Het zijn immers de vrouwen met een alleenstaandpensioen dat een bepaald bedrag niet mag overschrijden omdat hun mannen een gezinspensioen trekken. Dit lage pensioen wordt echter ruimschoots aangevuld door financiële solidariteit van hun man. In plaats van 210 euro kunnen zij in werkelijkheid een beroep doen op gemiddeld 1.243 euro pensioen.

Ten slotte wordt ook het individuele pensioen van de zichtbare vrouwen naar omhoog getrokken door de financiële solidariteit binnen het koppel. Dit geldt echter vooral voor gehuwde en in mindere mate voor ongehuwde vrouwen.

Voor mannen gaat dezelfde logica gedeeltelijk op (zie grafiek 4.11). Het individuele inkomen van de verborgen mannen wordt evenzeer aangevuld door financiële solidariteit binnen het koppel. Zoals al aangestipt bij tabel 4.3 gaat het hier echter om een beperkt aantal gevallen. Voor semi-verborgen mannen worden geen resultaten weergegeven omdat het een dermate kleine groep betreft dat betrouwbare analyses niet mogelijk zijn.

Voor de zichtbare mannen geldt echter een omgekeerde logica dan voor de zichtbare vrouwen. Waar het individuele inkomen van zichtbare mannen nog 1.742 euro bedraagt, komt dit na financiële solidariteit met de vrouwelijke partner, nog slechts op 1.407 euro. Doordat deze mannen solidair zijn met hun vrouw, die doorgaans minder pensioeninkomsten geniet, kunnen ze dus in werkelijkheid slechts aanspraak maken op een lager equivalent pensioeninkomen dan wat de individuele statistieken zouden suggereren.

Door het solidariteitsmechanisme binnen koppels worden de verschillen tussen mannen en vrouwen in de hoogte van het pensioen dus gemilderd. Bij alleenstaande mannen en vrouwen blijft de genderkloof ten voordele van de mannen evenwel duidelijk bestaan.

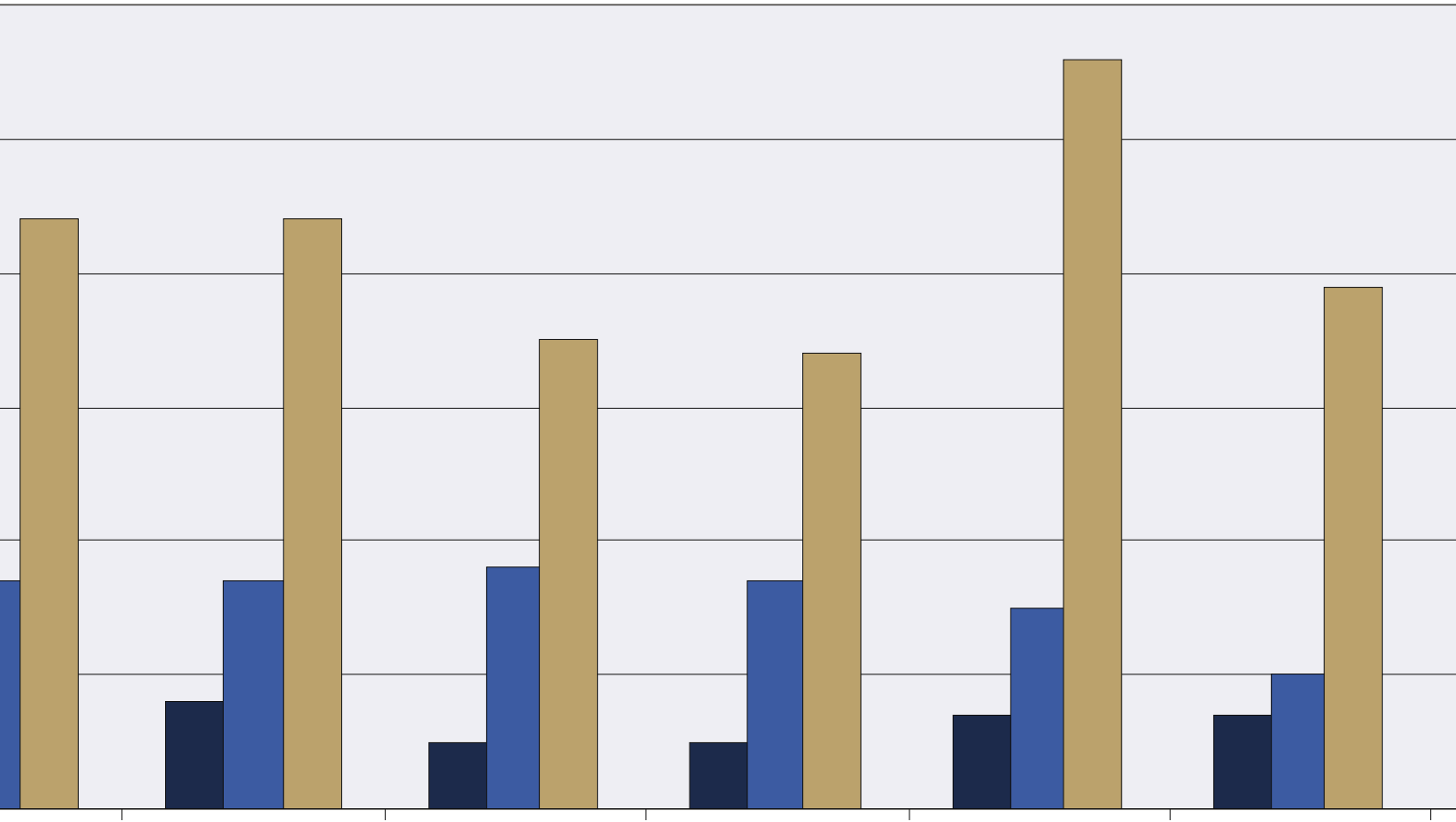
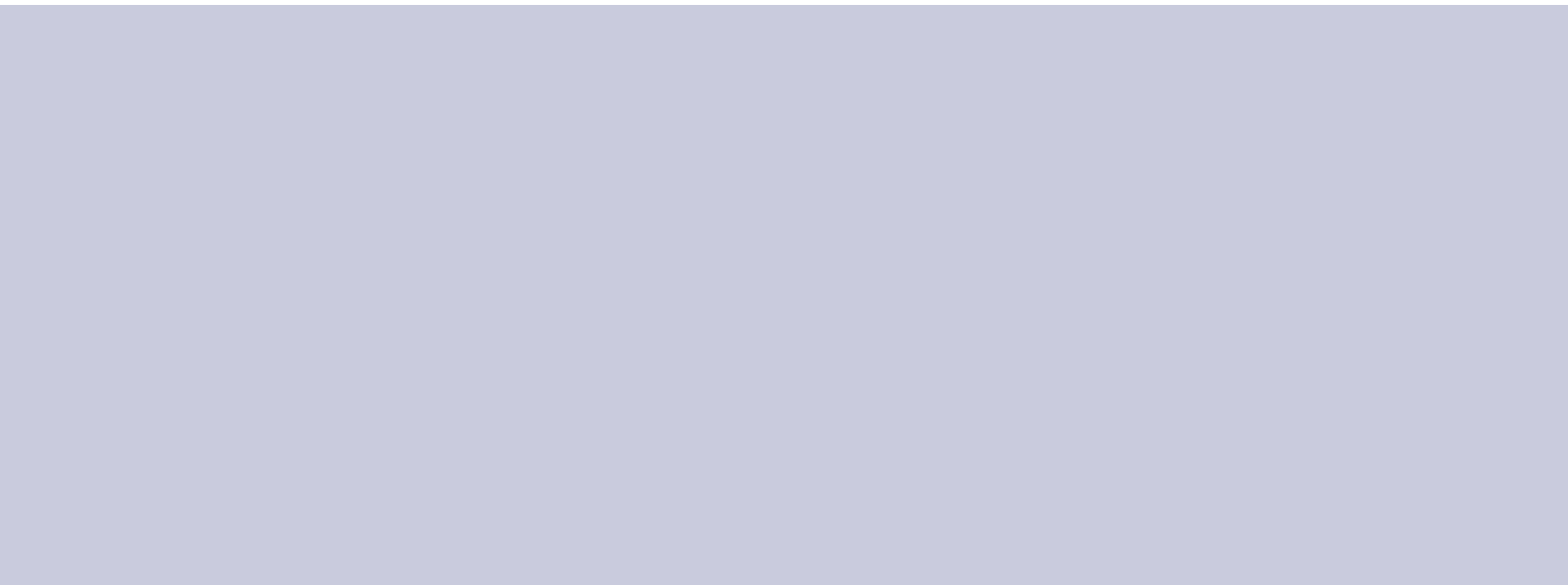
4.4. Conclusie

In dit hoofdstuk zijn we dieper ingegaan op de totale pensioenbescherming van rustgepensioneerde werknemers. Gemiddeld bedraagt het totale pensioeninkomen 1.582 euro per maand voor mannen en 682 euro per maand voor vrouwen. Het totale pensioeninkomen is niet alleen gemiddeld hoger voor mannen, maar ook voor jong gepensioneerden en gepensioneerden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het totale pensioeninkomen van werknemers blijft –zelfs voor diegenen met een tweedepijlerpensioen– gemiddeld onder dat van de ambtenaren steken.

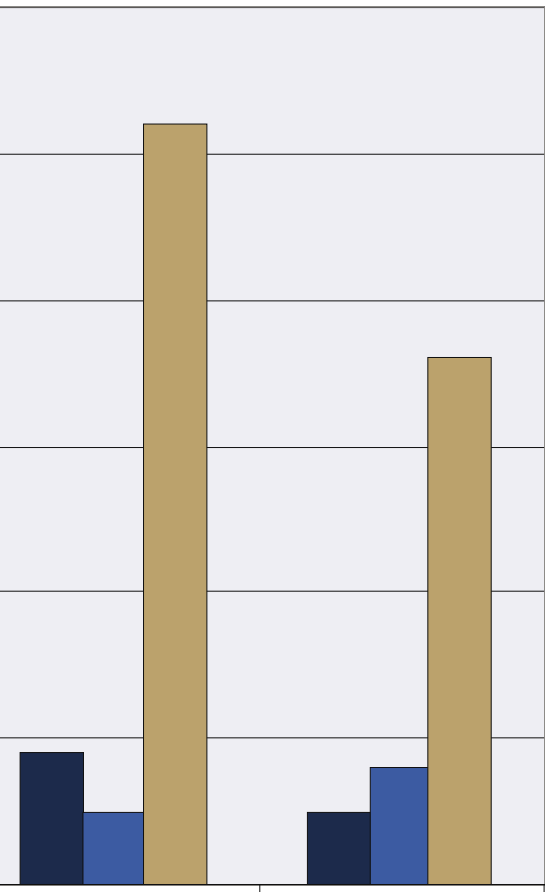
Bij een vergelijking van het totale equivalente huishoudelijke pensioeninkomen, blijkt dat koppels die een beroep kunnen doen op twee alleenstaandpensioenen het hoogst scoren. Het totale pensioeninkomen van alleenstaande vrouwen blijkt daarentegen het laagst te zijn, zowel in vergelijking met alleenstaande mannen als met samenwonende gepensioneerden, ongeacht het type koppel. Ongeveer één op tien alleenstaande gepensioneerde vrouwen heeft een pensioen lager dan 700 euro, tegenover slechts een minderheid van de andere gepensioneerden.

In de laagste klassen van het totale pensioeninkomen is de bijdrage van het tweedepijlerpensioen onbestaande of verwaarloosbaar, terwijl het in de hoogste klassen oploopt tot meer dan de helft van het totale pensioeninkomen. Het is duidelijk dat de eerstepijlerpensioenen slechts tot een zeker plafond de levensstandaard beveiligen en dat de tweede pijler vanaf dit niveau de functie van levensstandaard-beveiliging heeft overgenomen.

Ten slotte vonden we opnieuw bevestiging voor het ongelijkheidsversterkende effect van de tweede pijler. Het totale pensioeninkomen bleek namelijk ongelijker verdeeld dan het pensioeninkomen op basis van de eerste pijler.

DE TOEREIKENDHEID VAN HET BELGISCHE PENSIOENSYSTEEM IN INTERNATIONALE CONTEXT

5. DE TOEREIKENDHEID VAN HET BELGISCHE PENSIOENSYSTEEM IN INTERNATIONALE CONTEXT

In de voorgaande hoofdstukken brachten we de verdeling in kaart van de gepensioneerden over de verschillende soorten pensioenen, de hoogte van deze pensioenen en de ongelijkheid tussen de gepensioneerden. In wat rest, staan we stil bij de ruimere betekenis van deze cijfers voor de toereikendheid van de Belgische pensioenen. Meer specifiek behandelen we twee groepen indicatoren: vervangingsratio's en armoede- en ongelijkheidscijfers. Deze twee groepen stemmen overeen met twee hoofddoelstellingen van de sociale bescherming in het algemeen en de pensioenbescherming in het bijzonder, namelijk loongekoppelde levensstandaardbeveiliging en minimale inkomensgarantie (Berghman & Verhalle, 2002, p. 12).

De eerste doelstelling, met name de loongekoppelde bescherming, is binnen de context van pensioenen gericht op het levensstandaardbehoud van personen die door pensionering hun arbeidsinkomen verliezen. Om te onderzoeken in welke mate deze doelstelling gehaald wordt, brengen we vervangingsratio's in beeld, aangezien deze een idee geven van wat een gepensioneerde krijgt in verhouding tot zijn of haar vroegere inkomen.

De tweede doelstelling van de sociale zekerheid, namelijk het voorzien van een minimumbescherming, moet de bevolking behoeden voor armoede en sociale uitsluiting. Om te bepalen in welke mate deze doelstelling gehaald wordt, gebruiken we verschillende armoede- en ongelijkheidsmaatstaven.

Beide groepen indicatoren worden in een internationaal vergelijkend perspectief gepresenteerd. Daarbij concentreren we ons vooral op een vergelijking met internationale gemiddelden, met cijfers voor de buurlanden en met cijfers voor Denemarken. Denemarken wordt als referentiepunt genomen omdat het als sociaal-democratisch land vaak een voorbeeldfunctie vervult op het vlak van sociale zekerheidssystemen en armoedepreventie (Madsen, 2004, p. 9).

5.1. Vervangingsratio's

Het levensstandaardbehoud na pensionering brengen we op twee manieren in kaart: op basis van klassieke vervangingsratio's en op basis van totale pensioenontvangsten na pensionering. De eerste maatstaf geeft een idee van het niveau van de uitkeringen die mensen krijgen vlak na pensionering, terwijl de tweede maatstaf een meer omvattend beeld geeft dat ook internationale verschillen in pensioenleeftijd, levensverwachting en indexatie in rekening brengt.

De klassieke vervangingsratio drukt uit welk deel van het arbeidsinkomen bij pensionering wordt vervangen door het pensioen. Het is met andere woorden de hoogte van het pensioeninkomen in verhouding tot het inkomen dat men kreeg toen men nog werkte. Er bestaan verschillende methodes om dergelijke vervangingsratio's te berekenen die elk vertrekken van specifieke assumpties. We bespreken hieronder de resultaten van twee methodes: een berekening door de Algemene Directie-Generaal Beleidsondersteuning van de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid (DG Beleidsondersteuning), die wel de tweede pijler in rekening brengt maar geen internationaal vergelijkbare data bevat en een berekening door de OESO die wel een internationale vergelijking toelaat, maar enkel verplichte pensioenvoorzieningen opneemt in de berekening.

De eerste tabel hieronder is gebaseerd op de berekening van de DG Beleidsondersteuning. Hun methodologie is gebaseerd op realistische assumpties met betrekking tot de evolutie van de eerste en tweede pensioenpijler en de fiscale behandeling van de pensioeninkomsten (voor meer informatie over deze assumpties zie Nationale Pensioenconferentie, 2010, p. 84). Tabel 5.1 geeft de vervangingsratio's voor alleenstaande werknemers met een loopbaan die 40 jaar geduurd heeft. De vervangingsratio's geven de verhouding weer van het pensioeninkomen ten opzichte van het laatst verdiende inkomen van de werknemers. In de kolommen van de tabel worden verschillende typegevallen van werknemers met verschillende inkomenstrajecten onderscheiden, meer bepaald:

1. in de eerste kolom: het basistypegeval, dit is een werknemer die tijdens de loopbaan elk jaar een loon verdiende dat gelijk was aan het gemiddeld loon van alle werknemers
2. in de tweede kolom: de werknemer die elk jaar twee derden van het gemiddeld loon van alle werknemers verdiende
3. in de derde kolom: de werknemer die tijdens de loopbaan een continu stijgend loon ontving waarbij hij/zij startte met een loon gelijk aan 80% van het gemiddeld loon, om te eindigen met een loon gelijk aan 120% van het gemiddeld loon
4. in de vierde kolom: de werknemer die tijdens de loopbaan een continu stijgend loon ontving waarbij hij/zij startte met een gemiddeld loon, om te eindigen met het dubbele van het gemiddeld loon

	Basistype 100% gemiddeld loon		2/3 gemiddeld loon		Toename van 80 tot 120% gemiddeld loon		Toename van 100 tot 200% gemiddeld loon	
	2006	2046	2006	2046	2006	2046	2006	2046
Bruto vervangingsratio 1ste pijler	40	40	43	48	34	34	29	23
Bruto vervangingsratio 2de pijler	4	9	4	8	4	7	4	6
Totale bruto vervangingsratio 1ste en 2de pijler	44	48	47	56	38	40	33	29
Totale netto vervangingsratio	70	73	70	82	61	62	54	47
Netto vervangingsratio indien enkel 1ste pijler	64	63	64	71	56	54	48	37

Tabel 5.1.
Theoretische vervangingsratio's voor een alleenstaande werknemer met een loopbaan van 40 jaar, 2006 en 2046

Bron.
DG Beleidsondersteuning, FOD Sociale Zekerheid

Een werknemer met een gemiddeld loon doorheen de volledige loopbaan die in 2006 met pensioen ging, kreeg vóór aftrek van belastingen 44% van zijn laatste beroepsinkomen: 40% uit de eerste en 4% uit de tweede pijler. Na aftrek van belastingen verhoogt de vervangingsratio substantieel en bedraagt deze voor eerste en tweede pijler samen 70%. Voor personen die enkel van de eerste pijler kunnen genieten, daalt dit netto percentage terug tot 64%.

Voor een werknemer die slechts twee derden van het gemiddelde werknemersloon in elk loopbaanjaar verdiende, liggen de bruto vervangingsratio's over het algemeen hoger dan voor het basistype werknemer. De hogere vervangingsratio's voor de lagere inkomens worden veroorzaakt door hogere vervangingsratio's in de eerstelijlervoorzieningen, en niet in de tweedelijlervoorzieningen. Na aftrek van belastingen is de vervangingsratio voor de gepensioneerden met een lager loon echter ongeveer gelijk aan die voor de gepensioneerden die een gemiddeld loon ontvingen doorheen hun loopbaan.

Voor de werknemers met een continu stijgend loon tijdens de loopbaan vallen de vervangingsratio's slechter uit dan voor het basistype werknemer. Dat geldt des te sterker voor de werknemers met de best betaalde loopbanen in tabel 5.1. Voor de groep werknemers met een loon dat stijgt van het gemiddelde naar het dubbele van het gemiddelde bedraagt de netto vervangingsratio op basis van de eerste pijler nog slechts 48% (in vergelijking met 64% voor een werknemer met een gemiddeld betaalde loopbaan). Ook wanneer de tweede pijler daarbovenop in rekening gebracht wordt, ligt de netto vervangingsratio voor de groep met de best betaalde loopbanen 16 procentpunten lager dan voor werknemers met een gemiddeld betaalde loopbaan.

Op basis van de voorspellingen van de DG Beleidsondersteuning zouden de vervangingsratio's in 2046 globaal gesproken toenemen ten opzichte van 2006. Voor het basistype werknemer wordt een lichte toename verwacht van de totale netto vervangingsratio van 70 naar 73 procent. Deze toename wordt

vooral verwacht op basis van een veronderstelde toename in de vervangingsratio door de tweede pijler. Enkel voor de best verdienende werknemers in tabel 5.1 wordt in 2046 een afname van de totale netto vervangingsratio verwacht, een afname die vooral gedreven wordt door een afnemende vervangingsratio in de eerste pijler.

Vervolgens is het interessant om de Belgische vervangingsratio's te vergelijken met die van een aantal andere landen. Om de internationale vergelijkbaarheid van de vervangingsratio's te garanderen, gebruiken we cijfers van de OESO. Merk echter op dat deze vervangingsratio's op een andere manier berekend worden dan deze in tabel 5.1. Niet alleen liggen andere assumpties aan de basis voor de berekeningsmodellen van de OESO, het gaat hier ook enkel om vervangingsratio's op basis van verplichte pensioenregelingen. Aangezien in België enkel de eerste pijler verplicht is, valt de tweede pijler voor dit land buiten de berekening van de vervangingsratio's. Voor landen waar er (quasi-)verplichte tweedepijlervoorzieningen bestaan, zoals in Nederland of Denemarken, hebben de vervangingsratio's wel betrekking op de eerste én tweede pijler. Aangezien uit de voorgaande hoofdstukken bleek dat de tweede pijler in België een belangrijke rol speelt in het behoud van de levensstandaard na pensionering, kan dit de resultaten vertekenen. Enige voorzichtigheid bij de conclusies is dus aangewezen.

Een ander verschil met tabel 5.1 is dat de OESO-vervangingsratio's gegeven worden ten opzichte van het gemiddelde inkomen dat individuen doorheen hun gehele loopbaan verdienden en niet ten opzichte van hun laatst verdiende inkomen. Tabel 5.2 laat de netto en bruto vervangingsratio's van de OESO zien voor verschillende types werknemers: werknemers met mediane inkomens en werknemers die een veelvoud van het gemiddelde verdienen gedurende hun volledige leven.

Volgens de berekeningen van de OESO in tabel 5.2 ligt de vervangingsratio voor een mediane verdiener in België bruto op 42% en netto op 65%. Net als in de meeste andere landen worden in België werknemers met lagere inkomens bij pensionering beschermd via hogere vervangingsratio's (OESO, 2009). Zo is de gemiddelde netto vervangingsratio in de OESO-landen 70% voor een gemiddelde verdiener, maar 82% voor werknemers die slechts de helft van het gemiddelde verdienen hebben.

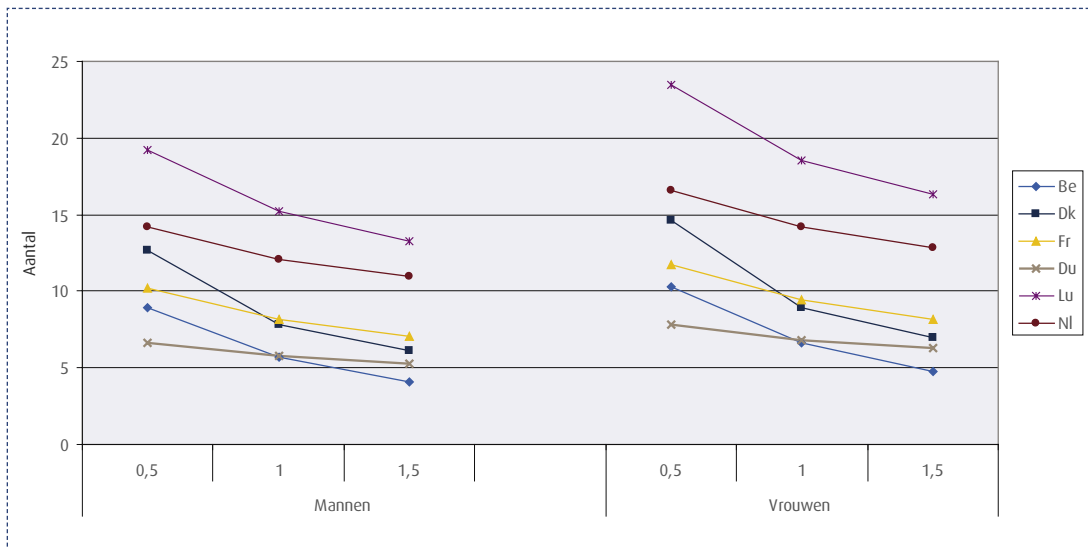
OESO vervangingsratio's						
	Mediane verdiener	Individuele inkomsten, veelvoud van het gemiddelde				
		0.5	0.75	1	1.5	2
<i>Netto vervangingsratio's</i>						
Be	65	79	69	64	52	41
Dk	99	137	106	91	83	78
Fr	65	76	66	66	60	58
Du	62	59	61	61	60	44
Lu	98	107	100	97	94	92
Nl	106	105	107	103	99	96
OESO	72	82	74	70	66	61
<i>Bruto vervangingsratio's</i>						
Be	42	58	43	42	33	24
Dk	88	124	95	80	68	64
Fr	53	62	53	53	49	46
Du	43	43	43	43	43	32
Lu	90	99	92	88	84	83
Nl	89	93	90	88	87	86
OESO	61	72	63	59	54	50

Tabel 5.2.
Netto en bruto vervangingsratio's
naar individuele inkomsten
voor werknemers, selectie van
landen, OESO

Bron.
OESO, 2009

Bij een internationale vergelijking springen twee vaststellingen in het oog. Ten eerste liggen de Belgische netto en bruto vervangingsratio's over de gehele lijn lager dan de OESO-gemiddeldes. De bruto vervangingsratio ligt in de OESO-landen gemiddeld op 61%; de netto vervangingsratio gemiddeld op 72%. Ten opzichte van de buurlanden, ten tweede, is de vergelijking minder eenduidig. Waar de Belgische vervangingsratio's nog in de lijn liggen van die van buurlanden Duitsland en Frankrijk, liggen ze een stuk lager ten opzichte van de buurlanden Nederland en Luxemburg, alsook ten opzichte van referentieland Denemarken.

Een tweede manier om de mate van levensstandaardbehoud na pensionering te vergelijken tussen landen, is via een maatstaf op basis van totale pensioenontvangsten. Het voordeel van deze maatstaf is dat hij een meer omvattend beeld geeft van alle inkomsten waaraan mensen zich na pensionering mogen verwachten (OESO, 2009). Zoals gezegd, brengt deze maatstaf namelijk ook de levensverwachting, de pensioenleeftijd en de indexatie van pensioenen in elk land in rekening. De totale pensioenontvangsten worden voorgesteld in grafiek 5.1. Na analogie met de vervangingsratio's worden ze uitgedrukt als een veelvoud van de jaarlijkse bruto arbeidsinkomens die werknemers ontvingen vóór hun pensionering.

Grafiek 5.1.
Netto pensioenontvangsten uitgedrukt als een veelvoud van individuele jaarlijkse bruto inkomsten, voor mannen en vrouwen die als werkende 0,5, 1 of 1,5 keer het gemiddelde verdienen, selectie van landen

Bron.
OESO, 2009

Voor gemiddelde verdiemers bedragen de netto pensioenontvangsten in België 5,7 keer de jaarlijkse bruto individuele inkomens voor mannen en 6,6 keer die voor vrouwen. De waarden voor vrouwen liggen systematisch hoger dan die voor mannen omwille van de hogere levensverwachting van vrouwen. Daardoor mogen vrouwen gemiddeld gezien langer pensioeninkomsten in ontvangst nemen. De netto pensioenontvangsten van zowel mannen als vrouwen liggen in België net onder het OESO-gemiddelde, dat respectievelijk 7,9 voor mannen en 9,2 voor vrouwen bedraagt. Ten opzichte van de buurlanden, met uitzondering van Duitsland, scoort België ook op deze maatstaf systematisch slechter. Zeker in vergelijking met Luxemburg en Nederland is het verschil reëel.

5.2. Armoede en ongelijkheid

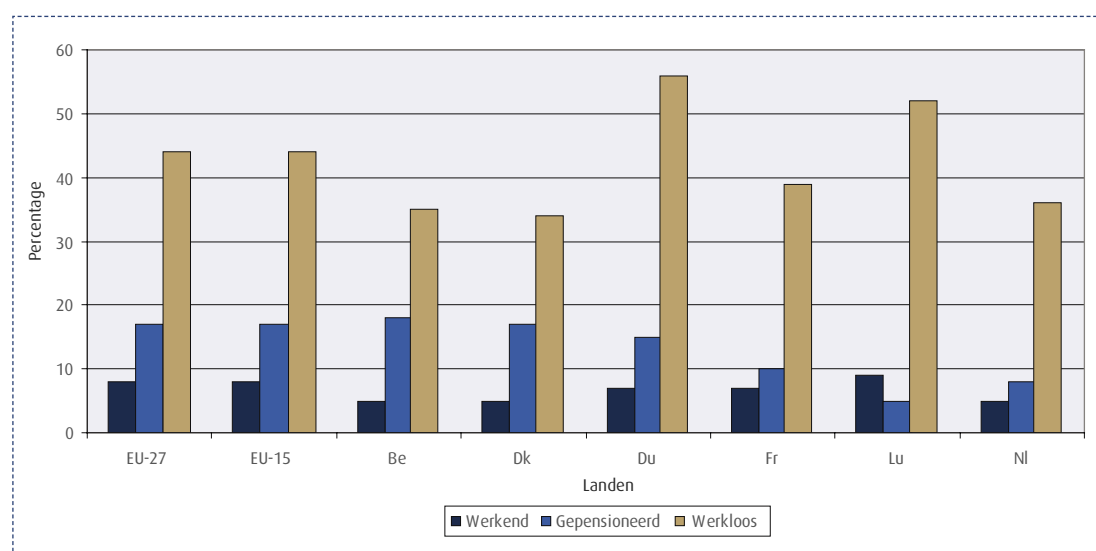
Waar vervangingsratio's een idee geven over het behoud van de levensstandaard na pensionering, kunnen armoedecijfers meer zeggen over het veiligstellen van een minimuminkomen. In deze paragraaf brengen we armoede bij gepensioneerden en 65-plussers in kaart aan de hand van verschillende maatstaven. Daarbij besteden we aandacht aan de drie belangrijkste componenten van armoede, met name de frequentie, de diepte en de ongelijke verdeling ervan en aan objectieve en subjectieve metingen van armoede.

Ten eerste analyseren we de *frequentie* van armoede. In grafiek 5.2 vergelijken we de armoederisicocijfers van personen ouder dan 16 die werken, die gepensioneerd zijn en die werkloos zijn. We spreken van een armoederisico wanneer het totale equivalente inkomen van deze personen valt onder 60% van het mediaan equivalent beschikbaar inkomen in een land¹⁴. Dit is de meest frequent gebruikte armoedemaatstaf in Europees vergelijkend onderzoek.

¹⁴Het equivalent beschikbaar inkomen is het inkomen dat aangepast is zodat de inkomens van huishoudens met een verschillende samenstelling en grootte toch op een geldige manier met elkaar vergeleken kunnen worden. Dit gebeurt door het totale huishoudelijke inkomen te delen door een equivalentieschaal, die ook rekening houdt met schaalvoordelen voor de huishoudens en dit inkomen vervolgens toe te kennen aan elk van de individuen binnen het huishouden.

In elk land ligt het armoederisico van de gepensioneerden hoger dan dat van de werkenden, maar lager dan dat van de werkloze bevolking. Luxemburg vormt hierop de enige uitzondering aangezien de gepensioneerden daar het laagste armoederisico lopen van de drie groepen. Opvallend is bovendien dat het armoederisico van de gepensioneerden telkens dichterbij dat van de werkenden dan bij dat van de werklozen.

Wanneer we vervolgens de Belgische gepensioneerden vergelijken met de gepensioneerden in de andere landen, merken we dat het armoederisico in België (18%) rond het Europese gemiddelde (17%) ligt. In vergelijking met de buurlanden, is het armoederisico bij gepensioneerden hoger in België. Dit verschil is het meest uitgesproken met Luxemburg (5%) en Nederland (8%), waar het armoederisico voor de gepensioneerde bevolking het laagst is.

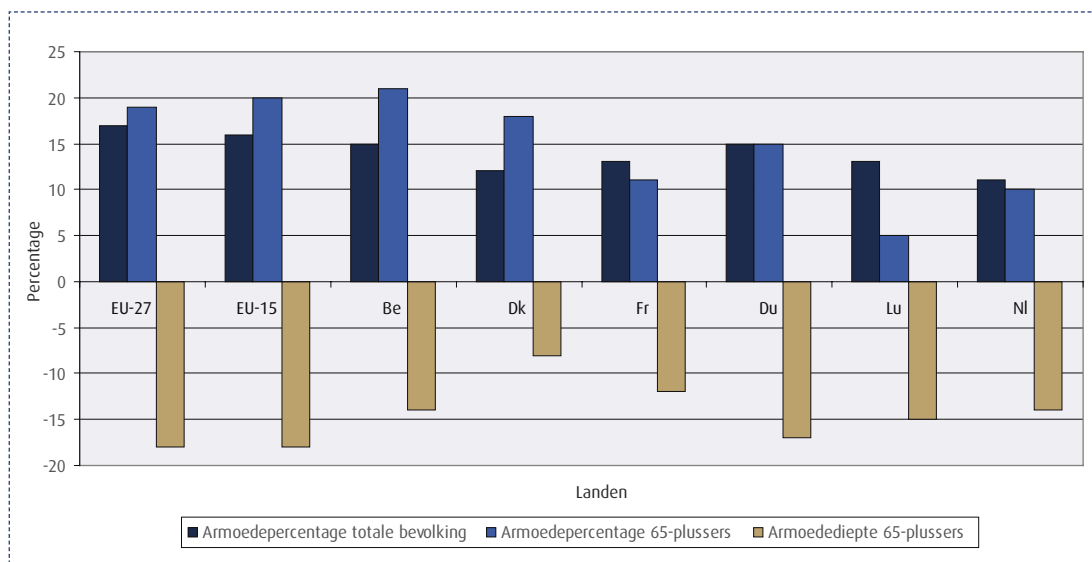

Grafiek 5.2. Armoederisicocijfers naar belangrijkste activiteit voor een selectie van landen, +16-jarigen, 2008

Bron. Eurostat (2010)

In grafiek 5.3 wordt dezelfde armoedemaatstaf toegepast, maar wordt een onderscheid gemaakt naar leeftijd en niet naar activiteitenstatus. Meer bepaald wordt het armoederisico van de totale bevolking voor elk land vergeleken met dat van de 65-plussers. In de meeste landen ligt het armoederisico van de 65-plussers hoger dan dat van de totale bevolking. In tegenstelling tot de vorige grafiek, ligt het Belgische armoederisico in grafiek 5.3 net onder de Europese gemiddeldes (EU-15 en EU-27). In vergelijking met de buurlanden ligt het Belgische armoederisico het hoogst, samen met dat van Duitsland, maar in vergelijking met de vorige grafiek zijn de verschillen met de andere landen hier kleiner.

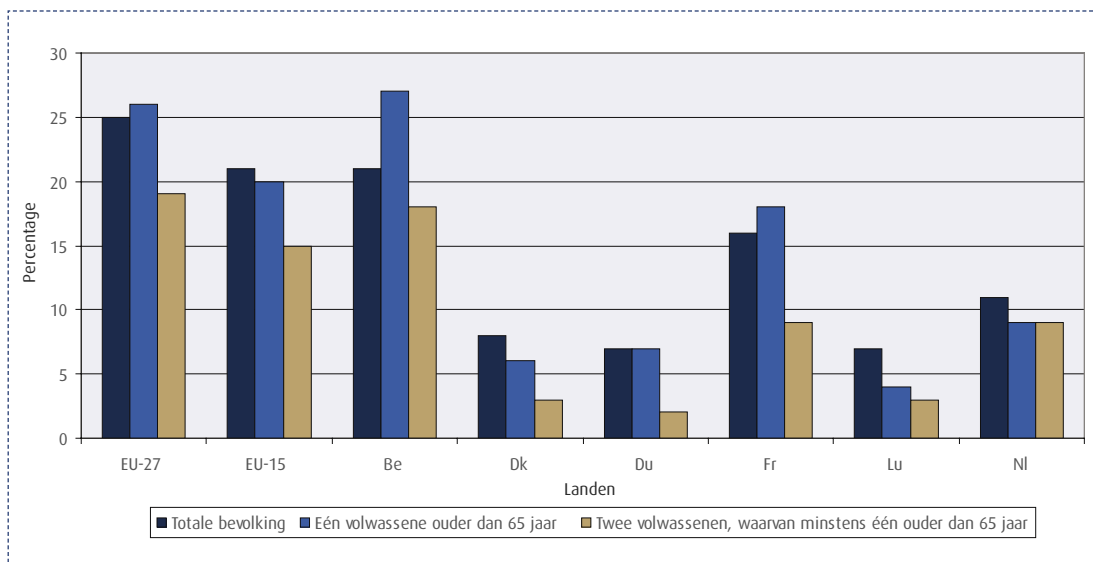
Bovendien krijgen we in grafiek 5.3 een idee van de diepte van de armoede bij de 65-plussers. Hoe lager de bruine balkjes onder de horizontale as liggen, hoe dieper de 65-plussers gemiddeld in armoede zitten. Hoewel het armoederisico in België hoger is dan in de buurlanden, is de gemiddelde diepte van de armoede bij de 65-plussers in België opmerkelijk kleiner dan het EU-gemiddelde en ook kleiner dan in de buurlanden Frankrijk en Luxemburg. De armoedediepte in België is vergelijkbaar met die in Nederland. Dit betekent dat in België de armoede bij 65-plussers gemiddeld gesproken minder (of even) diep is dan (als) in de andere landen.

Grafiek 5.3.
Armoederisico en diepte van de armoede voor totale bevolking en 65-plussers voor een selectie van landen, 2008

Bron.
Eurostat (2010)

De armoedemaatstaf die gebruikt wordt in de grafieken 5.2 en 5.3 is beperkt doordat deze enkel financiële middelen in rekening brengt. Het is echter mogelijk dat 65-plussers een beroep kunnen doen op andere, niet-monetaire voordelen, zoals een eigen woonst die al afbetaald is. Het is ook mogelijk dat 65-plussers een relatief lager inkomen hebben dan andere bevolkingsgroepen, maar dat ze ook minder dure behoeften hebben. Om dergelijke zaken in rekening te brengen, wordt in grafiek 5.4 een subjectieve armoedemaat voorgesteld die gebaseerd is op het oordeel van huishoudens over hoe goed ze kunnen rondkomen. De grafiek laat het percentage huishoudens zien dat moeilijk tot zeer moeilijk rondkomt. De percentages worden getoond voor alle huishoudens, voor de huishoudens bestaande uit een alleenstaande volwassene ouder dan 65 en voor de huishoudens bestaande uit twee volwassenen waarvan er minstens één ouder is dan 65.

Grafiek 5.4. Percentage huishoudens met (grote) moeilijkheden om rond te komen, naar huishoudenstype, selectie van landen, 2008

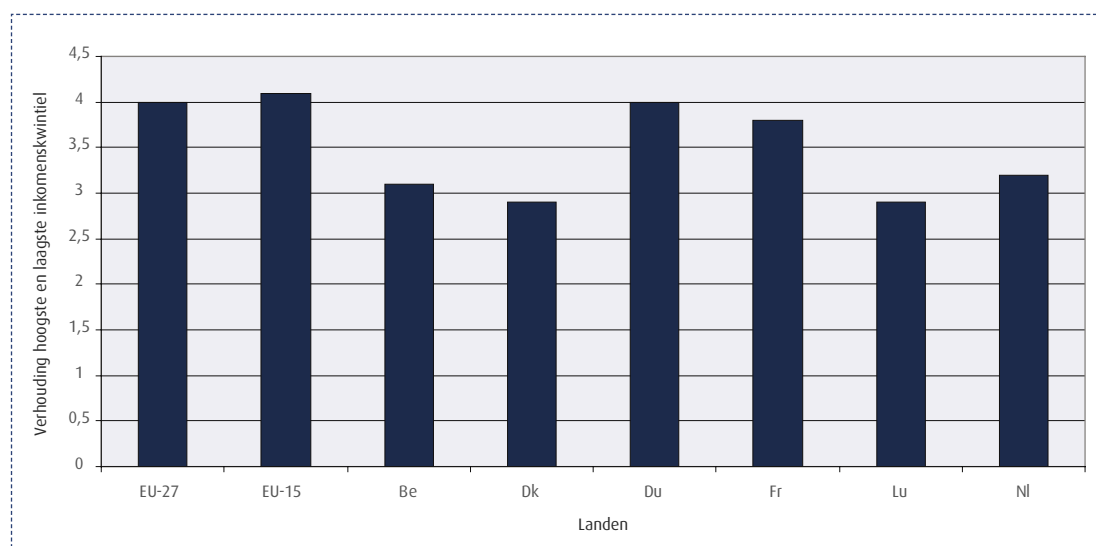
Bron. Eurostat (2010)

In België blijken vooral alleenstaande ouderen subjectief arm te zijn: 27% van deze huishoudens geeft aan (grote) moeite te hebben om rond te komen. Daarentegen hebben huishoudens met twee volwassenen, waarvan minstens één ouder dan 65, beduidend minder moeite om rond te komen. Deze groep scoort ook in de andere landen telkens beter dan de totale bevolking.

Op basis van deze subjectieve armoedemaat scoort België voor de verschillende huishoudenstypes systematisch slechter dan de andere landen in grafiek 5.4. In vergelijking met de EU-gemiddeldes geven vooral de alleenstaande 65-plussers in België vaker aan dat ze moeilijk kunnen rondkomen. De subjectieve armoedescores voor de totale bevolking en voor de huishoudens met twee volwassenen waarvan minstens één ouder dan 65 zitten rond het EU-gemiddelde.

Tot slot vergelijken we de inkomensongelijkheid binnen de groep van 65-plussers over de landen. Maatstaven voor ongelijkheid zijn complementair aan armoedemaatstaven doordat ze in beeld brengen hoe ver de laagste inkomensgroepen verwijderd zijn van de hogere inkomensgroepen. Het verschil tussen deze grafiek en de grafieken over ongelijkheid die al eerder in deze Pensioenatlas aan bod kwamen, is dat de berekening hier gebeurt op basis van het totale inkomen, en niet enkel op basis van de eerste- en tweedepijlerpensioeninkomsten.

De ongelijkheidsmaatstaf in grafiek 5.5 drukt uit hoeveel keer de 65-plussers met de 20% hoogste inkomens meer verdienen dan de 65-plussers met de 20% laagste inkomens. In België heeft het hoogste inkomenskwintiel van de 65-plussers drie keer hogere inkomens dan het laagste inkomenskwintiel. In vergelijking met de buurlanden is de ongelijkheid binnen de 65-plussers in België relatief laag. Deze conclusie komt nog sterker op de voorgrond bij een vergelijking van België met de Europese gemiddeldes. Blijkbaar slaagt het pensioensysteem in België er vrij goed in om ongelijkheden binnen deze leeftijdsgroep te beperken.

Grafiek 5.5.
Ongelijkheid van de
inkomensverdeling bij 65-plussers,
verhouding van het hoogste
ten opzichte van het laagste
inkomenswintiel- S80/S20,
selectie van landen, 2008

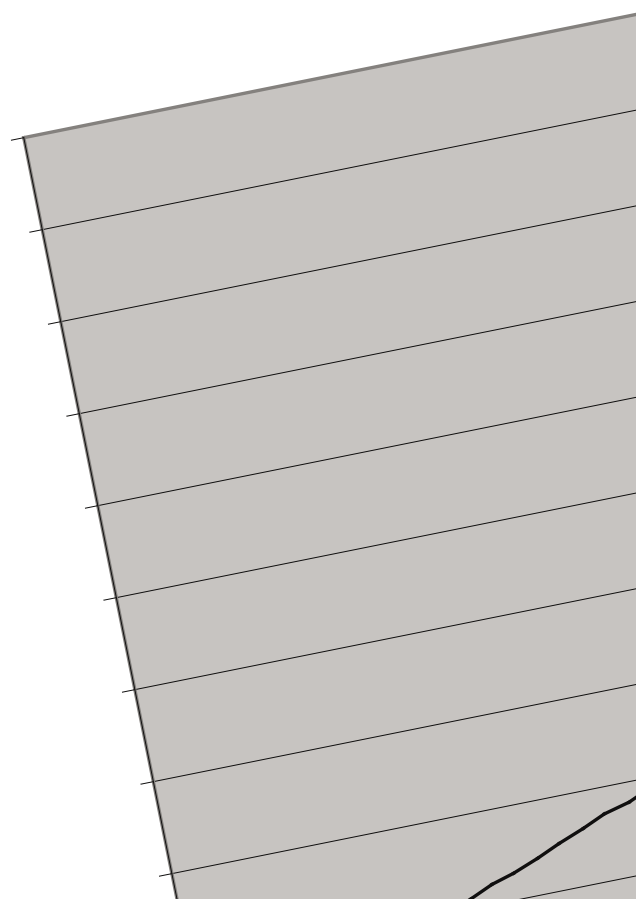
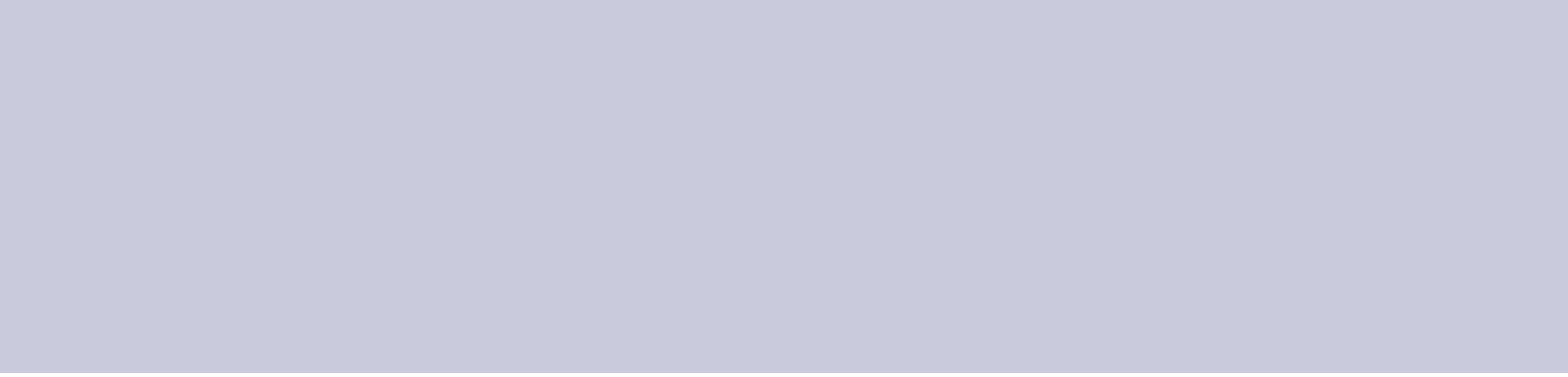
Bron:
Eurostat (2010)

5.3. Conclusie

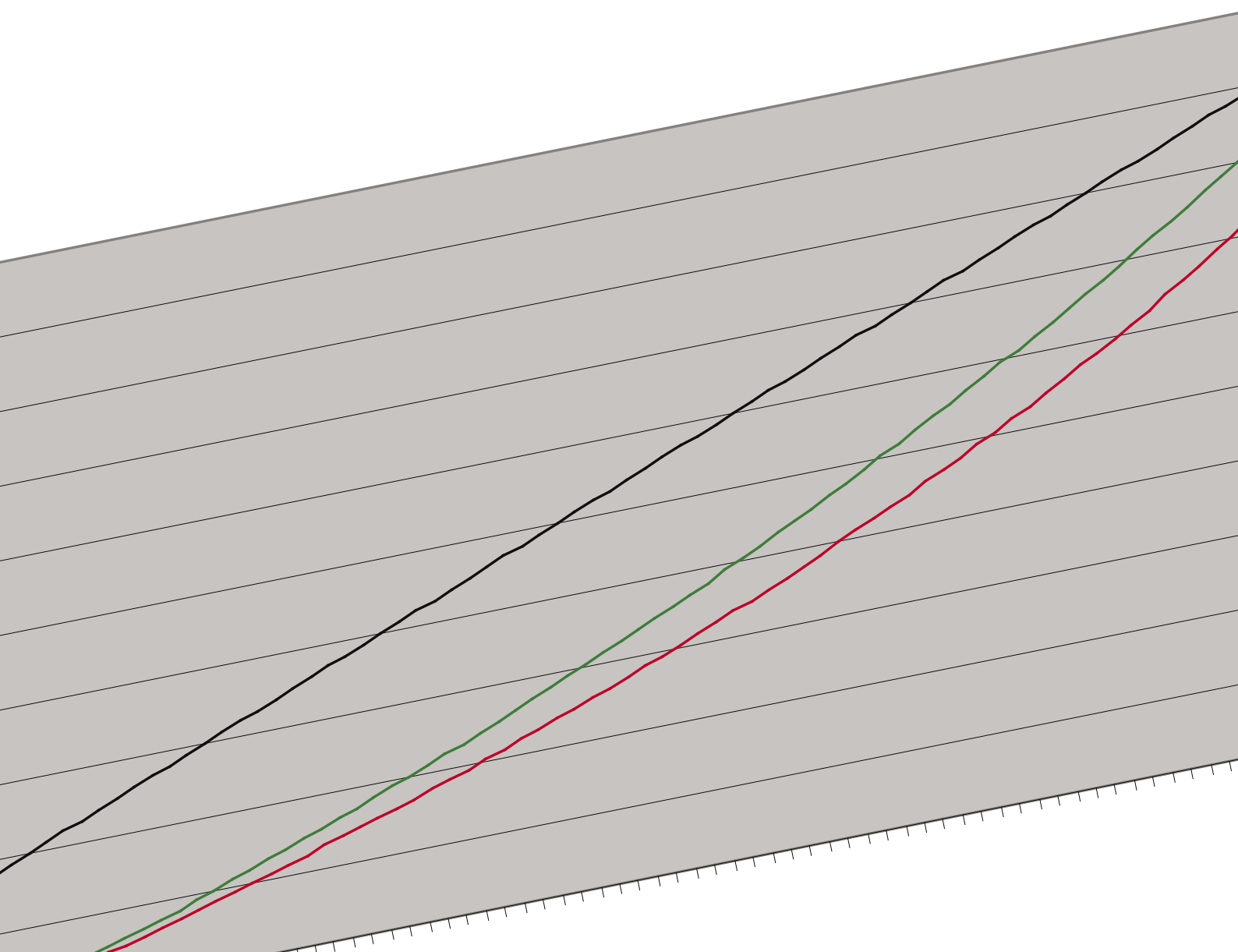
Vanuit een internationaal vergelijkend perspectief rijzen vragen over de toereikendheid van het Belgische pensioensysteem. Op basis van de eerdere hoofdstukken in de Pensioenatlas, weten we echter dat een aantal van de gepresenteerde internationale cijfers met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

Wat de loongekoppelde bescherming betreft, bleken zowel de vervangingsratio's als de totale pensioenontvangsten ten opzichte van het vroeger verdiende inkomen relatief laag zijn in België. De cijfers waarop deze internationale vergelijking gebaseerd is, brengen echter niet systematisch voor alle landen de tweede pijler in rekening. Dit gebeurt met name niet voor België. Nochtans bleek uit de voorgaande hoofdstukken in deze Pensioenatlas dat de tweede pijler in België een substantiële rol vervult in het beveiligen van de levensstandaard. Wanneer deze pijler voor België niet opgenomen wordt in een internationale vergelijking, maar voor andere landen wel, leidt dit tot een onderschatting van de Belgische vervangingsratio's in internationaal perspectief.

Wat de minimumbescherming betreft, zijn zowel objectieve als subjectieve armoedecijfers bij Belgische gepensioneerden of 65-plussers meestal hoger dan bij hun collega's in buurlanden of dan het EU-gemiddelde. Alleen de ongelijkheid binnen de groep van de 65-plussers en de diepte van de armoede bij deze groep blijven in België relatief beperkt ten opzichte van de andere landen. Blijkbaar slaagt het Belgische systeem er beter in om na pensionering inkomens te egaliseren en extreem diepe armoede te vermijden dan om het aantal arme gepensioneerden te beperken.

DE TOEREIKENDHEID VAN DE BELGISCHE PENSIOENEN

6. DE TOEREIKENHEID VAN DE BELGISCHE PENSIOENEN

Het Belgische pensioenbeleid ziet zich geconfronteerd met een dubbele uitdaging. Ten eerste staat het voor de uitdaging van *financiële houdbaarheid*: hoe krijgen we in de toekomst de pensioenen op een stabiele manier gefinancierd? Met de babyboomgeneratie die weldra op pensioensgerechtigde leeftijd komt, dreigt namelijk een onevenwicht te ontstaan tussen het aantal bijdragebetalers en het aantal uitkeringstrekkers. Dit probleem krijgt terecht veel aandacht, maar mag ons niet uit het oog doen verliezen dat het beleid nog met een tweede structurele uitdaging te kampen heeft. Er stelt zich namelijk een even ingrijpend probleem van *sociale houdbaarheid*: hoe kunnen we de welvaart van een groeiende groep ouderen in de toekomst blijven garanderen op een wijze die maatschappelijk aanvaard wordt?

Een samenleving die de uitdaging van sociale houdbaarheid wil aangaan, moet twee vragen onder ogen zien: de vraag naar welke doelstellingen de sociale bescherming in de toekomst dient na te streven en vervolgens de vraag hoe deze doelstellingen gerealiseerd moeten worden in een veranderende sociale context. In België streefde de sociale bescherming traditioneel een dubbele doelstelling na: minimumbescherming en levensstandaardbeveiliging. De vraag is dus of we deze dubbele doelstelling willen blijven realiseren.

Bovendien rijst de vraag hoe we dit kunnen doen, omdat de context waarin ons pensioenstelsel is ontstaan drastisch veranderd is. Bij het ontstaan van de pensioenstelsels rond 1900 bedroeg de levensverwachting amper 44 jaar; die is intussen bijna verdubbeld. Amper enkele procenten van de actieve bevolking bereikte toen de pensioensgerechtigde leeftijd. Momenteel is dit een grote meerderheid, die bovendien vaak nog meer dan 20 jaar pensioen in het verschiet heeft. Bovendien gingen de vrouwen in toenemende mate participeren aan de arbeidsmarkt. Op die manier leverden zij bijdragen voor de financiering van het systeem, maar beginnen ze er nu ook in toenemende mate hun uitkeringsrechten aan te ontlenen. Op gezinsvlak ontwaren we een sterk groeiend aantal echtscheidingen. Deze huwelijksinstabiliteit en de opkomst van nieuwe samenlevingsvormen maakt het systeem van gezinsmodalisering moeilijker toepasbaar. Toenemende flexibiliteit op de arbeidsmarkt roept vragen op over periodes in de loopbaan die niet of slechts gedeeltelijk in aanmerking komen voor de pensioenopbouw. Het werpt ook problemen op met betrekking tot de overdraagbaarheid van ondernemings- en sectorgebonden pensioenplannen

wanneer van werkgever gewisseld wordt. Kortom, dit alles vraagt om een grondig herdenken van ons pensioensysteem, met de bedoeling dit weer te laten aansluiten op de huidige en toekomstige maatschappelijke context.

Deze Pensioenatlas toont aan hoe het momenteel gesteld is met de (on)toereikendheid van de pensioenen voor verschillende groepen gepensioneerden en dit op basis van de administratieve informatie die beschikbaar is in het Pensioenkadaster en het Rijksregister. Het eerste hoofdstuk van de atlas beschrijft de belangrijkste socio-demografische ontwikkelingen die de context van het Belgische pensioensysteem vormen. In de drie daaropvolgende hoofdstukken worden originele data gepresenteerd, respectievelijk met betrekking tot de eerste pijler, de tweede pijler en het totale pensioenpakket van gepensioneerden. Voor een samenvatting van de meest markante cijfers en resultaten verwijzen we telkens naar de besluiten bij deze drie hoofdstukken. Tenslotte bekijkt het vijfde hoofdstuk de situatie van de Belgische gepensioneerden vanuit een internationaal perspectief.

Meer algemeen laten de cijfers in deze atlas zien dat de toereikendheid van de eerste en de tweede pijler sterk verschilt naargelang de groep gepensioneerden die in het vizier komt. Het gemiddelde eerstepijlerpensioen bedraagt maandelijks 1.220 euro bruto; maar dit gemiddelde verbergt grote verschillen. Dat impliceert ook dat voor bepaalde groepen gepensioneerden de doelstelling van minimumbescherming in het gedrang komt. Ook de internationale vergelijking laat zien dat België op het vlak van minimumbescherming bij ouderen minder goed scoort. Tegelijk rijzen er ook een aantal problemen met de doelstelling van levensstandaardbeveiliging in het Belgische pensioensysteem. Opnieuw scoort België vanuit een internationaal perspectief laag op de desbetreffende indicatoren. Bovendien blijken de mogelijkheden om dit via de tweede pijler te ondervangen beperkt.

1. Minimumbescherming en risicogroepen

Vanuit een internationaal perspectief scoort België slecht op het vlak van het aantal ouderen en gepensioneerden onder de armoedegrens. Nochtans is deze armoede in vergelijking met andere landen niet zo diep. Eén en ander heeft te maken met de hoogte van de inkomensgarantie voor ouderen, de minimumgarantie binnen de eerste pijler in België. De hoogte van deze IGO valt namelijk onder wat als een aanvaardbare armoedegrens wordt beschouwd. De IGO-hoogte optrekken dreigt deze bijstandsuitkering echter op het niveau van het bijdragegekoppelde minimumpensioen te brengen en de nagestreefde afstand tussen IGO en minimumpensioen ongedaan te maken.

De doelstelling van minimumbescherming komt bovendien in het gedrang door het bestaan van talrijke kleine pensioenen. Deze vindt men onder meer bij zelfstandigen frequent terug. Het beperkt aantal IGO-trekkers onder hen wijst er echter op dat veel zelfstandigen over andere bestaansmiddelen dan deze pensioenen beschikken. Niettemin stelt er zich voor een kleine groep zelfstandigen een reëel probleem van minimumbescherming.

Kleine pensioenen komen ook frequenter voor bij vrouwen. Ten dele wordt dit opgelost door financiële solidariteit in een koppelcontext: deze solidariteit maakt dat de feitelijke welvaartspositie waarop vrouwen kunnen rekenen opgetrokken wordt en dat deze van mannen lichtjes daalt door als koppel op een gemeenschappelijk pensioeninkomen te kunnen terugvallen.

Dit neemt niet weg dat er ook op koppelniveau veel kleine pensioenen blijven bestaan. Met name wordt de doelstelling van minimumbescherming vaak niet gehaald bij alleenstaande vrouwen en bij koppels die slechts op het pensioen van één partner kunnen rekenen. Dit kan zowel een rustpensioen aan het tarief alleenstaande als aan het gezinstarief zijn. Een goede garantie tegen een laag pensioen wordt geboden door een koppelcontext waarin twee gepensioneerden recht hebben op een rustpensioen aan het tarief alleenstaande.

2. Levensstandaardbeveiliging en de beperkte correctie door de tweede pijler

Ook met het oog op de doelstelling van levensstandaardbeveiliging stellen zich een aantal problemen in het huidige Belgische pensioensysteem. De vervangingsratio's gerealiseerd op basis van de eerste pijler vallen laag uit in vergelijking met andere landen. Die pijler blijkt er slechts in beperkte mate in te slagen om de verworven levensstandaard te garanderen. Dit heeft onder meer te maken met de plafonnering van de lonen in de stelsels van de werknemers en de zelfstandigen. Werknemers en zelfstandigen betalen bijdragen op het volledige loon of op de volledige beroepsinkomsten, maar bij de pensioenberekening wordt slechts een geplafonneerd bedrag in aanmerking genomen. De pensioenen zijn dus slechts tot op zekere hoogte loopbaan- en inkomstengerelateerd en worden vanaf een bepaald niveau afgetopt. Het pensioenstelsel tendeert daardoor naar een systeem van forfaitaire basispensioenen. Eens het plafond van de eerste pijler bereikt is, gebeurt er geen verdere levensstandaardbeveiliging.

Het gebrek aan levensstandaardbeveiliging boven dit plafond in de eerste pijler blijkt in toenemende mate gecompenseerd te worden door aanvullende pensioenen uit de tweede pijler. Tegelijk is de correctie die de tweede pijler biedt op verschillende fronten beperkt.

Vooreerst is de toegang tot de tweede pijler niet veralgemeend: slechts 35 procent van de rustgepensioneerde werknemers cumuleert het pensioen uit de eerste pijler met een tweedepijlerpensioen. Op koppelniveau geniet de helft van de koppels van een tweedepijlerpensioen. Hoewel het aantal aangeslotenen bij de tweede pijler in stijgende lijn gaat, is er dus nood aan een verdere veralgemening van de tweede pijler.

Vervolgens wordt de tweede pijler gekenmerkt door een hoog aantal extreem lage aanvullende pensioenen. Een grote groep individuen en koppels moet het stellen met een aanvullend pensioen van minder dan 100 euro. Er is dus niet enkel nood aan een veralgemening, maar ook aan een verdieping van de tweede pijler. Daar moet dan evenwel een verhoging van de bijdragen voor deze pijler kunnen tegenover staan.

Ten derde versterkt de tweede pijler de bestaande ongelijkheden in de eerste pijler. Vooral de gepensioneerden met een hoger eerstepijlerpensioen hebben toegang tot de tweede pijler. Er is dus sprake van een Mattheüseffect: zij die al veel hebben op basis van de eerste pijler, krijgen ook vaker toegang tot de tweede pijler; zij die niet veel hebben in de eerste pijler, hebben minder vaak toegang tot de tweede pijler. Maar daar eindigt de ongelijkheid niet. Hoe hoger namelijk het eerstepijlerpensioen, hoe hoger ook het bedrag van het tweedepijlerpensioen. Dat betekent dat bovenop de ongelijkheid in de *toegang* tot de tweede pijler, zich een volgende ongelijkheid ent die betrekking heeft op de *hoogte* van het tweedepijlerpensioen. In die zin kunnen we spreken van een Lucaseffect, aangezien deze evangelist net als Mattheüs verwees naar dit ongelijkheidseffect. Het eindresultaat laat een zeer grote ongelijkheid in de pensioeninkomens zien.

Deze ongelijkheid wordt overigens versterkt door het fenomeen van de pensioenhomogamie, waarbij mannen met de sterkere pensioenprofielen de neiging hebben om een koppel te vormen met vrouwen met de sterkere pensioenprofielen en omgekeerd. De koppelcontext kan dus twee functies vervullen: enerzijds kan het de diepte van de laagste individuele pensioenen verzachten (zie eerder), anderzijds kan het de ongelijkheid tussen koppels versterken.

SLOTAANBEVELIGEN

Er is nood aan een pensioenbeleid in de breedte, erop gericht iedereen te omvatten en in de diepte, om tot een menswaardige pensioenbescherming te komen. Een volwaardig pensioenbeleid veronderstelt dat we erkennen dat de eerste pijler momenteel ondermaats is, maar tevens dat de correctie door de tweede pijler zeer ongelijk uitwerkt.

Bovendien lijkt het belangrijk dat het equivalentieprincipe wordt gerespecteerd. Dit principe houdt in dat tegenover bijdragen ook uitkeringen moeten staan. De legitimiteit van het systeem wordt ondergraven wanneer veel bijdragen moeten worden betaald waar weinig uitkeringen tegenover staan, wat door het plafond in de eerste pijler het geval dreigt te zijn.

Een belangrijk instrument voor een sociaal pensioenbeleid, is het fiscaal beleid. Dit blijkt uit de sterke voorkeur voor kapitaalsuitkeringen in de tweede pijler, een voorkeur die mee door het fiscale regime wordt bepaald. Wil men de rol van de tweede pijler opkrikken tot een voldragen aanvulling op het eerstelijerpensioen, dan zouden via fiscale prikkels de rente- in plaats van kapitaalsuitkeringen gestimuleerd kunnen worden als periodieke aanvullingen op de eerste pijler.

Ten slotte veronderstelt een legitiem pensioenbeleid beleidsactoren die er kunnen voor zorgen en er zich durven voor engageren dat zowel op het vlak van de eerste als van de tweede pijler tot legitieme afspraken kan worden gekomen voor een financieel en maatschappelijk houdbare pensioenopbouw.

REFERENTIELIJST

Bayinga, K., Demarest, S., Gisle, L., Hesse, E., Miermans, P. J., Tafforeau, J., & Van der Heyden, J. (2006). *Gezondheidsenquête in België*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Berghman, J., & Verhalle, I. (2002). Heading for the future: social security and social cohesion. In Berghman J., Nagelkerke A., Boos M., Doeschot R., & Vonk G. (Eds.), *Social security in transition* (pp. 11-20). The Hague: Kluwer Law International.

Berghman, J., Curvers, G., Palmans, S., & Peeters, H. (2007). *De gepensioneerden in kaart gebracht. Deel 1: De wettelijke pensioenbescherming. Working Paper Sociale Zekerheid nr. 6*. Brussel: FOD Sociale Zekerheid.

Berghman, J., Curvers, G., Palmans, S., & Peeters, H. (2008). *De Belgische gepensioneerden in kaart gebracht. Deel 2: Eerste- en tweedepijlerpensioenen bij werknemers. Working Paper Sociale Zekerheid nr. 8*. Brussel: FOD Sociale Zekerheid.

Berghman, J., Curvers, G., Palmans, S., Vandermeerschen, H., & Verpoorten, R. (2009). *Toereikende pensioenen voor gepensioneerde huishoudens. Hoogte en samenstelling van het pensioenpakket op huishoudniveau. Working Paper Sociale Zekerheid nr. 10*. Brussel: FOD Sociale Zekerheid.

Eurostat (2010). Database by themes [Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database].

Gieselink, G., Peeters, H., Van Gestel, V., Berghman, J., & Van Buggenhout, B. (2003). *Onzichtbare pensioenen in België*. Gent: Academia Press.

Madsen, P. K. (1999). Denmark: *Flexibility, security and labour market success*. Geneva : International Labour Office.

Matthijs, K. (2009). *Bevolking. Wie, wat, waar, wanneer?* Leuven/Den Haag: Acco.

Nationale Pensioenconferentie (2010). *Groen boek. Een toekomst voor onze pensioenen*. Brussel: Nationale Pensioenconferentie.

OESO (2009). *Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries*. Paris: OECD.

Palmans, S., Peeters, H., & Berghman, J. (2006). *Het pensioenkadaster geeft geheimen bloot. Informatie over de tweedepijlerpensioenen bij werknemers* (Life & Benefits Cahier). Mechelen: Kluwer.

Palmans, S., Peeters, H., & Berghman, J. (2006). *Het pensioenkadaster geeft geheimen bloot. Informatie over de tweedepijlerpensioenen bij werknemers* (Life & Benefits Cahier). Mechelen: Kluwer.

Palmans, S., Peeters, H., & Berghman, J. (2007). Een evaluatie van de mogelijkheden tot versoepeling van het gewaarborgd minimumpensioen. In Van den Troost, A., & Vleminckx, K. (Eds.), *Een pensioen op maat van vrouwen?* (pp. 19- 48). Antwerpen: Garant.

Palmans, S., Curvers, G., & Berghman, J. (2008). De vrouwelijke loopbaan: een uitdaging voor het huidige pensioenbeleid. In Vranken, J., Campaert, G., Dewilde, C., & Dierckx, D. (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting 2008* (pp. 261-278). Leuven: Acco.

Peeters, H., Verschraegen, G., Debels, A., Brosens, G., Van Gestel, V., & Berghman, J. (2005). *Pensioenen en arbeidsmarktflexibiliteit. Een onderzoek naar de bescherming van flexibele werknemers in de Belgische pensioenpijlers*. Gent: Academia Press.

Van Eesbeeck, P., & Vereycken, L. (2004). *Aanvullende pensioenen voor zelfstandigen*. Mechelen: Kluwer.

Federale Overheidsdienst
Sociale Zekerheid